Ermeni terör örgütü **ASALA** nasıl ortaya çıktı?

popüler

tarih

www.dogusmedia.com Nisan 2001 Sayı 11 2.000.000 TL

ALTIN KANATLAR
yeniden gökyüzünde

HİTLER'İN SON 10 GÜNÜ

ISSN 1302-6577

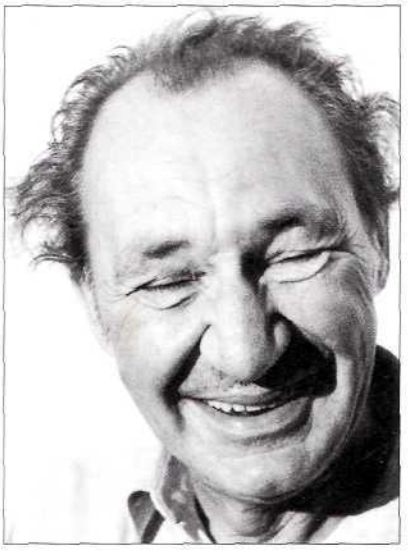
LÜTFÜ TINÇ
ltinc@dogusiletisim.com

Balıkçı'nın kulakları çınlasın

Mart ayının 17'sinde gazetelerde, 'Troia: Düş ve Gerçek' adlı serginin haberleri yer aldı. Almanya'nın Stuttgart kentinde açılan sergi, 17 Haziran 2001 tarihine kadar sürecek. Sonra da Braunschweig (14 Temmuz-14 Ekim) ve Bonn (16 Kasım 2001-12 Şubat 2002) kentlerine taşınacak. Ardından ver elini bütün dünya! Hem yapacağı dünya yolculuğu açısından hem de kucakladığı eserler bakımından, gerçekten önemli bir sergi.

Açılışını Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 'ev sahibi' Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau ile birlikte yaptıkları sergide, 500'ü aşkın Troia eseri yer alıyor. Bunlar dünyanın 42 müzesinden ve pek çok özel koleksiyondan geliyor.

Ama bu serginin, çok daha büyük bir önemi var. Bu sergi Batı dünyasının, kendi arkeologları marifetiyle netleştirdiği bir 'manifesto' içeriyor. Sergiyi düzenleyenler, çok 'şık' bir biçimde, bu manifestonun ana fikrim serginin başlığına da taşımışlar: 'Troia: Düş ve Gerçek'... Evet, 'Eski Yunan' hayranı 19. yüzyıl Batılı aydınının bir düşü yıkılıyor: "Troia'nın Miken uygarlığıyla hiçbir ilişkisi yok" diyor serginin yaratıcılarından Prof. Dr. Manfred Korfmann:

"Son on yılın kazıları sonucunda, Troia ile ilgili bildiklerimiz, düşüncelerimiz oldukça değişti."

Özgen Acar'ın Cumhuriyet gazetesinde ve Cumhuriyet DERGİ'de (18 mart 2001) ayrıntılarını açıkladığı son arkeolojik bulguların ışığında, Prof. Dr. Manfred Korfmann, Troia ve çevresinin tek başına bir kültür, bir grup, yani eski Anadolu kültür coğrafyasına ait siyasal bir birlik olduğunu ortaya koyuyor.

1988'den bu yana tam 13 yıldır geniş bir ekiple Troia kazılarında çalışan Korfmann, daha önceki arkeologların (Schliemann, Dörpfeld ve Caskey) Troia'ya hep Yunanistan'dan geldiklerini sonra da yine Yunanistan'a döndüklerini ve hepsinin de bilinçaltı önyargılar taşıdıklarını vurguluyor ve yeni bakış açısını şöyle noktalıyor:

"Sonuç olarak '2. Binde Anadolu' adlı bilimsel haritalarda bile, Anadolu'nun kuzeybatı köşesini yani Troas'ı siyasal-kültürel açıdan, Eski Anadolu hatta Hitit eski alanı olarak göstermeye kimse cesaret edememiştir. Troia ve Troas birçok yorumda 'hiç kimsenin yurdu' olarak kalmıştır."

Yine Özgen Acar, Cumhuriyet'teki haberinde sergiyi anlatırken, açılışta konuşan tüm yetkililerin ortak vurgusunu şöyle aktarıyor: "Avrupa kültürünün kökeni Anadolu uygarlığıdır. Bunun da en önemli halkası Troia'dır."

Kulakların çınlasın ey koca Cevat Şakir, ey 'Halikarnas Balıkçısı'... Medeniyetin beşiği, 'Mavi Anadolu' derdin; insan Peloponez'de değil İyonya'da, yani Anadolu kıyılarında insan oldu derdin. Karşındakiler de 'Grek Medeniyeti' deyip işin içinden çıkarlardı.

Tabii ki bir 'Eski Yunan' var, ama Ekrem Akurgal'ın dediği gibi, Yunan siteleri MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda, Anadolu'daki İon kültürünün etkisi altında yola çıkıp Hellen mucizesini yarattılar. Sezar'ın hakkı Sezar'a.

Bu arada okurlarımıza bir bilgi: Ekonomik krizin sonuçlarını fiyatımıza yansıtmamak için, derginin sekiz sayfasını feda etmeyi yeğledik. Anlayışla karşılayacağınızı umuyoruz.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

popüler tarih

NTV Haber Ajansı, Reklam ve Ticaret AŞ adına İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editör
Kansu Şarman
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Edhem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Ayhan Koç
Fotoğraf Editörü
Kerim Ökten
Fotoğraf
Vural Yazıcıoğlu
Utku Tonguç Topal

DOĞUŞ İLETİŞİM
Reklam Direktörü
Zeynep Metin Dalman
Reklam Müdürü
Aslı Gülkan Demirkol
Müşteri İlişkileri Yönetmenleri
Didem Sarısu Destici, Ebru Dağlı, Gina Eşit, Hilal Sayılan
Rezervasyon
Buket Tıkman
Tel: (0 212) 347 03 03
(Dahili: 303-304)
Tel: (0 212) 347 03 23 (Direkt)
Faks; (0 212) 347 03 13
Satış Müdürü
Cemal Araz
Abone Tel: (0 212) 630 17 00

Yönetim Merkezi
Ortaklar Caddesi, Bahçeler Sokak, No 18/6, 80290, Mecidiyeköy / İstanbul
Tel: (0 212) 356 48 18
Faks: (0 212) 356 48 02
Renk Ayrımı, Baskı, Cilt
OMAŞ® Ofset A.Ş.
Dağıtım
BBD

İçindekiler

Nisan 2001

KAPAK

62 Hitler'in son 10 günü
Tarih 20 Nisan 1945; Hitler'in 56'ncı yaşgünü Başbakanlık sığınağında kutlanıyor. Yıkılmış bir Berlin, Rus toplarının gümbürtüsü ve Amerikan uçaklarının bombardımanı, yaşgününün fonunu oluşturuyor.
M. Tanju Akad

3 Editörden
6 Okurlardan
8 Ayın Tarihi
12 Basında Bu Ay
14 Karakutu
Kansu Şarman
16 Tartışma: 10 Soruda Osmanlı İdaresinde Yunanistan
Erhan Afyoncu
22 Belge
Alpay Kabacalı
26 Hakkari'de bir Amerikalı
Esra Danacıoğlu
32 Değişim kafada başlar
Necdet Sakaoğlu
36 Eğitim: Sultani boykotu
Vahdettin Engim
48 Deniz savaşları
Oğuz Otay
52 Anadolu Ajansı
Safa Tekeli
58 Adliye: Banker İnsul
Ertan Ünal
68 Ermeni sorunu: ASALA
Orhan Koloğlu
74 Topkapı'da bir genç kız
Devrim Çakır
80 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu
86 Futbol: Fatih Terim
Vâlâ Somalı
90 Ajanda
Nazlı Irmak
93 Tarihçe
Behiç Ak
94 Sinema
Haşmet Topaloğlu
96 Sahne
Metin And
98 Beyazcam
Aydın Erol
100 Kitap
Mürşit Balabanlılar
102 İnternet
Serhat Ayan
103 Burç
Metin And
104 Bulmaca
Sedat Yaşayan
106 Ayın fotoğrafı

ALTIN KANATLAR PROJESİ

42 İmparatorluk semalarında 2 bin 500 kilometre
Osmanlı İmparatorluğu'nun ayakta kalmaya çalıştığı yıllarda, Türk pilotlarının gerçekleştirdiği İstanbul-Kahire seferi, 'çılgınca' sayılabilecek bir projeydi. Ama Türk havacılığının ilk adımları da bu tür çabalarla atıldı. Bugün de Türk Hava Kuvvetleri ve TRT bu çabaları 'Altın Kanatlar' projesiyle selamlıyor.
Uğur Şevkat

1 NİSAN

Oliver Pollock, doların simgesini yarattı (1778).
Topkapı Sarayı, mevcut eşyasıyla birlikte, müzeye dönüştürüldü (1924).
Türkiye, İnsan Haklan Evrensel Beyannamesi'ne katıldı (1949).

2 NİSAN

Halide Edip, Dr. Adnan Adıvar ve daha birçok aydın gizlice İstanbul'dan Ankara'ya gittiler (1920).
Yazar Sabahattin Ali, Bulgaristan sınırında öldürüldü (1948).

3 NİSAN

Lumiere'ler renkli fotoğrafı icat ettiler (1906).
Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan yeni Belediyeler Kanunu kabul edildi (1930).
ABD Başkanı Truman, II. Dünya Savaşı sonrası yardımları içeren Marshall Planı'nı imzaladı (1948).

4 NİSAN

Türk denizaltısı Dumlupınar, Çanakkale Boğazı'nda Naboland adlı gemiyle çarpışarak battı (1953).
ABD'li sivil haklar savunucusu Martin Luther King, Memphis'te uğradığı suikastle yaşamını yitirdi (1968).
Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş öldü (1997).

5 NİSAN

'Plevne Direnişi'yle tanınan Gazi Osman Paşa öldü (1900).
Anıtkabir için açılan proje yarışmasında, Emin Onat ve Orhan Arda'nın projesi birinci seçildi (1941).
Amerikan Missouri zırhlısı, Washington'da ölen Büyükelçi Münir Ertegün'ün cenazesini İstanbul'a getirdi (1946).
Julius ve Ethel Rosenberg casusluk suçlamasıyla idam cezasına çarptırıldılar (1951).
Türkiye'de, '5 Nisan Ekonomik Önlemler Paketi' uygulamaya konuldu. (1994)

6 NİSAN

İlk modern olimpiyat Atina'da başladı (1896).
Kaşif Robert E. Peary, Kuzey Kutbu'na giden ilk insan oldu (1909).
ABD, I. Dünya Savaşı'na müttefiklerin yanında girdiğini açıkladı (1917).
Anadolu Ajansı, Ankara'da kuruldu (1920).

7 NİSAN

Milletlerarası Sağlık Teşkilatı (WHO) kuruldu (1956).
Kızılay Kan Merkezi açıldı (1957).

Turgut Özal öldü (1993)

Türkiye'deki bir geleneği yıkarak, Celal Bayar'dan sonra Çankaya Köşkü'ne çıkan ikinci sivil cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, 17 Nisan 1993 sabahı, kalp ve kroner yetmezliğine bağlı tansiyon düşmesi sonucu hayatını kaybetti. Turgut Özal, 12 Eylül 1980'den üç yıl sonra, 20 Mayıs 1983'te, Anavatan Partisi'ni kurmuş, aynı yıl partisi büyük oy çoğunluğuyla iktidar olmuştu. Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı görev süresi dolduğunda, bu görev için adaylığını açıklayan Özal, 31 Ekim 1989'da yapılan oylama sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmişti. 10 yıl boyunca, Türkiye'yi derinden etkileyen gelişmelerin altına imza atan Özal, döviz satışını serbest bırakmış, borsanın oluşmasını sağlamış, 'Katma Değer Vergisi'ni yaşamımıza dahil etmişti. Özal 'icraatları' ile, toplumda hâlâ tartışma konusu olan bir lider...

31 Mart ayaklanması başladı (1909)

13 Nisan 1909 (Rumi takvimle, 31 Mart) günü çıkan isyan, II. Meşrutiyet'i sarstı. İttihat ve Terakki'nin hükümet işlerindeki etkinliğinden rahatsız olan çevreler, rejime karşı yürüttükleri muhalefet hareketini bir ayaklanmaya dönüştürdüler. 13 Nisan sabahı, avcı taburları askerlerinin, başlarındaki subayları hapsetmesiyle isyan başladı. Sultanahmet Meydanı'nda toplanan askerler, şeriatın egemen olmasını, sadrazam ve Meclis Başkanı'nın istifasını istediler. 11 gün süren bir karışıklık ortamının ardından Selanik'te bulunan 3. Ordu İstanbul'a yürüdü. Kurmaybaşkanı Mustafa Kemal olan ve 'Hareket Ordusu' adı verilen bu kuvvet, üç gün içinde ayaklanmayı bastırdı.

İnsanoğlu, uzayda (1961)

İnsanoğlunun uzay serüveni, Sovyetler Birliği'nin 4 Ekim 1957'de ilk yapay uydu Sputnik-1'i uzaya göndermesiyle başladı. Ardından, 1961'in 12 Nisan'inda Rus Kozmonot Yuri Gagarin, Vostok-1 adlı kapsül ile dünyanın çevresini ilk kez dolandı. Yeryüzünden 175 ila 327 km uzaklıktaki eliptik bir yörüngeye oturan Vostok-1, dünya çevresindeki bir tam dolanımını 89 dakikada tamamladı. Sovyetler'in bu başarıları, ABD'nin bu alandaki araştırmalarını hızlandıracaktı. ABD, çalışmalarının meyvesini 1969'da alacak, Apollo-11 uçuşuyla Ay'a insan indirmeyi başararak tarihe geçecek ve uzay araştırmalarında önemli adımların neredeyse tek odağı haline gelecekti.

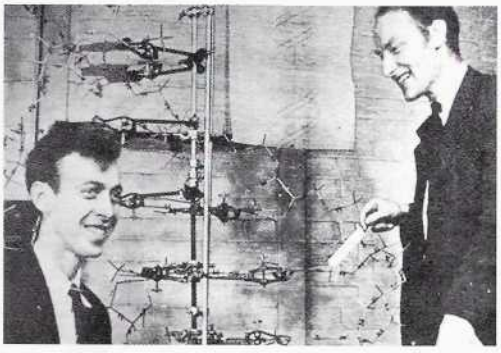
Türkiye'nin ilk tüpbebeği Ece (1989)

Türkiye'nin ilk tüpbebeği İzmir'de, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi 'Tüpbebek Merkezi'nde gerçekleştirilen uygulamayla dünyaya geldi. 18 Nisan 1989 günü, 2 kilo 450 gramlık ağırlığıyla yaşama 'merhaba' diyen bebeğe, 'Ece' ismi verildi. 'Tüpbebek' yönteminin dünyadaki ilk uygulaması İngiltere'de gerçekleştirilmiş, bu yöntemle 1978 yılında dünyaya gelen ilk bebeğe Louise Brown adı verilmişti.

'DNA' molekül yapısı bulundu (1953)

1953 yılında, Cambridge Üniversitesinden James D. Watson ve Francis Crick adlı bilim adamları, kalıtsal özellikleri ebeveynden çocuğa taşıyan ve 'dezoksiribonükleik asit' olarak bilinen 'DNA' molekül yapısını buldular. Watson ve Crick, DNA molekülünün kendine has özelliklere sahip bir çift sarmal yapı halinde bulunduğunu ortaya koydular. Hücre çekirdeklerinin hepsinde bulunan kromozomları oluşturan DNA; bir ağacın yapraklarının rengini, bir kurdun azı dişlerinin büyüklüğünü, bir zürafanın boyunu veya ayak parmaklarımızın şeklini belirliyordu. DNA'nın karmaşık yapısının ortaya konması, sonraki yıllarda yapılan gen araştırmaları için çok önemli bir çıkış noktası oldu.

8 NİSAN

Budizmin kurucusu Gautama Buda doğdu (MÖ 563).
Avrupa devletleri, Osmanlı'dan, bağımsız Yunan devletini onaylamasını istediler (1830).
Şer'iye Mahkemeleri kaldırıldı (1924).

9 NİSAN

Mimar Sinan öldü (1588).
İlk kadın hakim Mürüvvet Hanım, Adana'da göreve başladı (1932).
Gürcistan'da yapılan halk oylamasıyla bağımsızlık kararı alındı (1991).

10 NİSAN

Anayasa'dan "Devlet dini İslamdır' maddesi çıkarıldı ve laiklik ilkesi getirildi (1928).
Kurtuluş Savaşı komutanlarından Mareşal Fevzi Çakmak öldü (1950).

11 NİSAN

Türk Kadınlar Birliği, İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda bir miting düzenledi (1930).
Terörle Mücadele Yasası kabul edildi (1991).

12 NİSAN

Doğu'da büyük bir isyan başlatan Şeyh Sait yakalandı (1925).
SSCB uzaya ilk insanı gönderdi; Yuri Gagarin, uzayda 108 dakika kaldı (1961).
İstanbul Kültür Sarayı (AKM), Aida operası ve Çeşmebaşı balesi temsilleriyle açıldı (1969).

13 NİSAN

31 Mart ayaklanması başladı (1909).
İlk iki kadın mühendis, Melek ve Sabiha hanımlar mesleğe başladılar (1933).

14 NİSAN

ABD Başkanı Abraham Lincoln bif suikastçi tarafından öldürüldü (1865).
İstanbul'da Galata Köprüsü açıldı (1912).
İspanya'da kral tahttan çekildi ve Cumhuriyet ilan edildi (1931).

15 NİSAN

İngiliz transatlantiği Titanik battı (1912).
Kanadalı bilim adamları Frederick G. Banting ve Charles H. Best, 'insülin'i buldular (1922).
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) kuruldu (1931).
Dünyanın en geniş kapsamlı ticaret antlaşması olan GATT, 120 ülkenin imzasıyla kabul edildi (1994).

16 NİSAN

Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü kuruldu (1948).
İstanbul'da Hilton Oteli'nin temeli atıldı (1952).
İnsanoğlunun 5. ay yolculuğu 'Apollo 16' uzay aracı ile başladı (1972).
RTÜK'ü oluşturan 'Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun', TBMM'de onaylandı (1994).

17 NİSAN

Ankara Palas oteli hizmete açıldı (1928).
Köy Enstitüleri Kanunu kabul edildi (1940).
Çanakkale Anıtı'nın temeli atıldı (1954).
ABD, Küba'da 'Domuzlar Körfezi Harekâtı'nı yaptı (1961).
8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, kalp yetmezliği nedeniyle öldü (1993).

18 NİSAN

İzmit Kağıt Fabrikası'nda ilk kağıt imal edildi (1936).
İrlanda Cumhuriyeti ilan edildi (1949).
Mısır'da iktidarı eline geçiren Nasır başbakan oldu (1954).
Türkiye'de ilk tüp bebek, İzmir'de dünyaya geldi (1989).

19 NİSAN

'29 Ekim, 'ulusal bayram' olarak kabul edildi (1925).
Hindistan'da Kongre Partisi, ülkenin Hindistan ve Pakistan olarak iki ayrı devlete bölünmesini kabul etti (1947).
Yunanistan'da ordu yönetime el koydu (1967).

20 NİSAN

Hazreti Muhammed doğdu (571).
1924 Anayasası kabul edildi (1924).
Türkiye, Almanya'ya krom ihracatını durdurdu (1944).

21 NİSAN

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın başına Muhsin Ertuğrul getirildi (1959).
Romancı Kemal Tahir öldü (1973).

22 NİSAN

Türkiye ile Osmanlı Düyunu Umumiye Hamilleri arasında imzalanan antlaşmayla, Osmanlı borçlarının tasfiyesi sağlandı (1933).
İstanbul'da toplanan Uluslararası Kadınlar Kongresi çalışmalarını tamamladı (1935).

23 NİSAN

Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı (1920).

Anıtkabir tasarlanıyor (1941)

TBMM, Atatürk için bir anıtmezar yaptırma kararını ölümünden hemen sonra almıştı. Yer olarak, Rasattepe (şimdiki Anıttepe) seçilmişti. Atatürk'ü çeşitli yönleriyle simgelemesi istenen yapının tasarımı için, uluslararası bir proje yarışması düzenlendi. Seçici kurul, 5 Nisan 1941'de, yarışmaya katılan 49 proje içinden Ord. Prof. Emin Onat'la Doç Dr. Orhan Arda'nın ve Alman Prof. Johannes Krügen'le İtalyan Prof. Dr. Arnoldo Feschini'nin projelerini birinciliğe değer buldu. Sonuçta Emin Onat'la Orhan Arda'nın projesinin uygulanmasına karar verildi. Anıtkabir'in yapımına 1944'te başlandı. Malzeme seçimine önem verildi. Sağlamlığı ve bozkıra uyumu gözetilerek gri ve açık sarı renkli Çankırı traverteni kullanıldı. Atatürk'ün naaşı, 10 Kasım 1953 günü. bu ebedi istirahatgahına getirildi.

Türk kadınları Sultanahmet'te (1930)

Kadınlara, belediye seçimlerine katılma, seçme ve seçilme hakkı tanıyan 'Yeni Belediye Yasası', TBMM'nin 3 Nisan 1930 tarihli oturumunda 226 oyla, sürekli alkışlar arasında kabul edildi. O gün yapılan görüşmeler sırasında konuşan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, "Bu tasarının açık niteliklerinden ve inkılapçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeğiyle zaten eşit olan şerefli hakkını belediye işlerinde de tamamıyla tayin etmesidir" diyerek, çok yakın bir zamanda, kadınların yasama meclislerinde de yerlerini alacaklarının müjdesini verdi. Türk Kadınlar Birliği'ne bağlı kadınlar da, kazanılan haklarını vakit geçirmeden kutlamak için, aynı yılın 11 Nisan'ında Sultanahmet'te bir araya geldiler. Ne var ki, bu ilk kadın mitingine katılan kalabalığın çoğunluğunu erkekler oluşturdu.

Kuzey Kutbu'nda ilk insan (1909)

Amerikalı denizci ve kutup kaşifi Robert Ed\vin Peary; 1909'un 6 Nısan'ında, Kuzey Kutbu'na ulaşan ilk insan oldu. 1856'da Pennslvania'da doğan Peary, kutup yolculuğu öncesinde de birçok keşif yaptı. 1886 yılında, Groenland'ın iç kısımlarında 160 kilometre ilerledikten sonra. Disko Koyu'ndan bölgenin kuzeyine kadar uzanan kesimi keşfeden Peary, 1891-1901 yılları arasında yaptığı beş gezi ile Groenland'ın bir ada olduğunu ispatladı. Peary ardında, gezileriyle ilgili 'Kutba En yakın Nokta' (1906) ve 'Kuzey Kutbu' (1910) gibi yapıtlar bırakarak 1920'de Washington'da yaşama veda etti.

Sabahattin Ali öldürüldü (1948)

Toplumcu gerçekçi öykü ve romanlarıyla tanınmış Sabahattin Ali, Bulgaristan sınırını geçmeye çalışırken, kılavuzu Ali Ertekin tarafından 2 Nisan 1948 günü öldürüldü. Ali, roman ve öykülerinden dolayı üç kez cezaevine girmiş, kendisine yönelik baskılar sürünce, yurtdışına gitmek istemişti. Bu engellendiğinden, Bulgaristan sınırını geçmek için Ali Ertekin adlı bir kılavuzla anlaşmıştı. Resmi açıklamada Ertekin, 'milli hislerini tahrik ettiği için', Ali'yi öldürdüğünü söylemişti. 28 Aralık'ta tutuklanan Ertekin'in cezası indirime uğramış, aynı yıl çıkan af yasasıyla serbest kalmıştı. Ali'nin Kırklareli'nde, Milli Emniyet'te sorgulanırken işkence sonucu öldüğü, yazarın çevresinde yaygın bir kanıydı; ancak bu görüş bugüne kadar kanıtlanamadı.

Budizmin kurucusu doğdu (MÖ 563)

Hindistan'ın kuzey doğusunda, Brahmanlığın sert uygulamalarına alternatif olarak kurulan 'Budizm' ekolünün mimarı Gautama Buda, MÖ 563'ün 8 Nisan'ında Himalayalar'ın eteklerindeki Lumbini ormanında dünyaya geldi. Sorunsuz bir çocukluk geçiren Buda daha sonra çevresindeki acılardan etkilenerek ailesini bıraktı; çok sıkı bir 'çile'ye girdi. Yıllar geçtikçe, yavaş yavaş etrafında bir cemaat oluşturan Buda, bundan sonraki yıllarda, öğretisini yoğun bir şekilde Hindistan'ın kuzey doğusundaki Ganj havzasında yaymaya çalıştı. Seksen yaşına bastığı gün eceliyle ölen Buda'nın cesedi, Hint adetlerine göre yakıldı. Daha sonra külleri sekiz kişi arasında paylaşıldı.

Lozan Konferansı başladı (1923).
'Çocuk Bayramı ve Haftası' ilk kez kutlandı (1929).
Doğan Kardeş dergisinin ilk sayısı yayımlandı (1945).
TRT renkli yayına geçti (1982).
AiDS'e neden olan virüs belirlendi (1984).

24 NİSAN

Osmanlı hükümeti, Yunan devletinin varlığını resmen kabul etti (1830).
Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi Reisliği'ne seçildi (1920).
Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi Feriha Tevfik öldü (1991).

25 NİSAN

Çanakkale'de İngilizler çıkartma harekatına başladı (1915).
Birleşmiş Milletler'in kuruluş antlaşması 50 ülke tarafından imzalandı (1945).
Cambridge'den iki bilim adamı, DNA ismini verdikleri molekül yapısını buldular (1953).
Anayasa Mahkemesi kuruldu (1962).

26 NİSAN

Mecidiyeköy'de likör fabrikası açıldı (1930).
Rusya'daki Çernobil Nükleer Santralı'nda patlama oldu, 7 milyon kişi patlamadan zarar gördü, radyoaktif bulutlar Türkiye'ye de geldi (1986).

27 NİSAN

II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı'nda öldü (1918).
Haftalık resmi tatil, cuma gününden pazar gününe alındı (1934).

28 NİSAN

İtalyan diktatör Mussolini ve metresi Clara Petacci kurşuna dizilerek öldürüldü (1945).
İstanbul'daki Ümraniye çöplüğü, biriken metan gazı nedeniyle patladı; 39 kişi hayatını kaybetti (1995).

29 NİSAN

SSCB'nin Kızılordu birlikleri Berlin'e girdi (1945).
'Spor Toto', şans oyunları arasına girdi (1959).
Ünlü yönetmen Alfred Hitchcock öldü (1980).

30 NİSAN

Mustafa Kemal, 9. Ordu Müfettişliği'ne tayin edildi (1919).
Adolf Hitler kendini vurarak, iki günlük eşi Eva Braun da zehir içerek intihar ettiler (1945).

100 YIL ÖNCE

İSTANBUL'DA DEPREM

Dün sabah şehrimizde şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Rasathaneye ulaşan bilgilere göre deprem Maltepe, Pendik, Şile ve Sofulu'yu daha çok etkilediği gibi Edirne'de dahi hissedilmiştir.

(Sabah, 1 Nisan 1901)

MALTA TAŞı BULUNDU

Büyükçekmece civarında keşfedilen Malta taşı madeninin çok iyi cins ve üretime uygun bulunduğu yapılan araştırmalar neticesi anlaşılmıştır. Özellikle inşaat malzemesi olarak kullanılacak olan Malta taşının çıkarılmasına yakında başlanacaktır.

(Sabah, 6 Nisan 1901)

FıRıNLARA DENETIM

Şehrimizin ünlü doktorlarından Nafiz Paşa ile Belediye müfettişleri Mahmut ve İsmail Beyler dün Üsküdar tarafına geçerek o civardaki bütün fırıncıları teftişten geçirmişlerdir. Bunlar arasında, sağlık kurallarına riayet etmeyenlere gerekli tebligat yapılmıştır. Şehrimizde bu tür kontroller devam edecektir.

(Sabah, S Nisan 1901)

RıHTıMDA HıRSıZLıK

Papazköprüsü sakinlerinden sabıkalı Sakızlı Sotiri dün rıhtım üzerinde, ötekinin berikinin ceplerini karıştırmakta iken yakalanarak hapse atılmıştır.

(Sabah, 1 Nisan 1901)

AT YARıŞLARı

Evvelki gün Kartal'da bir at yarışı icra edilmiş ve bu koşuya iştirak eden atlardan Üsküdarlı Hüsnü Bey'in al atı birinci gelmiştir. İkinciliği Cambaz Hüsnü Ağa'nın kır atı, üçüncülüğü ise Üsküdarlı Hüseyin Pehlivan'ın atı kazanmışlardır.

(Sabah, 17 Nisan 1901)

PATRIKHANE'YEYARDıM

Padişah hazretlerinin, yardım amacıyla Ermeni Patrikhanesi'ne her sene gönderdiği 250 Osmanlı lirasından başka, yine her sene Maliye Nezareti'nce verilmesi mutad olan 40 bin kuruşun da patrikhaneye ulaştırıldığı haber alınmıştır.

(Sabah, 14 Nisan 1901)

75 YIL ÖNCE

YENI KAĞıT PARALAR

Bakanlar Kurulu, Cumhuriyet'in yeni kağıt paralarının şekillerini tespit edip karar suretini kağıt para komisyonuna tebliğ etmiştir. Bu

karara göre, 50,100, 500 ve 1000 liralık paralara Gazi'nin resmi, 1, 5 ve 10 liralık kağıt paralara ise Cumhuriyet'i temsil eden bir resim konulacaktır.

(Cumhuriyet, 4 Nisan 1926)

TRAFIĞE DÜZENLEME

İstanbul caddelerinde geliş gidişleri düzenlemek üzere bir seyrüsefer merkezi teşkil edilmiştir. Özellikle kalabalık caddelerin ortasında bulundurulacak memurlar, trafik akışını düzenleyecek, araba, otomobil ve tramvaylara işaret etmek suretiyle yol göstereceklerdir.

(Cumhuriyet, 9 Nisan 1926)

İLK KADıN ADLIYECI

Hukuktan mezun Ayşe Nigâr Hanım evvelki günden itibaren Yedinci Asliye Mahkemesi'nde zabıt kâtibi olarak görev yapmaya başlamıştır. Nigâr Hanım dün de mahkemenin devamı müddetince zabıt kâtipliğini yapmış ve mevkiini terk etmemiştir.

(Cumhuriyet, 12 Nisan 1926)

İSMET PAŞA'NıN AVDETI

Bir süredir yurt gezisinde bulunan Başvekil İsmet Paşa dün trenle Ankara'ya dönmüştür. Başvekilin dönüşünü müteakip Çankaya'da, Gazi'nin de katılmasıyla, Bakanlar Kurulu olağanüstü olarak toplanmıştır.

(Cumhuriyet, 6 Nisan 1926)

GAZ BUHRANı

Gaz buhranı şiddetle devam ediyor. Taşrada traktörler işleyemiyor. Halk karanlıkta kalıyor. Halbuki elde lüzumundan fazla gaz vardır. Gaz buhranı yoksuzluktan değil, muamelelerin yanlışlığından, verilen emirlerin noksan olmasından ileri geliyor.

(Cumhuriyet, 14 Nisan 1926)

50 YIL ÖNCE

GÜREŞTE ŞAMPIYONUZ

Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de yapılan Dünya Serbest Güreş Şampiyonasında Türkiye takım halinde dünya şampiyonu oldu. Çeşitli kilolarda yapılan karşılaşmalar sonucunda Ali Yücel, Nasuh Akar, Nurettin Zafer, Celal Atik, Haydar Zafer ve Yaşar Doğu, dünya birincisi oldular.
(28 Nisan 1951)

NECIP FAZıL'A MAHKUMIYET

1 Nisan gecesi İstanbul Beyoğlu'ndaki bir kumarhanede oyun oynarken yakalanan Büyük Doğu dergisinin sahibi Necip Fazıl Kısakürek ve arkadaşlarının yargılanmaları sona erdi. Beyoğlu Sulh Ceza Mahkemesi'nde yapılan duruşmanın sonunda Necip Fazıl Kısakürek 30 lira para cezasına mahkum oldu.
14 Nisan 1951)

MACARTHUR'A VETO

General Douglas MacArthur, Kore'deki Birleşmiş Milletler Gücü Komutanlığı da dahil bütün görevlerinden alındı. Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada, MacArthur'un, Başkan Truman'ın yaptığı uyarıları dikkate almadığı bildirildi.
(11 Nisan 1951)

KOMÜNIST ŞEBEKE

Yüksek Tahsil Gençlik Derneği adı altında çalışan gizli bir komünist şebeke ortaya çıkarıldı ve 12 üyesi tutuklandı. Herhangi bir öğrenci derneği olarak kurulan derneğin gerçekte sol düşünceleri yaymak amacı güttüğü, dış ülkelerdeki komünist kuruluşlarla bilgi alışverişinde bulunduğu ve şebeke elemanlarının propaganda yaptıkları tespit edildi.
(9 Nisan 1951)

MAKARIOS'TAN ILGINÇ IDDIA

Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, İstanbul ve Ankara'da Türk gençlerinin, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına karşı düzenlediği gösterileri İngilizlerin desteklediğini iddia ederek, "Kıbrıslı Rumlar Yunanistan'la birleşmek istiyorlar. Başka bir çözüm yolu da yoktur. Türkler hiçbir hak iddia edemezler" dedi.
(4 Nisan 1951)

25 YIL ÖNCE

YAHYA DEMIREL'E HAPIS

Başbakan Demirel'in hayali mobilya ihracatı sanığı yeğeni Yahya Demirel'in yargılanmasına Zonguldak Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlandı. Savcı iddianamesinde sanık için 10-20 yıl arası hapis cezası istedi.
(15 Nisan 1976)

ÜÇ ÖĞRENCİ ÖLDÜRÜLDÜ

Başkentin çeşitli fakülte ve yurtlarında çıkan olaylarda, aralarında Tabii Senatör Muzaffer Yurdakuler'in oğlu Hakan Yurdakuler'in de buluduğu 3 öğrenci öldürüldü, 20 kadar öğrenci yaralandı.
18 Nisan 1976)

YUNANISTAN'A SANSÜR!

1976 Eurovision Şarkı Yarışması, Lahey'de yapıldı. Yunan şarkıcı sahneye çıktığında, TRT'nin yayını keserek Rüçhan Çamay'ın seslendirdiği 'Memleketim' adlı şarkıyı dinletmesi, herkesi hayretler içinde bıraktı.
(3 Nisan 1976)

AVUKATLAR YÜRÜDÜ

İstanbul Barosu'nun düzenlediği 'Kan Dökmeye Son, Hukuka Saygı' yürüyüşü İstanbul'da yapıldı. Beşiktaş'tan başlayıp Taksim'de sona eren yürüyüşe 2 bin avukat cübbeleriyle katıldı.
(17 Nisan 1976)

Tevhid–i Tedrisat Kanunu'ndan hemen sonra bir ilkokulda öğretmen ve öğrenciler 'Eski Mektepliler Bayramı'nı kutluyorlar (S. Edip Balkır Arşivi).

Eğitimcilerin en zor günleri

İlk öğretmenler grevi

Kurtuluş Savaşı'nda maaş alamadıkları için evlerindeki eşyaları satarak geçinmek ve görev yapmak zorunda kalan öğretmenler, çaresizliklerini Ankara'ya bir günlük grevle duyurdular.

KANSU ŞARMAN

"Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığı'na

Beş aylık acı bir yoksulluğun maddi ve manevi sonuçlarına tahammül edemeyerek, Canik Mutasarrıflığı'na, Maarif Müdürlüğü'ne, ilçemiz kaymakamlığına müracaat ettik. Ömrümüzü öğretmenlikle yok ettiğimizden çok sevdiğimiz vazifemizi terk edemedik. Yorgan ve gömleklerimize kadar eşyamızı satıp dayanmak için gayret ettik. Ancak sefaletimiz son dereceye vardı, tahammülümüz kalmadı.

Çarşamba İlkokulu öğretmenleri"

Haziran 1920'de Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderilen bu mektup, yurdun dört bir yanından öğretmenlerin aylar sürecek yokluklarını haykırdıkları mesajların ilk örneğiydi.

Rize'den, Merzifon'dan, Tokat'tan, Sivas'tan, Amasya'dan Niğde'den öğretmenler artık dayanacak güçleri kalmadığını anlatan mektuplarını Maarif Vekili'ne ve Meclis'e gönderiyor, duruma bir çare bulunmasını istiyorlardı.

Aslında bu sıkıntılı durumun kaynağı, Osmanlı'da özellikle ilköğretimin yapısının çarpıklıklarla dolu olmasıydı. Tanzimat dönemine kadar eğitim, Saray'ın istek ve çıkarlarına cevap verebilecek Enderun sistemiyle (Saray'da kurulmuş ve yine Saray ve devlet ihtiyaçları için devşirme çocukların alınıp yetiştirildiği okul), halkın din ve Arapçayı öğrenme taleplerini karşılayacak bir çabadan ileri gidememişti.

Eğitimin bir devlet işi, bir kamu hizmeti olarak kabul edilmesi ise 1869 tarihli Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile ortaya çıktı. Bu nizamnamede eğitim

hizmetleri açıkça gösteriliyor, örneğin öğretmen yetiştirilmesinin bir devlet görevi olduğu ilk kez bu belgede belirtiliyordu.

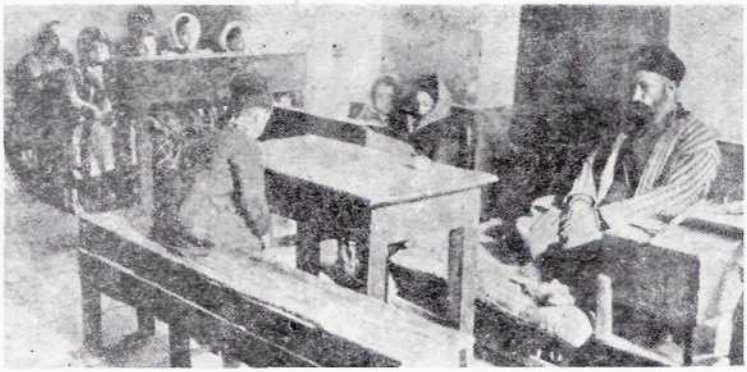
Ancak ilginç olan, bu sistemin rüştiye (ortaokul), idadi ve yüksek okullar için geçerli olup ilkokulların ya da sübyan mekteplerinin kurulması ve idaresine katkının halka bırakılmasıydı. Yani halk ilkokulun binasını da kendi yaptırıyor, ders araçlarını da kendi alıyor, öğretmenin maaşını da kendisi veriyordu. 1912 yılında çıkarılan 'Tedrisatı İptidaiye Kanunu'nda da devletin yetkisi genişletilmekle birlikte, ilköğretimin tüm yükünün okulun bulunduğu köy veya mahalle halkına ödettirilmesi öngörülüyordu.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunu ilan ettikten sonra hızlı bir örgütlenme çalışması içine girdiler. Kurulan Maarif Vekilliği de çalışmalarını, Anadolu'da sürdürülen Milli Mücadele'yle birlikte eğitimin aksamaması yönünde yoğunlaştırdı. Orduda yedeksubay olarak görev yapan öğretmenlerin dışında kalanlar, öğretimi sürdürmeye çalışıyorlardı.

Bu yokluk ortamı içinde, 3 Şubat 1920 günü Ankara Öğretmen Okulu'nda heyacanlı bir toplantı yapıldı. 7-8 aydır hiç maaş alamamış öğretmenler şu kararı aldılar: "4 Aralık 1920 günü okullara gidilmeyecek ve görevler terkedilecektir."

4 Aralık günü karar uygulandı. Ankara Maarif Müdürü, Maarif Vekili Rıza Nur'a, Ankara'da bütün okulların öğretmenlerinin görevlerini terk ettiklerini, okula gelmediklerini ve bu nedenle okulların kapandığını bildirdi»; Aynı gün saat 12.45'te TBMM'de Meclis Başkan Vekili Vehbi Efendi, Ankara öğretmenlerinin grev ilan etmelerinden

Osmanlı döneminin bir mahalle mektebi (solda). Ankara Hükümeti'nin ilk Maarif Vekili Dr. Rıza Nur (ortada).

dolayı Maarif Vekili'nden açıklama isteyen Kütahya Milletvekili Cevat Bey'e söz verdi:

"Bugün Ankara'da bütün okullar kapanmıştır. Öğretmenler grev yapmışlardır. Tabii maaş verilmediği için. Bu maarif meselesine, terbiye meselesine göstereceğimiz ehemmiyet, eğer hudutlar meselesine göstereceğimiz ulvi ehemmiyet kadar mühim olmazsa, bilmem bu davayı nasıl kazanacağız. En mühim düşmanımız cehalettir (...) Bugün mektepleri kapatarak sefil ve perişan sokaklarda kalan çocuklarımız cahil kalırsa, ahlaktan sefil olursa, bu kan dökerek elde etmek istediğimiz sevgili vatanı kime vereceğiz? Bu duruma ehemmiyet verelim. Maarif Vekili gelsin meseleyi bize açıklasın. Sebeplerini anlayalım."

Bu konuşma üzerine, Maarif Vekili Rıza Nur, öğretmenlere verilen maaşlarla ilgil sistemin hatasını anlattı. Halkın savaş ve işgaller sonucu, eğitime katkı yapamadığını belirterek, öğretmenlerin devlet bütçesinden maaş almaları gerektiğini söyledi. Bazı milletvekilleri Maarif Vekili Rıza Nur'u, öğretmenlerin aylardır süren durumlarından Meclis'i haberdar etmemekle suçladılar.

Sonuç olarak, öğretmenlerin eksik maaşları, Vekiller Heyeti üyelerinin şahsi gayretleriyle ödendi. 3 Mart 1924'te de Tevhid-i Tedrisat (öğretimin birleştirilmesi) kanunuyla birlikte, tüm öğretmenler devletten maaş alır hale getirildi. M

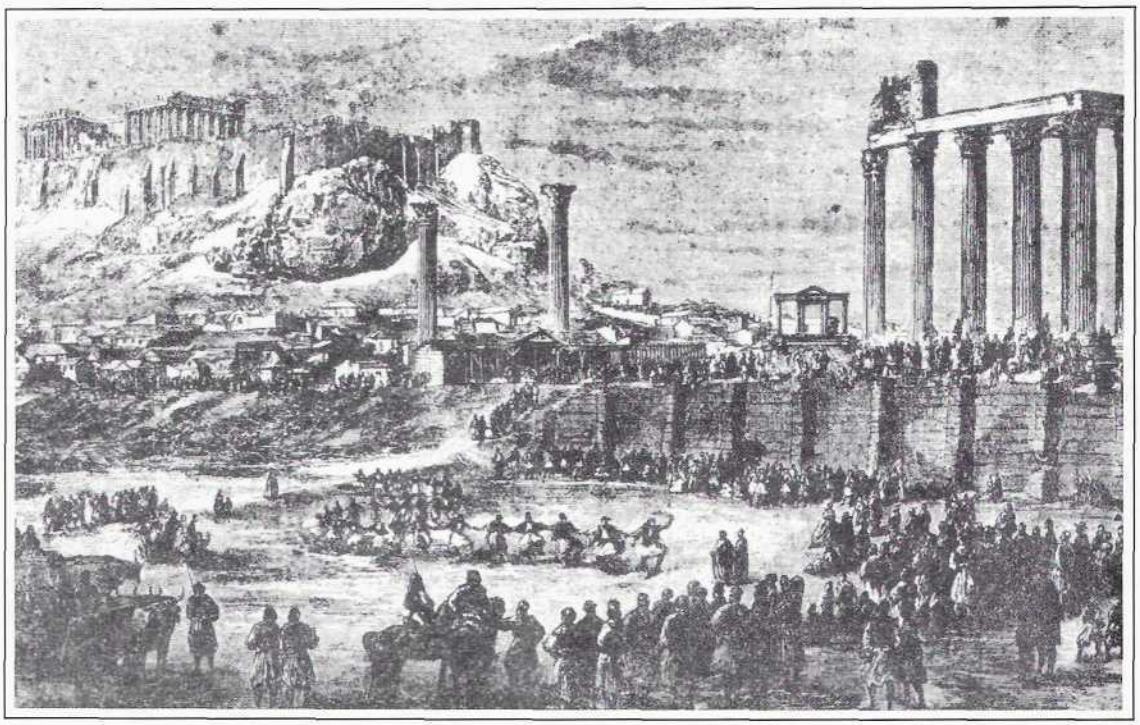
Kurtuluş Savaşı'da ilkokullar

Milli Mücadele'nin sonunda Maarif Vekaleti, ülkedeki eğitim kuruluşlarının durumunu öğrenmek için, o tarihlerde adı 'Maarif Eminliği' olan Milli Eğitim Müdürlüklerine 16 sorudan oluşan anketler *(sağda)* gönderdi. Bu anketler 1923-26 yılları arasında yanıtlandı ve bölgelerin Kurtuluş Savaşı'ndaki durumları da belirlendi. Bu belgeler savaş süresince ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'nun eğitim durumunu ortaya koyuyordu. Örneğin Amasya Maarif Memurluğu'ndan 1920 yılına ilişkin olarak gelen yanıtlarda, öğretmenlerin maaşlarının, Maarif Meclisi Encümeni'ne ait binaların gelirlerinden sağlandığı belirtiliyordu. Kars'tan gelen 1921 yılına ilişkin yanıtta ise okullarda öğretmenlerin Doğu Cephesi Kumandanlığı'ndaki yedeksubaylardan sağlandığı, rütbe maaşlarıyla çalıştıkları, okul masraflarının ise halk tarafından ödendiği anlatılıyordu.

10 soruda Osmanlı idaresinde Yunanistan

Yaklaşık 400 yıl Türk egemenliği altında kalan Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan ilk Hıristiyan devlet oldu. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Osmanlı aleyhine topraklarını genişletti.

ERHAN AFYONCU

1. Osmanlı öncesi Yunanistan'a kim egemendi?
2. Fetih nasıl gerçekleşti?
3. Türk iskanı nasıl yapıldı?
4. Mora nasıl yeniden kazanıldı?
5. Bağımsızlık düşüncesi nasıl doğdu?
6. Yunan isyanı nasıl başladı?
7. Avrupa'nın ilk tavrı ne oldu?
8. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın destekleri neydi?:
9. Yunanistan'ın bağımsızlığı nasıl tanındı?
10. Yunanistan'daki Türkler ne oldu?

1 Osmanlı öncesi Yunanistan'a kim egemendi?

Osmanlı Rumeli'ye geçmeye başladığında Balkanların büyük bir kesimi Sırp egemenliğindeydi. Ancak bu krallığın kurucusu Duşan'ın ölümünden sonra Sırp devleti parçalandı ve ortaya birçok prenslik ve despotluk çıktı. Bizans da Mora'yı tekrar ele geçirdi.

Bugünkü Yunanistan'ın diğer bölgeleriyse Venediklilerin, Sırpların, Bulgarların, Makedonların ve Arnavutların elinde idi. Bu bölgede Rumlar ile birlikte Makedonlar, Arnavutlar, Bulgarlar ve Sırplar bulunuyorlardı.

İlk Yunan devletinin kurulduğu ve bugün dahi Yunanistan'ın en önemli bölgesi olan Mora'nın nüfusunun yarısı Arnavuttu. Osmanlı Mora'yı ele geçirdikten sonra yapılan vergi sayımında kimin Rum, kimin Arnavut olduğu açıkça yazılmıştır.

2 Fetih nasıl gerçekleşti?

1350'li yıllarda Rumeli'ye geçip buralara yerleşmeye başlayan Osmanlı kısa süre içerisinde Dedeağaç, Dimetoka ve çevresini ele geçirmiş, daha sonra Evrenos Gazi idaresinde ilerleyerek Gümülcine'yi fethetmiştir.

1371'de Çirmen savaşını kazanan Osmanlı kuvvetleri İskeçe, Kavala, Drama, Serez, Borla gibi yerleri de kontrolleri altına aldı. II. Murad zamanında Selanik, Yanya, Manastır ve Teselya gibi bölgeler kesin olarak Osmanlı topraklarına katıldılar. Fatih devrinde ise Bizans imparatorluk ailesine mensup iki despotun idaresinde olan Mora ele geçirildi. Venediklilerin elinde kalan son önemli noktalar olan Modon, Koron ve İnebahtı ise II. Bayezid tarafından fethedilmiştir.

18. yüzyılda Atina'da bir şenlik (Maurand'dan, sol sayfada). Evrenos Gazi ve akıncılarının Dedeağaç, Gümülcine bölgesine saldırıları (solda). Atina'daki Fethiye Camii (altta).

Bu bölgelerin Osmanlı'nın eline geçmesi, Balkanlardaki diğer yerlerde olduğu gibi, burada da Ortodoksluğun yaşamasını sağlamıştır. Balkanlarda Osmanlı'nın siyasi egemenliğine giren iki Hıristiyan devlet, Macarlar ve Venedikliler aynı zamanda Katolikliği de yayıldıkları yerlere götürüyorlardı. Osmanlı fethinden sonra bugünkü Yunanistan'ın bulunduğu sahalarda kargaşa sona ermiş ve buralara mutlak bir devlet hakimiyetiyle birlikte barış ve huzur gelmiştir.

Böylece bu bölgelerde ticaret ve şehir hayatı gelişmiş ve buralarda yaşayan Arnavut, Rum, Bulgar ve Makedonlar refah içerisinde huzurlu bir yaşantıya kavuşmuşlardır.

3 Türk iskanı nasıl yapıldı?

Osmanlılar Balkanlarda fethettikleri yerlere Anadolu'dan Türk nüfusu götürüp yerleştirerek o topraklarda kalıcı olma siyasetini izlemişlerdir. I. Murad devrinden itibaren Batı Anadolu bölgesindeki birçok Yörük (Türkmen) aşireti Serez, Drama, Kavala, Gümülcine, Dimetoka, Selanik, Manastır gibi bölgelere yerleştirildi.

Osmanlıların vergi nüfusunu tespit için bu bölgelerde yaptıkları sayımlara bakıldığında, Tanrıdağı, Selanik, Ofcabolu Yörükleri gibi birçok Türkmen aşiretine ve bunların yerleşik hayata geçmiş olanlarına rastlanılmaktadır. Yerleşik hayata geçenler, yaşadıkları yerlere Anadolu'dan geldikleri bölgelerin (Bergamalı, Saruhanlı, Canikli, Göynüklü, Geredeli, Hamidli, Söğütlü vs.) mensup oldukları

1800'lü yılların başında Ortodoks papazların, Yunan halkını ayaklandırma çabalarını temsil eden bir gravür (sağda). Pasarofça Antlaşması'nın imzalanışını gösteren gravür (altta). Yanya Beyi Tepedelenli Ali Paşa (sağ sayfada, üstte). Yunanlı çeteciler dağlarda (altta sağda).

aşiretin (Döğer, Danişmendlü, Bayat, Salur, Bayındır, Eymür vs.) veya beyleri ile dini önderlerinin isimlerini vermişlerdir.

Bu vergi sayım defterlerinden, Fatih döneminde bölgede büyük bir Türk nüfusun bulunduğu görülür.

4 Mora nasıl yeniden kazanıldı?

II. Viyana bozgunundan sonra yapılan Karlofça Antlaşması (1699) ile Mora Venediklilere bırakıldı. Ancak Osmanlı kendini toparlar toparlamaz rövanş için atağa kalktı ve **ilk** olarak Ruslar, Prut'ta mağlup ederek Azak'ı geri aldı. Ardından sıra Avusturya'ya göre daha zayıf olan Venedik'e geldi. Mora'daki Rumlar da Katolik Venedik idaresinden hoşnut olmadıklarından İstanbul'daki patrik aracılığıyla yardım istiyorlardı.

Venediklilerin Katolikliği yaymak istemeleri, Osmanlı zamanında mahalli halka verilmiş haklara dikkat etmemeleri ve uyguladıkları sıkı vergi siyaseti, Ortodoks Rumları onlardan soğutmuştu. Fenerli Rumlar da III. Ahmed'e resmen müracaat ederek Mora'nın Venediklilerden kurtarılmasını talep ettiler. Bu faaliyetlerde patrikhane başrolü oynamıştır.

Sadrazam Damad Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu 1715 yılında hareket ederek Mora'yi tekrar fethetti. Ancak Avusturya'nın da savaşa girmesi nedeniyle mücadele uzadı. 1718'de yapılan Pasarofça Antlaşması ile Mora tekrar Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına dahil oldu.

5 Bağımsızlık düşüncesi nasıl doğdu?

Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar, devletin üst düzey görevlerine getirilmiş ve yaptıkları ticaretle de zenginleşmişlerdi. Bu zenginlik, Rum okullarının sayısının artmasına, yeni kütüphaneler açılmasına ve Avrupa'dan kitapların tercüme edilmesine yardımcı oldu. 18. yüzyılın sonlarında meydana gelen Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik ve bağımsızlık fikirleri Osmanlı topraklarında yaşayan milletleri de etkiledi. Sırplar isyan edip muhtariyetlerini kazandılar. Regas, Laskaris, Koreas gibi yazarlar da yapıtlarıyla Yunan halkına ulusal bilinç verdiler.

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Ege denizine gelen Rus donanması, Rumları ayaklandırmak için faaliyette bulunmuş ve bazı ufak çaplı ayaklanmalara neden olmuştur. 1787-1792 yılları arasında Osmanlı ile

Avusturya ve Rusya arasında meydana gelen savaş sırasında, bu iki devlet 'Grek Projesi' adı altında, Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırarak Bizans'ı yeniden kurmayı planladılar. 1815 yılının Kasım ayında Yunan Denizi'nde İngiltere'nin himayesinde kurulan Yedi Ada Cumhuriyeti, Mora Rumları için bir örnek oluşturmuştur.

Yanya Beyi Tepedelenli Ali Paşa da Rumların bilinçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Ali Paşa, kiliseler inşa ettirmiş, Rumca eğitimi teşvik etmiş ve diplomatik yazışmalarında Rumcayı kullanmıştır. Birçok Rumu da hizmetinde asker olarak istihdam etmiştir. Bunların çoğu daha sonra patlak veren Yunan isyanında komutan olarak görev yapacaktır.

Ali Paşa, Rumlara imtiyazlar vermekle birlikte, onlar üzerinde sıkı bir denetim de kurmuştu. 1820'de Ali Paşa isyan edince, bu denetim de ortadan kalktı ve Rumlar da bu isyandan yararlanma yoluna gittiler. Ali Paşa da Osmanlı kuvvetlerinin üzerine gelmesini engellemek **için,** adamlar göndererek Mora ahalisini isyana teşvik etmiştir.

6 Yunan isyanı nasıl "başladı?

Bir Rum tüccarı olan Manuel, Hoca Bey'de yanına iki kişi daha alarak Philike Heteiria'yı (Dostluk Cemiyeti) kurarak bağımsızlık yolunda ilk adımı atar. Cemiyetin başkanlığına Aleksandr İpsilanti getirilir. II. Mahmud'un üzerinde derin tesiri olan Halet Efendi'nin kandırılmasıyla Eflak ve Boğdan voyvodaları azledilerek yerlerine Eterya'nın girişimlerine uygun hareket edecek kişiler tayin edilir. Bugünkü Romanya'yı oluşturan bu iki voyvodalığa Fenerli Rumlardan atama yapılırdı.

Sırplarla ve Avrupalı bazı devletlerle temasa geçen İpsilanti isyanı başlatmak için faaliyetlerini tamamladıktan sonra, 6 Mart 1821'de Eflak ve Boğdan'da isyanı başlattı.

Bu iki voyvodalık Rusya'nın sınırlarında olduğu için, Rusya'dan yardım alabilmek ve Sırp, Bulgar ve Romen topluluklarını harekete geçirmek için burası seçilmişti. İsyan önceden çok detaylı olarak planlanmış ve

Osmanlılar bu durumu öğrenememişlerdi. Sırpların ve Ulahların bu isyana katılmaması, Rus Çarı'nın desteklememesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da isyancılara karşı sert tedbirler almasıyla isyan bastırıldı.

Bu ayaklanmaya karıştığı tespit edilen Rum Patriği, kethüdası ile birlikte isyanın başlatılma tarihi olarak belirlenen Paskalya gününde Patrikhane'nin Petro Kapısı'nda asıldı.

Eflak ve Boğdan'da başlayan isyan Mora ile bazı adalara da (Sakız, Semadirek, Sisam vs.) yayılmıştı. Mora'da Nisan ayında başlatılması planlanan isyan, birkaç sarhoşun havaya ateş etmesi üzerine, yanlışlıkla, 17 Mart'ta başladı. Eflak-Boğdan isyanı ve Tepedelenli Ali Paşa ile ilgilenen Osmanlı'nın Mora'yı ihmal etmesi sonucu, buradaki ayaklanma giderek genişlemiştir. Bunun üzerine II. Mahmud, oğluna Girit valiliği vermek şartıyla Mısır valisi Kavalah Mehmed Ali Paşa'dan askeri yardım alarak buradaki isyanı bastırmak yoluna gitmiştir.

7 Avrupa'nın ilk tavrı ne oldu?

Yunan isyanı başladığında Rus Çarı I. Aleksandr, İtalya ve İspanya'daki devrimci hareketlerin tartışıldığı Laicbach Konferansı'nda bulunuyordu ve Avusturya Başbakanı Metternich'in etkisiyle bu is-

BİBLİYOGRAFYA

- Levent Kayapınar, Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi, Ankara Ün. SBE, Doktora Tezi, Ankara 1999.
- Yaşar Ertaş, Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716), Marmara Ün. SBE, Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- Yusuf Halaçoğlu, "Batı Trakya Türkleri", Türk Kültürü, sayı: 367 (Ankara 1993), s. 673-682
- Meral Bayrak "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu" Osmanlı, II (Ankara 2000), s. 71-86
- Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı" Osmanlı, II (Ankara 2000), s. 87-93
- Ahmet Halaçoğlu, Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), Ankara 1994.
- Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk Yunan İlişkileri, Ankara 1986.

Mora'da Türklere karşı isyanı gösteren iki kartpostal (üstte). Yunan veliaht prensi Konstantin göçten önce Yanya'da Türklerle (altta).

yana destek olmaktan kaçınmıştı. Avrupa kamuoyunun Rumlara taraftar olmasına rağmen Fransa, İngiltere ve Prusya, Avusturya'nın da etkisiyle ayaklanma karşısında tarafsız kaldılar.

Avrupa'daki mevcut dengenin bozulmasını ve ulusal ayaklanmaların başarıya ulaşmasını kimse istemiyordu. Ayrıca Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'na müdahalesini Avusturya kendi açısından uygun bulmadığı için, bu isyana karışılmasına taraftar değildi.

Avrupa kamuoyu ise başından itibaren Rumları desteklemiştir. Ayaklananları cezalandırmak için alman tedbirleri Heredot ve Plütark zamanlarındaki gibi, özgürlüğü için savaşan 'Helen halkına yapılmış zulümler' gibi görüyorlardı.

Avrupa'nın hemen her ülkesinde, 'Helen Dostluk Komiteleri' kuruluyor ve bunlar, Rumlara maddi ve manevi destek sağlıyorlardı.

Bu dönemde, Avrupa'da yaşayan Rumlar ve İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika vs. gibi ülkelerden başka milletlere mensup gönüllüler, savaşmak için Mora'ya gelmişlerdir.

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın destekleri neydi?

Eflak-Boğdan ayaklanması sırasında Osmanlı'nın lehine olan Avrupa devletlerinin tutumu, isyanın Mora'ya sıçramasıyla birlikte, olumsuz yönde değişti. Bilhassa bu ayaklanmanın aleyhinde olan İngiliz Dışişleri Bakanı Castlereagh'ın Ağustos 1822'de intihar etmesi üzerine, yerine Canning'in getirilmesi bu durumda etkili olmuştur. Canning, selefinin tersine, bir Helenistti ve 'Hıristiyanlık davası' olarak gördüğü bu hadiseyi Ruslara bırakmak istemiyordu.

İngiltere'nin bu yeni politikasıyla Metternich'in Avrupa'daki ulusal ayaklanmaları bastırmayı öngören düzeni bozuldu. Metternich durumu tekrar kontrol altına almak için, Rum sorununu görüşmek üzere bir kongre toplanmasını sağladı.

Petersburg'da toplanan bu kongreye İngiltere katılmadı. Rusya'nın 'üç özerk prenslikten oluşan Yunanistan' planına karşı çıkan Rumlar İngiltere'ye yanaştılar. 7 Nisan 1825'te sona eren Petersburg Kongresi'nde bir çözüme ulaşılamadı ve sadece Rumlara bazı ayrıcalıklar verilmesi Osmanlı'dan istendi. Ancak bu durum Rusları tatmin etmemişti. Osmanlı İmparatorluğu da Rumlara ayrıcalık verilmesine karşı çıktı.

1825 yılının sonlarında ölen ağabeyinin yerine Rus Çarı olan I. Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'nu tamamen ortadan kaldırma niyetindeydi. Mora ve Girit'e Kavaklı Mehmed Ali Paşa gibi bir şahsiyetin yerleşmesini istemiyordu. 4 Nisan 1826'da Rusya ile İngiltere arasında, Mora'nın özerk olması yönünde imzalanan bir protokolle, bağımsız

Yunanistan'ın ilk adımları atıldı. Avusturya ve Prusya bu protokole karşı çıkarken Fransa destekledi. 1827 yılının başlarında İngiltere, Fransa ve Rusya ayrı ayrı Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yaparak Petersburg Protokolü'nde alınan kararları uygulatmaya çalıştılar. Ancak İngiltere, Fransa ve Rusya, Petersburg kararlarını Osmanlı İmparatorluğu'na uygulatamayınca, 6 Temmuz 1827'de Londra'da toplanıp bu kararlan onaylayan yeni bir sözleşme imzaladılar.

Bu protokole göre Osmanlı devleti Petersburg kararlarını uygulamazsa, müttefik devletlerin donanmaları Akdeniz'e çıkarak Osmanlı'nın Rumlara karşı hareketlerine engel olacak, Rumların serbestilerini de kendileri onaylayıp, ilan edeceklerdi.

Londra görüşmelerinin sonuçları 4 Ağustos 1827'de Babıali'ye tebliğ edildi ve bunları uygulaması için 15 gün süre tanındı. Osmanlı İmparatorluğu, Mora'ya muhtariyet vermeyi kabul etmedi. Sonuçta, harekete geçen müttefik donanması 20 Ekim 1827'de Navarin'de demirli olan Osmanlı-Mısır donanmasını yaktı.

Fransa, İngiltere'nin onayını alarak 9 Ağustos 1827'de Mora'ya asker çıkardı ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Mora'yı terk etti. Artık Osmanlı, hukuken olmasa da fiilen Mora'yı kaybetmişti. Müttefikler, Mora'nın işgaliyle yetinmediler ve Kiklad adalarıyla birlikte Rodos ve 12 adanın da himayelerine alındığını belirttiler. Ayrıca 22 Mart 1829'da Londra'da imzaladıkları yeni protokolle, kurulacak Yunan devletinin statüsünü ve sınırlarını belirlediler. Osmanlılar Edirne Antlaşması'nın 10. Maddesi'yle alınan kararlan tanıdılar.

9 Yunanistan'ın "bağımsızlığı nasıl tanındı?

Özerk Yunan devletinin Rusya'nın baskısıyla kurulması ve onun tesirine girmesi tehlikesi üzerine İngiltere, Fransa'yı da yanına alarak tamamen bağımsız Yunanistan için harekete geçti. Londra'da üç devlet arasında yapılan görüşmelerde, 22 Mart protokolünde çizilmiş sınırlar küçültülerek bağımsız Yunanistan'ın kurulmasına karar verildi.

İngiltere kendi çıkarları açısından küçük bir Yunanistan'ı tercih ediyordu. Londra'da 3 Şubat 1830'da imzalanan bu protokol kararlarını Osmanlı İmparatorluğu 24 Nisan 1830'da tanıdı. Böylece Osmanlı toprakları üzerinde ilk bağımsız Hıristiyan devleti kurulmuştu.

Aslında bu gelişmeler Balkanlarda ve imparatorluğun diğer bölgelerinde ortaya çıkacak parçalanmanın başlangıcıydı. Yunan isyanının sürdüğü tarihlerde Yeniçeri Ocağı ortadan kaldırılmış, yeni bir ordu kurulamadan da Ruslar savaş ilan etmişlerdi. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu, gelişmeler karşısında bir varlık gösterememişti.

10 Yunanistan' daki Türkler ne oldu?

Yunanistan'ın kurulduğu ve daha sonra genişlediği topraklarda büyük oranlarda bir Türk nüfus vardı. İlk önce 1830'da bağımsız Yunanistan kurulunca, Mora ve Attika yarımadası ile Eğriboz adasında bulunanlardan sağ kalanlar, Osmanlı topraklarına göç ettiler. Ardından ikinci büyük göç dalgası, Balkan savaşlarından sonra gerçekleşti. Rum katliamından kurtulan yüz binlerce Selanikli, Manastırlı, Yanyalı Türk, Anadolu ve Trakya'nın çeşitli yerlerine yerleştirildi.

Yunanistan'da, Batı Trakya'nın dışında kalan son Türkler ise Lozan Antlaşması'na göre yapılan mübadeleyle Türkiye Cumhuriyeti'ne geldiler. 19. yüzyılın başlarında Yunanistan'ın en büyük nüfus grubunu oluşturan Türklerden bugün, sadece Batı Trakya'da bulunan yaklaşık 100 bin kişi kalmıştır. ■

Türk-Yunan Savaşı (üstte). Mora'yı işgal eden Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa (solda). İngiltere 1827'de Mora'ya asker çıkarıyor (altta).

Albay Sadık el-Müeyyed'in (sağ sayfada, ortada) II. Abdülhamid'e sunduğu anlaşılan fotoğraf (üstte).

II. Abdülhamid'in yaveri Orta Afrika'da

Büyük Sahra yolculuğu

II. Abdülhamid'in yaverlerinden Albay Sadık el-Müeyyed'in 'Afrika Sahra-yı Kebirinde Seyahat' başlıklı kitabı, dönemin Pan-İslamizm anlayışını da belgeliyor.

ALPAY KABACALI

Birkaç yıl önce gezi edebiyatı üzerinde çalışıyordum. Osmanlı döneminde yayımlanmış gezi kitaplarını edinmek, gözden geçirmek çabasındaydım. Azımsanmayacak sayıda ilginç denilebilecek kitap buldum. Aralarında, hoş rastlantılarla ele geçirdiğim ikisi, aynı yazarın kaleminden çıkmıştı: Azimzade Sadık el-Müeyyed'in. Kitaplarından, bu zatın 'yaveran-ı hazret-i şehriyariden', yani padişah (II. Abdülhamid) yaverlerinden ve piyade miralayı (albay) olduğunu, üç kez görevle Afrika'ya gönderildiğini öğrenebiliyorduk. Hakkında başka bir bilgi edinemedim.

Yine hoş bir rastlantı yardı-

mıyla, daha doğrusu adresime gönderilmiş bir müzayede katalogu sayesinde, bu zatın 'Afrika Sahra-yı Kebirinde Seyahat' başlıklı kitabında anlattığı bir sahnenin fotoğrafını geçen aylarda elde ettim.

MÜZAYEDEDEKİ FOTOĞRAF

Altında "Taraf-ı eşref-i hazret-i şehriyarilerinden Kefre'ye memuren izam buyuruları yaveran-ı hazret-i tacidarilerinden Miralay Sadık el-Müeyyed kullarının Bingazi'ye takarrübü" yazılı, bu söylemden, II. Abdülhamid'e sunulduğu anlaşılan fotoğrafı -müzayede katalogundaki pul kadar görüntüsünden sonra- yayımlamak, yolculuklarından ve kitaplarından kısaca söz etmek istiyorum. Burada yer alan öteki resimler, adı geçen kitabından alındı.

ABDÜLHAMİD'İN PAN-İSLAMİZM'İ

Sadık el-Müeyyed, Afrika'ya ilk kez 1302'de (1886) gittiğini yazıyor: Bingazi'nin güneydoğusunda, bu kentten yirmi günlük yolda bulunan Ceğbub'a (Cerbub) gidip dönmüş; Sünusi tarikatı şeyhi Muhammed el-Mehdi el-Sünusi'ye II. Abdülhamid'in mektubunu ('name-i hümayun') götürmekle görevli imiş...

Biz, 1895 yılındaki ikinci yolculuğundan söz edeceğiz.

Üçüncü Afrika yolculuğuna 11 yıl sonra, 1906'da çıkacak. Bu kez görevi, Abdülhamid'in mektubunu 'Habeş İmparatoru İkinci Menelek Hazretleri'ne' ulaştırmak. Bu üçüncü yolculuğunu İkdam gazetesinde tefrika edilen ve aynı yıl basılan Habeş Seyahatnamesi'nde anlatıyor (İkdam Matbaası, İstanbul 1322/1906, küçük **boy,** 484 sayfa).

Bu **yolculuklar** ve Osmanlı subayı Sadık el-Müeyyed'in kitapları, aynı zamanda II. Abdülhamid'in Pan-İslamizm (İslam Birliği) siyasetini belgeliyor.

DİĞER FOTOĞRAFLAR

Gelelim bu yazıda bizi ilgilendirecek ve fotoğrafla belgelenecek olan Büyük Sahra yolculuğuna... Bu yolculuğu 1314'te (1898) Alem Matbaası—Âhmed İhsan ve Şürekası'nda basılan 'Afrika Sahra-yı Kebirinde Seyahat' (sayfa üstlerinde: Bir Osmanlı Zabitinin Sahra-yı Kebir'de Seyahati) başlıklı, büyük boy (24x16,5 cm.) 119 sayfalık kitabında anlatıyor. Kitap "16 kıt'a resimle müzeyyendir" ve sonunda bir harita vardır.

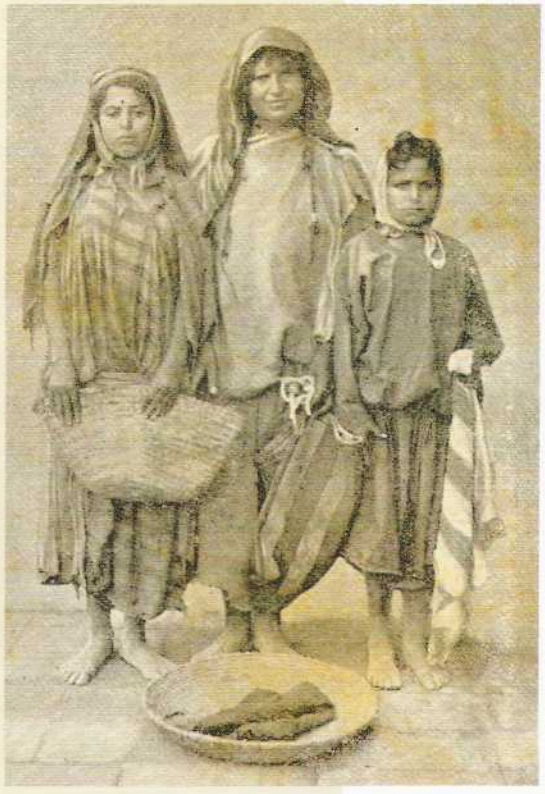
'BİSİKLET'FİKRİ...

Yazarımız, 19 Eylül 1311 (1 Ekim 1895) gecesi, üç gün sonra İstanbul'dan hareket etmesi yolunda buyruk alır. Bingazi'nin güneyinde ve oradan yaklaşık bir aylık yol uzaklığında, Büyük Sahra'nın ortasında bulunan Kefre'ye yollanmaktadır.

20 Eylül'de (2 Ekim) yola çı-

Sahra'da bedeviler

Albay Sadık el-Müeyyed'in 'Afrika Sahra-yı Kebirinde Seyahat' adlı kitabında, kimi ilginç fotoğraflara da yer veriliyor. Bunlardan biri, 'bir kafilenin istirahati' diğeriyse 'Sahra-yı Kebir bedevileri' resimaltlannı taşıyor. Söz konusu fotoğraflar bugün bize, bölgedeki kabilelerin giyim kuşam tarzları hakkında epey ipucu verebiliyorlar.

Tarih, 22 Eylül 1895; Albay Sadık el-Müeyyed'in kafilesi, Kefre'ye gitmek üzere Bingazi'den hareketleri öncesinde (üstte). Sadık el-Müeyyed (alttaki fotoğrafta, sağda) Bingazi'den hareketi sırasında yanına aldığı askerlerle birlikte.

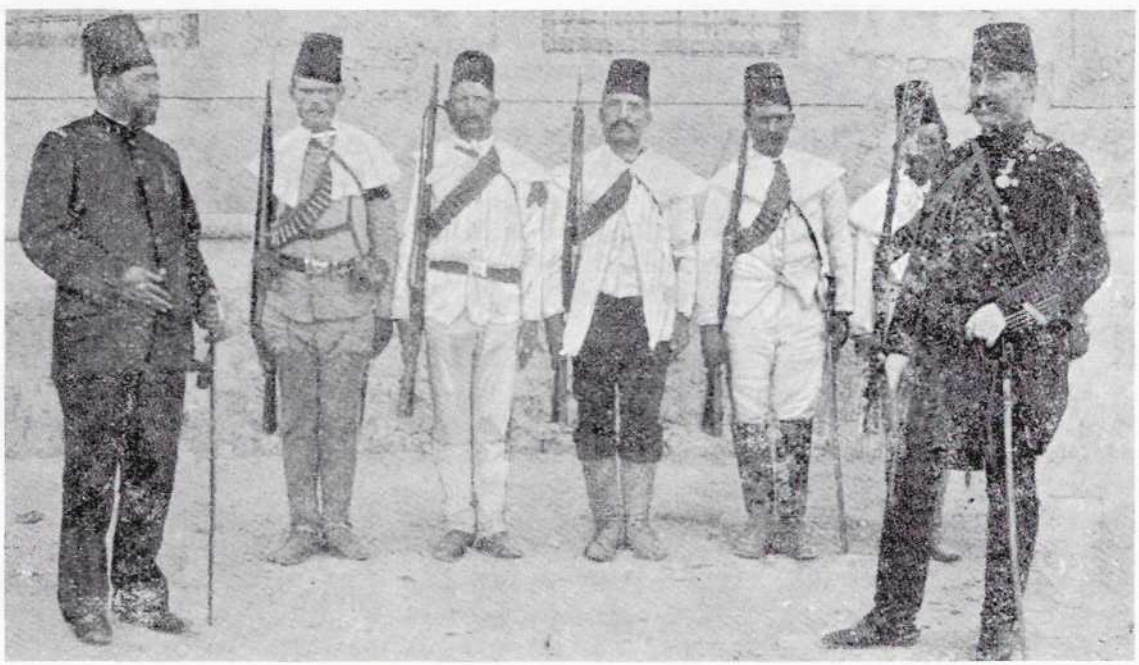
kar. Önce bir arkadaşına uğrayıp onun 'cam yerine pelikül kullanan' fotoğraf makinesini ödünç alır (ama İstanbul'da pelikül bulamaz). Bir ara Afrika'da velosipedle (bisiklet) yolculuk etmeyi düşünürse de bunun sakıncalarını gözönüne alır ve vazgeçer.

Canyen vapuruyla Girit'in Suda limanına, oradan arabayla Hanya'ya gider; Afrika için gerekli olan, Girit'te yapılma beyaz çizmeler satın alır, başka eksiklerini tamamlar. Ve vapuru Bingazi'ye doğru yola koyulur. Bu vapur İzmir'e uğraması gerekirken uğramamış, bu yüzden yazarımızın fotoğraf makinesi pelikülsüz kalmıştır. (Demek ki elimizdeki fotoğraf ya cam kullanılarak çekildi ya da başkasına çektirildi).

BİNGAZİ LİMANINDA

Bingazi limanında yerel yöneticilerce karşılanan Sadık el-Müeyyed, kafilenin düzenlenmesi konusunu Mutasarrıf Paşa ile görüşür. Deve sağlanır, gereken yiyecek ve eşya sağlanır. Yanına develere binecek dört 'silahendaz' alan yazarımız, Mutasarrıf Paşa'nın 'refakatine hayli süvari asakir-i şahane' (atlı Osmanlı askeri) verme önerisini kabul etmez. Eşlik etmek isteyenlere gelince...

"Mensup olduğum yüce makama ve yaveri bulunduğum velinimetimiz olan yüce zata saygıdan, Bingazi halkından ve adamlarından bazısı şu yolculuğa eşlik etmeyi çok istedilerse de, yalnız Şeyh Sünusi Hazretleri'nin

oradaki zaviyesinin şeyhi Esseyd Muhammed Efendi el-Aysavi ile adı geçenin kardeşi Abdülaziz Efendi el-Aysavi ve muteberandan Mansur Efendi el-Kahya ile Salihin Efendi Ebüzziya adlı kişilerin birlikte gelmelerine karar verildi. Bunlardan başka önceki seferde bana eşlik etmiş olan Sünusi Efendi Ebumedin adlı zat bu kez de yanımda bulunmayı istedi. Geçen sefer su tedariki ve kırbaların (tulumdan yapılma su kabı) tedariki ve kırbaların gözetimi kendisine verilmiş olmakla bu kez de bu hususu gözetmek üzere birlikte aldım."

AFRİKA'NIN ÜNLÜ KAVİMLERİ

10 Eylül (22 Eylül 1895) günü Bingazi'den hareket eden kafile 25 Ekim'de (6 Kasım) Kefre'ye varır. Sünusiler üzerine geniş bilgi veren yazar, Kefre zaviyesinde (bucağında) çoğunluğu Afrika'nın ünlü kavimlerinden Tibu ve Tedariklerin oluşturduğunu belirtir; bunları tanıtır.

1 (13) Kasım gününe kadar Kefre'de kalan kafile, o gün Şeyh Sünusi'nin II. Abdülhamid'e gönderdiği ariza (yazı, dilekçe) ile hediyeleri alarak dönüş yoluna koyulur; iki grup halinde 20 ve 22 Kasım'da (1 Aralık ve 3 Aralık) Bingazi'ye ulaşırlar.

Sadık el-Müeyyed, 'Afrika Sahra-yı Kebirinde Seyahat' başlıklı kitabının sonunda Bingazi'ye dönüşlerini anlatıyor (ki, fotoğraf da dönüşündeki karşılama sırasında çekilmiştir), ardından Sudan dolaylan ve burada yaşayan kavimler üzerine bilgiler veriyor. Ve kitap, II. Abdülhamid'in gururunu okşayan bir cümle ile sona eriyor: "Görülüyor ki bütün bu havali-i Sudaniye (Sudan dolayları) taraf-ı eşref-i hilafet-kibriyaya manen ve kalben mail ve merbut akvam ile (eğilimli ve bağlı kavimlerle) meskundur."

Albay Sadık el-Müeyyed anlatıyor

Büyük Sahra'da yağmur ve bora

'Afrika Sahra-yı Kebirinde Seyahat' adlı kitabında II. Abdülhamid'in yaveri albay Sadık el-Müeyyed, 1 Kasım 1895 günü yaşananları bize şöyle aktarır:

"Saat yedi idi. Gök gürlüyor, şimşekler çakıyor, sağımıza solumuza yıldırımlar düşüyordu. Hazırlanıp yola çıktık. Bir saat kadar bu gürültüler arasında gittikten sonra ilk iri damlaların ardından bir tufan yağmuru dökülmeğe, dökülmeğe değil, adeta sel akmaya başladı. İlk sicimleri vücutlarımızı kamçılar kamçılamaz develerin hepsi, sanki bir komut verilmiş gibi, birden yüzlerini bora yönünün tersine çevirip aynı anda yere çökerek boyunlarını toprağın üzerine uzattılar. Hayvanların bu hali ortalığın dehşet ve ürkütücülüğüyle karışarak -bedevileri bilmem- bizim için korkunç olmakla beraber ulvi, gerçekten pek ulvi bir görünüş ortaya koydu.

Hepimiz birden kendiliğimizden yere inip çömelmek gereğini duyduk. Doğanın bu birdenbire ortaya çıkan coşkusu altında sanki eziliyorduk. Fırtına bir yandan şiddetini artırırken üzerimize kovalardan boşanırcasına dökülen yağmur kemiklerimize kadar işliyor; bir yandan da yıldırımlar ani fakat sürekli olarak etrafımıza ateşler, alevler saçıyordu. Düşünülsün: Bir yer, bir gök, şu iki sonsuzluk arasında ne sığınılacak bir aman yeri, ne sığınılacak bir yuva!.. Asker arkadaşlarıma silahlarını elden geldiğince yukarı tutmamalarını öğütledim. Demirlerin başımıza bir bela yıldırımı çekmesinden korkuyordum... Bu şiddetli yağmur ancak beş dakika devam ettiği ve bulunduğumuz çöl aylardan beri yağmur görmediği halde yerler bir göl haline girmiş, sular bazı yerlerde topuklara, bazı yerlerde dizlere kadar çıkmıştı. Bora geçip de ortalık biraz açıldığı zaman insan ve hayvan, bütün kafile ağır bir yük altından kurtuluyormuş gibi geniş bir nefesle doğrulup kalktık."

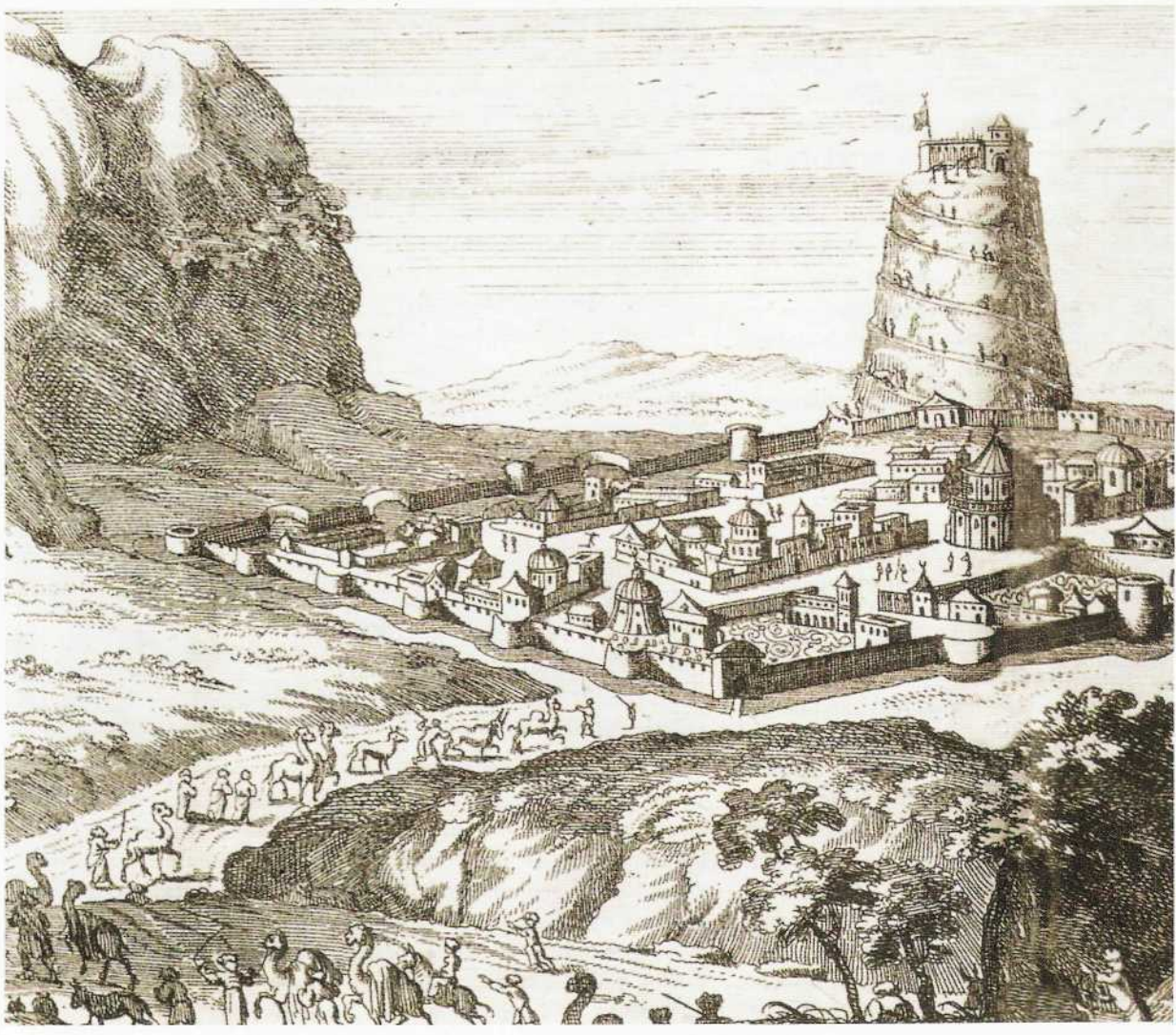
Kitapta, albay Sadık el-Müeyyed'in gezisini tasvir eden kimi illüstrasyonlar da yer alıyor *(altta).*

Misyoner Dr. Asahel Grant'ın öyküsü

Hakkari'de bir Amerikalı

1839 yılında New York'tan kalkıp Hakkari dağlarının yolunu tutan doktor Asahel Grant, sıradan bir gezgin değildi. Bir misyonu vardı. O bir Protestan misyoneriydi. Musul'da tifüsten ölene dek davası uğruna çalışan bu genç misyoner marifetiyle ABD, Doğu Anadolu'yu tanıtan ilk kaynakları da elde etti.

Avrupalı gezginlerden Peeters'ın çizgileriyle Bitlis: Gravürde, Hakkari ve Urumiye'den Bitlis'e gelen kervanlar görülüyor.

ESRA DANACIOĞLU

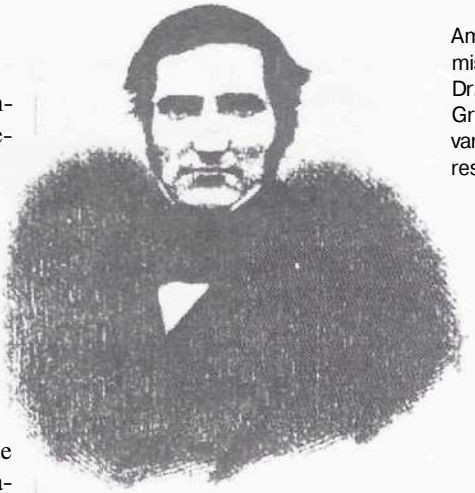
23 Ekim 1839; bir süredir katır üzerinde seyahat imkansız artık, dağlar ve kayalıklar o kadar dik ki, gün boyu birinin gölgesinden diğerinin gölgesine geçerek yürümek bile mümkün. Yürümek ne kelime; tırmanmak hatta! Tiyyari 'milleti'nin köyünde konakladığında köylülerin sözlerini dinleyip çizmelerini çıkararak giydiği kıldan örülmüş sandallarla derin vadilerden, geçit vermez dağlardan geçerek Hakkari'ye doğru yol alan kişi, Bay Asahel Grant nam bir Amerikalı doktor.

Doktor, bir süre önce Musul'da konakladığında, Musul valisi İnce Bayraktar Muhammed Paşa'nın sarfettiği şu sözleri, yol boyunca sıklıkla hatırlıyor olmalı:

"Nasturi ülkesinin sınırlarında güvenliğinizi sağlamak konusunda size karşı sorumluyum; korkmanızı gerektirecek hiçbir şey yoktur, fakat sizi uyarıyorum, bundan fazla bir şey yapamam sizin için. O dağlılar ne paşa ne de kral tanırlar, fakat çok eski zamanlardan bu yana her kişi kendi kendisinin kralı olmuştur."

Hakkari nire, New York nire? Hakkari dağlarındaki Kudsaniş'te bulunan Nasturi Patrikhanesi'ne yaklaştığında, 26 Ekim 1839'da, güncesine şöyle yazar Amerikalı doktor:

Amerikalı misyoner Dr. Asahel Grant'ın bugün var olan tek resmi.

"Bizi karşılayan bir Kürt topluluğu beni iyice inceledi, fakat bu bana hiç rahatsızlık vermedi. Uzaktan, 'Yeni Dünya'dan gelen yabancı ziyaretçiyi görebilmek için küçük bir dürbünle penceresinden bakan patriği görebiliyordum. Onların coğrafya kavramlarında, dünya okyanuslarla çevrili geniş bir ovaydı ve bu okyanusta suyu hareket ettirip, durgun ve kokmuş olmaktan koruyan bir su canavarı; leviathan vardı. O kadar kocamandı ki başıyla kuyruğunu yakalamaya çalıştığında dünyanın çevresinde dolanırdı. Canavarla karşılaşmam gereken okyanusu geçmiştim ve tabi bu, onlar için inanılmaz bir olaydı."

OSMANLI'NIN BUHRANLI GÜNLERİNDE

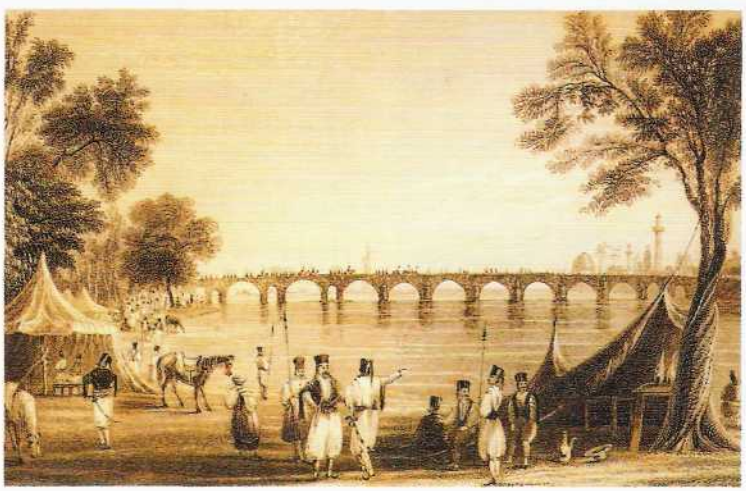
Aslında inanılmaz olan, Grant'ın Hakkari bölgesine yaptığı yolculuklardı: Kavalalı kuvvetleri karşısında bozguna uğrayan Osmanlı'nın buhranlı günlerinde, Urumiye'den (İran), Erzurum üzerinden Diyarbakır'a, oradan Mardin'e sonra Musul, Erbil, İmadiye, Dahok üzerinden Hakkari'ye uzanan, mümkün olduğu kadar -Kürt aşiret bölgelerine girmekten kaçınılarak- İstanbul'un egemenliğinin söz konusu olduğu bölgelerin, yolların kullanıldığı, Nisan 1839'dan Ekim 1839'a kadar süren 6-7 aylık bir yolculuk.

1830'larda Hakkari dağlan

0 dönemde, Nasturiler'in birbirinden farklı iki coğrafyada ve statüde yaşadığını görüyoruz. Misyonerlerin üstlendikleri Urumiye Gölü civarındakiler, Müslüman meliklere bağlı olup çiftçilikle uğraşan 'Ova Nasturileri', ikinci grup ise Cilo-Sat dağlarında yaşayan 'Dağ Nasturileri'dir. Cilo ve Sat dağlarının yayıldığı Hakkari'den, Habur, Dahok, Süleymaniye gibi güneydeki bölgelere doğru inildikçe, Kürt aşiretlerinin egemenliği altındaki topraklara gelinir. Ancak, Cilolar'ın efendileri Nasturiler'dir.

Biçimsel olarak Hakkari Kürt Emiri Nurullah Bey'e bağlı görünen 'Dağ Nasturileri', 6 aşiret halinde örgütlenmişlerdir: Baz, Diz, Thoma, Aşağı Tiyyari, Yukarı Tiyyari ve Jilu... Dönem haritalarında hayali nehirler ve dağlarla resmedilen söz konusu bölge, coğrafyasının olduğu kadar insan tabiatının sertliğiyle de ünlüdür. 1830'larda, bu bölgede değil bir Batılı gezgine, ne bir Osmanlı görevlisine ve ne de merkezi bir yönetimin herhangi bir emaresine rastlamak mümkündür. Hakkari'deki Osmanlı egemenliği bütünüyle görüntüden ibarettir. Bölge, hem zaman zaman birbirleriyle çatışan farklı Kürt beylerinin hem de Nasturi kabilelerinin egemenlik alanındadır. Herhangi bir suçtan bir aşiretin tamamı sorumludur. Nasturi Tiyyari aşiretinden birisi Revanduz Kürtlerinden birini mi öldürdü, o takdirde Revanduzluların Tiyyari -Osmanlıların kullandığı deyim ile- 'milletinden' yakaladıklarını öldürmeleri doğal haklarıdır. Bölge, böyle irili ufaklı -nerede neyin başlayıp bittiği belirsiz- iktidar odaklarına bölünmüş ve bunlar arasına, sığınan her türlü suçlunun -dışarıya çıkmamak koşulu ile- yaşamını güvence altına aldığı manastırlar serpilmiştir.

1839 Nizip Savaşı'na katılmak için Tarsus'ta bekleyen Kavalalı İbrahim Paşa'nın Mısır ordusu (Gezgin Bartleü'in kalemiyle, sağda).

Sorun sadece coğrafyanın geçit vermezliği değildi. Hakkari bölgesine giren -bilebildiğimiz- ılk yabancı, 17. yüzyılda bölgeye gelen gezgin Tavernier olmuştu. İkincisi ise, 1829 yılında Nasturi Patrikhanesine kadar ulaşan Alman araştırmacı-arkeolog Frederic Schultz'tu.

Frederic, bölgeye girmeyi başarmıştı, ama bölgeden çıkmak konusunda aynı başarıyı gösterdiğini söylemek zor; dönüş yolunda Başkale'den çıktıktan sonra, Hakkari bölgesinin Kürt Emiri Nurullah Bey'in emri ile öldürüldü.

Daha sonra bölgede dolaşan tevatürler; Schultz'un her gördüğü kalıntıyı ölçüp biçme merakının, elindeki deftere durmadan yaptığı karalamaların ve de en önemlisi, **altına** benzer bir parıltı taşıyan 'sarı zırnık madeni'nden topladığı parçaların sonunu hazırladığını göstermektedir.

Bir kısım 'dağlılar', Schulz'un ülkelerine bir kafir ordusu getirmeye niyetlendiğini ve bu nedenle **altın** toplayıp saldırı noktalarını saptadığını düşünmüşlerdi herhalde!

BÖLGEDEKİ ÜÇÜNCÜ YABANCI

Nihayet, arkasındaki katırlarda bir dizi tıbbi ekipman, kininler, tabletler, şuruplarla 7 aylık bir yolculuktan sonra Kudsaniş'e ulaşan 'Yeni Dünya'lı ziyaretçi; Massachussets Pittsfield Tıp Fakültesi mezunu misyoner-doktor Asahel Grant'la karşılaşıyoruz.

Doğum: 1807 Marshall, New York, ABD.

Ölüm: 24 Nisan 1844, Musul, Osmanlı İmparatorluğu.

Doğum ile ölüm arasında, Nasturilerin araştırılmasına ve Hakkari'de Amerikan misyoner merkezleri kurulmasına adanmış bir yaşam.

1830'lar, Batı dünyasının 'kurtarıcı', 'aydınlatıcı beyaz-

Hıristiyan adam' retoriğinin Kuzey Amerika'da revaçta olduğu yıllardı. Kapitalizmin altın çağı ile Protestanlığın altın çağı birlikte yaşanırken, Boston ve Salem'den ayrılan her gemi, Amerikalı tüccarlarla beraber misyonerleri de taşıyordu. Misyonerler ise sadece din adamlarından ibaret değildi.

'Dinsizlerin' bedenleri iyileştirilirken kalplerine de ulaşılabileceği inancının, o yıllarda misyoner dünyasında revaçta olduğunu söyleyebiliriz. Anlaşılan o ki, 'İsa aşkına' yaşamı/yaşamları adamak bazen yetmemekte, bir de Hippokrat'ın yardımı gerekmekteydi.

Böylece, Bay Grant, 1834 yılında Amerikan Protestan misyoner örgütü American Board'ın öncü saflarında yerini buldu. Görevi, Urumiye (İran) merkezinde Nasturiler arasında çalışmaktı. Amaç, Protestanlığın yayılması ve mümkünse Doğu Hıristiyanlarının bu mezhebe dahil edilmeleriydi.

Grant, eşiyle birlikte, 1835'te Urumiye'deki misyon merkezine vasıl oldu. Zagros Dağları'nın arkasında hatırı sayılır bir Xasturi topluluğuna ev sahipliği yapan Urumiye Ovası, şimdi Massachussets'den Hakkari'ye uzanan yaşam öyküsünün Doğu'daki ilk önemli durağıydı.

MİSYONER EVİNİN ŞÖHRETİ

Üç Amerikalı misyonerin eşleriyle birlikte çalıştıkları Urumiye'deki misyoner evinin şöhreti, kısa sürede civara yayılmıştı. Bu şöhrette Asahel Grant'ın hekimliğinin de önemli bir payı olduğunu belirtmeliyim.

Tıp ile 'büyünün' birbiriyle harmanlandığı Doğu dünyasında, elbette Asahel Grant çaldığı her kapıda yeni dostlar bulacak, sadece Nasturiler arasında değil, bütün bölge Kürtleri içinde saygıyla karşılanacak ve sanki etrafı bir kutsallık haresiyle çevrilecekti. Grant, -yaptığı basit kataraki ameliyatlarıyla- görmeyenleri gördüren, yatalakları iyileştiren, 'mucize sahibi bir alim' olarak, giderek ünlendi.

Urumiye'deki misyonerler, gözlerini sert mizaçlı Dağ Nasurilerinin yaşadığı Hakkari'ye; Mezopotamya'nın damındaki bu Hıristiyanlık adacığına diktiklerinde, hekimlik mesleği nedeniyle Kürtler, Türkler, Yezidiler, Nasturiler arasında pek çok dost kazanmış Asahel Grant, doğal olarak bölgeye gidecek ilk misyoner seçildi ve başta da belirttiğimiz gibi, 1839 ilkbaharında yola koyuldu.

KAYIP YAHUDİLERİN PEŞİNDE

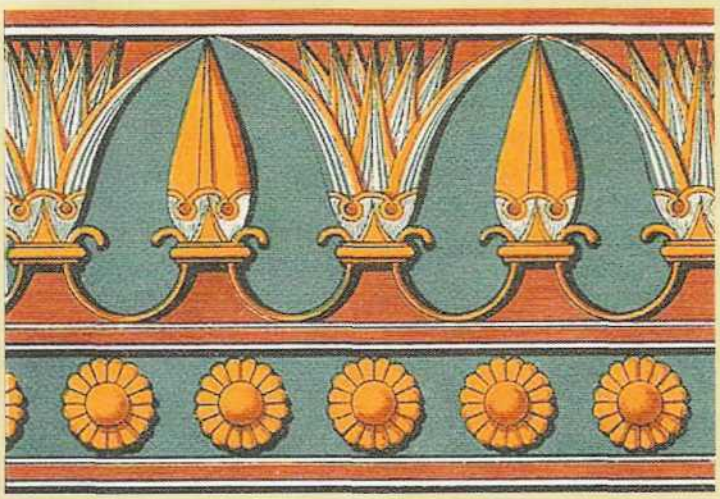
Adanmış hayatlar, insan yaşamını 'fanilere mahsus acıların' üzerine çıkarır derler. Asahel Grant da yeni doğum yapmış

Hakkari bölgesine ilk giren yabancı gezgin Jean Baptiste Tavernier (solda). Hakkari ve çevresindeki kalıntılarda yer alan bir Nasturi figürü (altta).

'Kayıp Yahudiler' kimdi?

Milattan yaklaşık 7 yüzyıl önce Kutsal Topraklar'ın bir bölümünü ele geçiren Asur'luların, işgal ettikleri bölgede -10 kabile halinde- yaşayan tüm Yahudileri, MÖ 730'da toplayarak Mezopotamya'ya götürdüklerini biliyoruz. MÖ 600'de ise, Kudüs'ün kapılarını bu kez Babil hükümranı Nabukadnezar açmış ve geri kalan iki kabileyi Mezopotamya'ya bu kez o sürgün etmişti. MÖ 444'te, bazı Yahudi kabileleri Filistin'e geri döndüler. Kimi araştırmacılar, geri dönenlerin sadece ikinci sürgünde gidenler olduğunu ileri sürerek, ilk sürgünleri Kayıp Kabileler' olarak adlandırırlar. Nasturiler'in -İbranicenin de bir üyesi olduğu Sami dil ailesinin kök dili olan- 'Eski Aramice'nin bir biçimini kullandıklarını farkeden Dr. Grant ise, Nasturilerin soyunun, sözünü ettiğimiz bu kayıp 10 Kabiie'ye dayandığını düşünmüştü. Mayıs 1840'da, dört yaşındaki oğlu Henry Grant'ı da yanına alarak Urumiye-Hakkari-Van-Trabzon üzerinden -bu kez Nasturi aşiretleri arasında olduğu kadar Kürt aşiretlerinde de konuk edilerek- Amerika'ya döndüğünde, gezilerini ve bu konudaki tezlerini özetlediği bir de kitap yazdı: Nestorians; or the Lost Tribes, Containing Evidence of Their Identity (New York, 1841).

Nasturilerin kökeni

Hıristiyanlık bir Ortadoğu dini olarak doğdu ve uzun yüzyıllar da böyle kaldı. İlk takipçiler, ilk büyük alimler ve ilk teolojik merkezler bu coğrafyadan çıktı. Antakya, Urfa, Nusaybin, İskenderiye bu dini merkezlerden bazılarıdır. Hıristiyanlığın bu ilk çağlarında Ortadoğu'da Aramice'nin farklı diyaleklerini konuşan topluluklardan bazıları, bu yeni dinin takipçileri oldular ve kendilerini Suryaye, Suryoyo, Suroyeh vs. olarak adlandırdılar. Bugün bu adların etimolojik olarak 'Asur' kelimesinden geldiğini gösteren bazı çalışmalar mevcut. Ancak 'Asuri' kelimesinin 'Süryanice' konuşan ve Kuzey Mezopotamya'da yaşayan Hıristiyan toplulukları kapsayan bir genel ad olarak 'keşfi' 19. yüzyılın ortalarında gerçekleşti. Ninova kazılarıyla popülerleşen 'Asur araştırmaları' bu adlandırmanın temel nedenidir. Oryantalistlerin verdiği bu isim, zaman içerisinde yaygınlığa kavuştu ve genel kabul gördü. Hıristiyanlığın giderek Roma ve İstanbul merkezli bir Avrupa inancına dönüştüğü süreçte (kabaca 4. yüzyıl ve sonrası), Asuri-Süryani topluluklar tıpkı Ermeniler gibi, ayrı kiliseler olarak örgütlenip varlıklarını sürdürdüler. Ama zaman içerisinde Asuri-Süryani topluluklar dini ve siyasi nedenlerle birbirlerinden koptular. Temel neden Asuri-Süryani toplulukların yaşadığı coğrafyanın Bizans ve Sasani devletlerini ayıran sınırla bölünmesiydi. Böylece Doğu ve Batı Süryanileri ayırımı doğdu. Bizans egemenliğinde yaşayan Batı Süryanileri -ki bugün Süryani adı genellikle sadece bu grubu kapsar biçimde kullanılmaktadır- mezheplerinin kurucusu Yakup el Bardai'nin adına atfen 'Yakubiler' diye anılır oldular. Sasani topraklarında yaşayan Doğu Süryani-Asurileri ise 6. yüzyıldan itibaren takipçisi oldukları Nestoryos nedeniyle Nasturi adını aldılar. 16. yüzyılda Asuri toplulukları yeni bir bölünme daha yaşadılar. Bir grup Nasturi, Vatikan'a bağlanarak kadim kiliselerinden koptu ve Keldani Kilisesi'ni kurdu.

Doğu Süryani-Asurileri olarak da adlandırılan Nasturilerin sembollerinden biri de kanatlı arslandı (sağda).

eşini toprağa verdikten birkaç hafta sonra çıkmıştı bu uzun yolculuğa. Üstelik üç çocuğunu, yani hem üç yaşındaki Henry Grant'i hem de 9 aylık ikiz bebeklerini Urumiye'de geride bırakarak. Aralık 1839'da geri döndüğünde, bu kez ikiz bebeklerini toprağa verecekti.

Mardin-Urumiye arasındaki bölgede sadece Nasturiler değil, diğer Süryani-Asuri topluluklar - Yakubi Süryaniler ve Keldaniler- hakkında da notlar alarak sürdürdüğü yolculuğunun bir diğer amacı da 'Kayıp Yahudi Kabileleri'ni bulmaktı!

HAKKARİ EMİRİ'NİN DOSTLUĞU

Dr.Grant, 1841 yazında yeniden Urumiye'ye giderken Hakkari'ye de uğradı. Artık değil Nasturiler'in egemenliğindeki Cilolar, onu çevreleyen bölgeler bile misyoner-hekimin dostlarını barındırmaktaydı. 1839 sonbaharında, Kudsaniş'teki patrikhaneyi ziyareti akabinde, Patrik Mar Şemun'un verdiği kırmızı şalvarı ayağına geçirip, patriğin kardeşiyle birlikte, 2 gün dağ-tepe yürüyerek Başkale'ye, bölgedeki en güçlü Kürt emiri olan Hakkari Emiri Nurullah Bey'i ziyarete gitti.

Hasta yatağında bulduğu Nurullah Bey'i iyileştirmesi Grant'a çok stratejik bir dost kazandırdı. Bu tarihten sonra bölgeye her gelişinde -Alman arkeolog Schulz'un ölüm emrini veren- Nurullah Bey'in özel doktoru ve dostu olarak saygı görecekti.

PATRİK MAR ŞEMUN'UN HESAPLARI

1841 yılında Amerikalılar Grant'ın önerileri doğrultusunda Hakkari dağlarında bir misyonevi ve okulu açmaya karar verdiklerinde, bu merkez için Nurullah Bey'in izniyle büyük Nasturi köyü Aseta'yı seçtiler.

Aslında Asahel Grant'ın bir 'kurtarıcı' ve bir 'kaşif olarak dolaştığı bu bölge, 1840'ların başında büyük bir patlama öncesinin sessizliğini yaşamaktaydı.

Bitlis'ten İmadiye'ye, Diyarbakır'ın kuzeyi ve Van'ın güneyinden uzanan koridora 5 Kürt emiri hakimdi: Imadiye Emiri İs-

mail Paşa, Hakkari Emiri Nurullah, Botan-Cizre Emiri Bedirhan, Hakkari-Van Gölü arasındaki bölgede Han Mahmud ve Bitlis'te Emir Şerif... Osmanlı egemenliği bu bölgelerde, büyük ölçüde bir görüntüden ibaretti. Ancak bu emirler, II. Mahmud dönemiyle başlayan reformlar ve merkezileşme çabaları içerisinde, bölgesel egemenliklerinin sonunun geldiğim de sezerek, imparatorluğun Nizip Bozgunu'nun peşi sıra (1839) yaşadığı zor günlerde, otonomilerini sürdürmenin ve mümkünse genişletmenin yollarını arıyorlardı.

Buna karşılık, bu yerel iktidarların artık sonunun geldiğini gören Patrik Mar Şemun da kendi iktidarını sağlamlaştırmak ve kendi bölgesinin koşulsuz egemeni olmak için can atıyordu. Amerikalılarla girdiği ilişki de aslında bölgedeki dengeler açısından, bir 'Avrupalı Hıristiyan müttefik' bulmak arzusuyla ilgiliydi.

SONUN BAŞLANGICI

1843'de, Asahel Grant son kez bölgeye geldi ve Aseta Nasturi köyünde misyon merkezi inşaatı bitmek üzereydi. Nasturiler üzerine yeni bir saldırı planlayan İsmail, Bedirhan ve Nurullah Bey'ler bunun bir kale inşaatı olduğundan şüphelendiler. Hakkari'de pek de bilinmeyen bir mimari öğe olan büyük pencerelerin kaçma yerleri veya kale mazgalları olarak kullanılacağını düşünmüşlerdi! İnşaat, mevcut gerginliği büyük bir patlamaya dönüştüren son kıvılcım oldu.

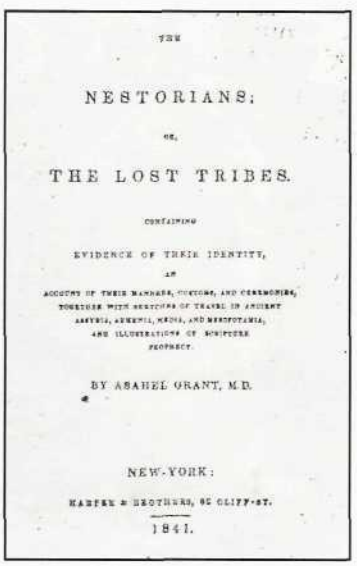
Haziran 1843'te Grant, Bedirhan Bey'i muayene etmek için Cizre'nin kuzeyinde Dergüleh'teki Bedirhan Bey'in kalesine gittiğinde, diğer Kürt emirlerinin de orada olduğunu gördü: Nurullah, İsmail ve Han Mahmud Beyler. Grant'ın yanında Nasturilere saldırı planı konuşuldu.

Doğu Süryani-Asuri askerlerini gösteren kabartmalar (solda). Nasturi alfabesinden bir harf (ortada). Asahel Grant'ın 1841'de yayımladığı 'Nasturiler ve Kayıp Kabileler' kitabı (altta).

Grant saldırganları, inşaatın masumane bir girişim olduğuna ikna etmeye çalıştı ve nihayet Aseta'daki misyoner mülkü ve bu köye sığınanlara dokunulmayacağı garantisini almakla yetindi!

Ne Nasturi patriğine ve ne de diğerlerine böyle bir saldırı olasılığıyla ilgili bir haber uçurmayı düşünmedi. Aklından geçenler şöyle olmalıydı: "Bu dağlıların kendi aralarındaki bir problemdi, bir Amerikalı'ya karışmak yakışmazdı. Doğu Hıristiyanları, Müslüman zulmü altında ne kadar çok inlerlerse Protestanlığa yani 'hak yoluna' dönme olasılıkları o kadar çok artardı!

THE

NESTORIANS;

OR,

THE LOST TRIBES.

CONTAINING

EVIDENCE OF THEIR IDENTITY,

AN

ACCOUNT OF THEIR MANNERS, CUSTOMS, AND CEREMONIES,

TOGETHER WITH NARRATIVE OF TRAVEL IN ANCIENT

ASSYRIA, ARMENIA, MEDIA, AND MESOPOTAMIA,

AND ILLUSTRATIONS OF SCRIPTURE

PROPHECY.

BY ASAHEL GRANT, M.D.

NEW-YORK:

HARPER & BROTHERS, 82 CLIFF-ST.

1841.

Grant'ın ziyaretinden iki hafta sonra 3 Kürt emirinin yaptıkları saldırı sonucunda, Hakkari bölgesindeki Nasturiler kitleler halinde öldürüldüler, sağ kalanlar ise Musul'a sığındı. 1843-1844 kışında, Musul kentine balık istifi halinde yığılmış Nasturi mülteciler arasında tifüs salgını başladı ve Dr. Asahel Grant, bu salgın sırasında, Nisan 1844'te öldü.

GRANT'TAN GERİYE KALAN

Asahel Grant'ın meşakkatli gezileri ve yazdıklarından bugüne kalan iki etki var: Bunlardan ilki 'Kayıp On Kabile' ile ilgili spekülasyonlara Nasturileri de dahil etmesidir. Bugün Kızılderililer, Japonlar, Afganlar'la beraber Nasturilerin de adının 'Kayıp Kabileler' arasında geçmesi, 170 yıl önceki bu varsayımlarıyla başladı.

İkincisi ve belki de en önemlisi, Grant'ın gezilerinin ABD'ye, Kuzey Mezopotamya'yı ve kısmen Doğu Anadolu'yu tanıtan ilk kaynaklar olmasıdır; ve onun Kürt, Nasturi, Yezidi topluluklarıyla Musul, Erbil, Süleymaniye ve Hakkari hakkında yazdıklarıyla başlar Yukarı Mezapotamya külliyatı...

Külahtan şapkaya, başımızdakiler

Değişim 'kafada' başlar

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, kuruluş ve büyük değişim dönemlerinde kavuk, fes, kalpak ve şapka farklı toplumsal vurgulamaların simgesi olmuşlardır.

NECDET SAKAOĞLU

Haliç kıyısında açılan Feshane'nin fes kalıplarından biri (üstte). Sultan Abdülaziz'in Polonyalı ressam Chlebowski'ye yaptırdığı tabloda, dönemlerinin değişik kıyafetleriyle 32 Osmanlı padişahı temsil ediliyordu (sağda).

Giyim kuşam tarihimizde, dinsel, siyasal ve toplumsal vurgulamaların simgesi olarak öne çıkan bir dizi serpuştan söz edilebilirse de ilk akla gelenler birer dönemi simgeleyen sarık-kavuk, fes, kalpak ve şapkadır.

Fakat son yirmi yıldır, düşünce özgürlüğünden ziyade 'baş' özgürlüğünü önemsediğimizi gösterircesine, şapkayı bir yana atmış bulunuyoruz. Bir önceki cumhurbaşkanının hiç olmazsa elinden eksik etmediği Cumhuriyet'in simgesi fötr şapkayı ne devlet ricalinin, ne Şapka Yasası'nı çıkartan ve Anayasa güvencesine alan TBMM üyelerinin, ne de bürokratlarımızın başlarında görmediğimiz gibi, şapkayı, asıl sahipleri olan Avrupalılar da bırakmış bulunuyor.

Osmanlı devletinin kuruluşunda, ilk sözlü yasalardan tekinin serpuşla ilgili olması gibi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürürlüğe giren devrim yasaları arasında da bir serpuş yasasının olması; Cumhuriyet'ten 100 yıl önce, 1820'lerde, geleneksel devlet yapısı yenilenirken de sarık ve kavuktan fese geçilmesi, düşündürücüdür.

Demek ki kuruluş ve büyük değişimleri, serpuşla vurgulamayı gerekli görmüşüz.

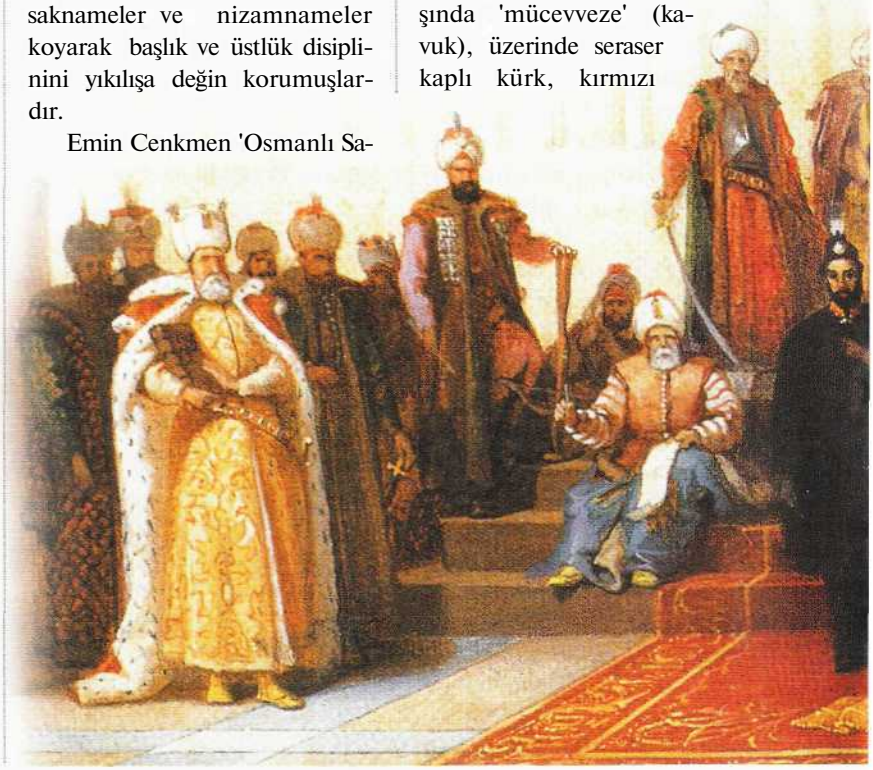
Tarihlerin anlattığına göre, devlet kurucusu Osman Gazi 'Börk-i Horasanî' denilen kırmızı çuhadan külahına, ak çalmadan Çağatay tarzında bir destar (sarık) sararmış.

SERPUŞTA, DİSİPLİN VAR!

Osmanlı devletinin kuruluş yıllarındaki bu ilk serpuş ve giysi nizamı, sonraki dönemlerde yeni formlarla zenginleşmişse de padişahlardan hiçbiri, ne kendilerine, ne de ilmiye, kalemiye, seyfiye (ordu) zümrelerine kıyafet, hele hele serpuş özgürlüğü tanımışlar; kanunnâmeler, yasaknameler ve nizamnameler koyarak başlık ve üstlük disiplinini yıkılışa değin korumuşlardır.

Emin Cenkmen 'Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri' yapıtında, arşivlerden ve muhtelif kaynaklardan derlediği bilgilerle padişahların, Bursa, Edirne, İstanbul saraylarındaki yüzlerce görevli ve hizmetlilerin, saray dışında görev yapanların, ulemanın, 'Ocak' (ordu) mensuplarının savaşta, barışta, toplantı, tören ve alaylarda ne tür kisveler giydiklerini sıralamıştır.

Örneğin Bursa Sarayı Bostancıları başlarına keçekülâh, sırtlarına 'okçuoğlu' denen kısa kollu cepken giyerlermiş. Edirne Sarayı Ağası, merasimlere başında 'mücevveze' (kavuk), üzerinde seraser kaplı kürk, kırmızı

şalvar ve sarı yemeniyle arz-ı endam edermiş.

MEZAR TAŞLARINA İŞLENEN BAŞLIKLAR

Padişahların, sadrazam ve vezirlerle ulemanın, yüksek düzeydeki memurların serpuş ve giysilerinin, doğal olarak daha abartılı, devletin gücünü yansıtacak görkemde olageldiği kuşkusuzdur.

Diğer yandan kanunnâmelerle ulemanın beyaz ve yeşil örfler, şeyhlerin türlü taclar, sarıklar, sikke ve külahlar, ocak zabitlerinin börk, sarık ve baratalar, kalemiye mensuplarının sarımtrak sarıklı türlü çeşitli külahlar, hademe sınıfındakilerin siyah külahlar giymeleri zorunlu kılınmıştır.

Biçimlerine göre perişânî, simidî, torlağî, kallavî (vezirlere mahsus kesik koni biçimli kavuk), haseki, Horasanî, mücevveze, örf, kâtibî, kalafat, arakiye, terkli tac, Kadiri tacı, kalafat tac, hüseynî, lâmelif destar, çatal, seyfî, destarlı sikke (Mevlevi külah ve sarığı), sikke, takke, barata, börk, kalpak, dardağan, Mollayî, paşayî, düzkaş, silahşorî, zaimî, kafesi denen sarık, takke ve kavuklar yüzyıllar boyu kimliklerin simgesi olmuştur.

Halk katmanlarına gelince, özellikle köylüler, tâ ilkçağdan beri bir Anadolu başlığı olagelen yünden örme, iki yandan atkılı Frig başlığını (bonnet Phrygien) değiştirmemişler; kentliler, esnaf zümreleri, tarikat mensupları ise sınıflarını, inançlarını ya da işlerini simgeleyen serpuşları tercih etmişlerdir ki bu serpuş biçimleri ölümleri ardından mezar taşlarına da işlenmiştir.

FESLE GELEN EŞİTLİK

1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldıran ve yeniçeriliğe ait her şeyi imha ettiren II. Mahmud (1808-1839), Mamure askerlerine, Serasker Hüsrev Paşa'nın, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Cihadiye Ordusu askerlerinin başlıklarını örnek alarak kendi muhafızlarına giydirdiği Tunus feslerinden giydirmesi, Osmanlı giyim kuşam tarzının köklü bir değişime uğrayacağının habercisi oldu.

Mustafa Kemal ve İsmet paşalar, Milli Mücadele'nin simgesi olan kalpaklarıyla (üstte).

İki yıl sonra da ulema ve ruhban zümreleri dışında, müslim-gayrimüslim uyrukların, eski serpuş ve giysileri bırakıp kendisi gibi fes, setre, pantolon, harvani giymelerini buyurdu; fes giyilmesinde bir sakınca olmadığına ilişkin fetva alındıktan sonra 'Elbise Nizamnamesi' yayımlandı. Hatta fesin püskül boyunun bizzat şeyhülislâmca belirlenmesine karşın halkın 'püskküllü bela' dediği bu yeni başlık, ilk zamanlar hu-

Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'daki silah fabrikasında çalışan gençler bile kalpak takıyordu (üstte).

zursuzluklara neden olmuştu.

Ancak 20 yıl kadar süren duraksama ve tepki evresinden sonra Mahmudî, Mecidî, Aziziye, Hamidiye, zuhaf, sıfır, efendi biçimi, İzmir biçimi, şilk, kalıplı, kalıpsız, dal, vapur dumanı vb. formlarda çeşitlenen, giderek Tanzimat'ın ve Batılılaşmanın da simgesi olan bu koyu kırmızı başlıkla adeta bir moda salgını ve fes tutkusu başlatarak 'fesli Osmanlılık' üç kıtada boy verdi.

Bu süreçte fes, setre ve pantolon sayesinde, yüzyıllar boyu süregelen 'Müslümanın gayrimüslimlerden başlığı ve giyimiyle ayırt edilmesi' de sona erdirilmiştir.

Yeniliğe direnerek başlarına sarık benzeri paçavralar saranlara, parasızlıktan fes edinemeyenlere 'başıbozuk' denilmesi de yine bu dönemdedir.

İmparatorluğun son döneminde, padişahtan hamala kadar herkesin başında fesin biricik 'Osmanlılık' serpuşu oluşu; dahası, Orhan Koloğlu'nun 'İslâmda Başlık' adlı yapıtında vurguladığı gibi, giyilişinin ellinci yılından sonra 'şapkalı emperyalistlere karşı simgeleşmesi' ne kadar ilginçtir!

MİLLÎ MÜCADELE'NİN KALPAĞI

En eski çağlardan beri Türk serpuşu olan kalpağın, sarık ve kavuk devrinde gayrimüslim başlığı olması ve bu yüzden 'kâfir serpuşu' sayılması da garip değil midir?

Tanzimat'a kadar (1839), Rum ve Ermeni sarraflar, hekimler, Fenerli tercümanlar, kalpaklarıyla tanınıyorlardı. Fes devrinde bu zümreler de -kimi zorlamalara karşın- kalpağı atıp fes giymişlerdir.

Derken I. Dünya Savaşı'nda, Alman Ordusu husarlarının kalpaklarından esinlenen Alman hayranı paşalarımız, törenlerde zabitlerine kabalak yerine, ferahismde (tepesinde) sınıfları gösteren renkli şeritler bulunan kalpaklar giydirince, 'kâfir kalpağı' aslına avdet ederek yeniden Türkleşmiştir.

1920'ye gelindiğinde, toplumların yinelemekten bıkmadığı çelişkilere bir yenisinin daha eklendiği görülüyor: İlkin bir devrimin, sonra Osmanlılığın, ardından antiemperyalizmin simgesi olan fes, bu kez gericiliğin, tutuculuğun, saltanat yanlılarının simgesi olurken, Kuvayı Milliyeciler de Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da "silk-i askeriyeden istifa edip sine-i millette bir ferdi mücahit olmayı" seçtiği gün başına giydiği yanlardan bastırılıp ferahisi kapatılmış 'Kemalî kalpak'ı, Millî Mücadele'nin simgesi yapmışlardır.

Bu ikilik öylesine belirleyici olmuştur ki Mithat Cemal Kuntay, 'Üç İstanbul' romanında, "Vekillik önerisi bekleyen Adnan'a, Ankara'dan gelen kalpaklı misafirin yanına inerken" kalpak giydirir!

Gotthard Jaeschke, Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi'nde, 12 Nisan 1921'de, "B.M.M. fes yerine astıragan kalpağı koyuyor" bilgisine yer vermişse de TBMM zabıt ceridelerinde buna ilişkin

Devletin gücü kavuklar

Osmanoğulları'nın üçüncüsü olan Murad Hüdâvendigâr (1362-1389) başına, beyaz destar (sarık) sarılı altın yaldızlı 'üsküf kor; sırma işlemeli kırmızı kaftan giyermiş. Fatih'e (1451-1481) kadarki padişahlar da aşağı yukarı bu kisveye uymuşlardır. Ressam Bellini'nin yaptığı portresinde Fatih'in, tepesi yuvarlakça kırmızı bir külah üzerine beyaz destar sardığı görülür. Onu sırma şeritli ve sorguçlu sarıkla gösteren resimler de vardır. Şemailnâmelerdeki betimlemelere göre, II.Bayezid (1481-1512) tek sorguçlu beyaz kavuk *(resimde),* oğlu Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ise sonraki padişahların da hükümdarlık simgesi olarak başlarından eksik etmedikleri dilimli beyaz kavuk 'Selimî'sine, üç kıtaya hükmettiğini gösteren üç sorguç takarmış. Sorguçlu Selimî kavuk geleneği Sultan İbrahim'e (1640-1648) kadar sürmüş. Arada, IV. Murad (1623-1640) ilk İslâm gazilerinin başlıklarını andırır tarzda tepelikli ve taylâsanlı sarığı seçmiş; kavuk taşıyamayacak kadar küçük yaşta tahta çıkan IV. Mehmed (1648-1687) ve sonrakiler, fesi andıran işlemeli külah üzerine 'düzkaş' ya da kâtibi biçimde ince sarık dolayıp hüma tüyünden mücevher sorguç taktıkları Hâc-ı sultanî'lerinin yanı sıra, Selimî, Yusufî veya ulema örflerini (burma sarık) andıran yüksek sorguçlu kavukları tercih etmişlerdir.

bir kayda rastlanılmadığı gibi, söz konusu tarihte Meclis'te oturum da yapılmamıştır. Daha önceki ve sonraki günlerin gündemlerinde de bu konuya rastlanmıyor.

Atatürk ve arkadaşlarını festen nefret ettiren nedenin, Avrupalıların fesi alaya almaları ve bunu giyenlere saygı duymamaları olmuştur denir ve kanıt olarak, onun ilki Sicilya'dan Trablusgarb'a geçerken, ikincisi Fransa'da Picardie Manevralarında yaşadığı iki olay gösterilir.

ŞAPKA DEVRİMİ

Fesin 100 yıl kadar süren egemenliği yanında, kalpağın ömrü çok kısadır; ama bu astıragan başlık, çok onurlu ve önemli bir sürecin simgesi olarak tarihte yerini almıştır.

Nihayet sıra, 1920'lerin koşullarında gerçekleşmesi olanaksız gibi görülen son yeniliğe, Cumhuriyet'in 'Şapka Devrimi'ne gelir.

İskilipli Atıf Hoca ve yandaşları, "Frenk mukallitliğinin simgesi" ve örfte küfür alâmeti (dinsizlik belirtisi) ilân etseler de Atatürk'ün ve TBMM'nin dediği olur; 1925'te, Şeyh Said Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra önce tekke ve zaviyeler kapatılır; yaz aylarında Mustafa Kemal, Panama şapkasıyla Kastamonu gezisine çıkar.

Basın aracılığıyla, şapka yeniliği için kamuoyu hazırlanır; kimlerin şapka giyeceğine ilişkin kararnameler yayımlanır. Konya Mebusu Refik Bey (Koraltan) ve arkadaşlarının verdikleri önerge Meclis'te sert tartışmalara neden olur.

25 Kasım 1925'te, 671 Sayılı 'Şapka İktisabı (giyilmesi) Hakkında Kanun' kabul edilir. Üç maddelik yasanın hüküm maddesi çok manidardır ve mebuslarla tüm kamu görevlilerinin, "Tük ulusunun giymiş olduğu şapkayı giymek zorunda olduklarını" vurgular. Çünkü, daha yasa çıkmazdan önce, Atatürk'ü gittiği her yerde şapkalı kalabalıkların karşılaması sağlanmıştır.

Müslüman, gayrimüslim farkı

Osmanlı serpuşlarının kimlik, konum ve meslek vurgulamalarının da ötesinde, daha önemli işlevi, Müslümanla gayrimüslimi ayırmaktı. Bu nedenle gayrimüslimlerin Müslüman serpuşlarıyla, özellikle de sarıkla dolaşmasına asla izin verilmediği gibi, gayrimüslim başlığı, hele hele şapka giyen bir Müslümanın da dinden çıktığına hükmedilirdi.

Söz konusu yasa maddesinde, "Türkiye halkının başlığı şapka olup buna aykırı bir alışkanlığın devamını hükümetin önleyeceği" hükmüne de yer verilmiştir.

Yürürlükteki Anayasa'mızın "İnkılâp kanunlarının korunması" başlığı altında (174. Madde) güvenceye aldığı yasalardan biri de "Şapka İktisabı Hakkında Kanun"dur. Ama neyleyelim ki şapka devri de kendiliğinden kapanmış görünüyor. Bir dönemin şık giyimli, şapkalı bay ve bayanlarının fotoğraflarına ise "Sahi bunlar bizim toplumumuzun bireyleri miymiş?" diye hem şaşkın hem de özenerek bakılıyor!

Kendine özgü kıyafetiyle bir Osmanlı Yahudisi (üstte). 1933 yılında Beyazıt semti: Tayyare Piyangosu'nun çekilişini izleyen kalabalıkta, çoğunluk şapkalı (altta).

Sultani öğrencileri boykotta!

Sultan Abdülaziz döneminde, 1868'de kurulan Mekteb-i Sultani ya da sonraki adıyla Galatasaray Lisesi; öğrencileri, dersleri boykot eden ilk 'orta öğretim' kurumu olmuştu.

VAHDETTIN ENGIN

İttihat ve Terakki partisinin İkinci Meşrutiyet'le başlayan iktidar döneminin ilk ayları, ülke genelinde yaşanan bir coşku ve özgürlük havası içinde geçti.

İşte, Tevfik Fikret Bey de bu hava içinde, 25 Aralık 1908'de Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'ne getirildi. Böylece göreve başlayan Fikret, bir yılı aşan müdürlük döneminde, birçok başarılı uygulamaya imzasını attı. Okulda, sevgi ve saygıya dayalı bir idari yapı oluşturdu. Sultani öğrencilerini kendisine bağladı.

TEVFİK FİKRET İSTİFA EDİYOR

1910 yılına gelindiğinde, İttihat ve Terakki iktidarının özgürlükçü tutumundan eser kalmamıştı. Politikalarını kabul ettirmek amacıyla baskı uygulamayı bir yöntem olarak benimseyen

İttihat ve Terakki, aynı yöntemi eğitim camiasında da gerçekleştirmek istedi. Bu nedenle Tevfik Fikret, Maarif Nazırı Emrullah Bey ile görüş ayrılığına düştü. Aslında Tevfik Fikret, bir öğretmen tayini meselesinden ve bir de 'konferans salonu' nedeniyle yapılan eleştirilerden dolayı, öteden beri rahatsızdı.

Emrullah Bey'in bakanlığı döneminde, Fikret'in hoşnutsuzluğu arttı. Bakanlığın, okul bütçesinde haksız yere kesintiye gitmesi ve ayrıca bazı öğretmenlere 'yevmiye kesme cezası' verilmesini istemesi, ipleri kopardı. Zaten durumdan rahatsız olan Terfik Fikret 9 Nisan 1910 tarihinde müdürlükten istifa etti.

مکتب سلطانی

دولتکی غیرتلردن برینك محرومیتی طرفندن
مکتب سلطانی حقنده یازیلان مقاله‌دم توفیق
فکرت بك، مکتبلرینی ترك ایدن طلبه‌یی مکتبلرینه
عودته تشویق ایتمه‌مکله مؤاخذه ایدیلیوردی .
دون طلبه‌نك اك بیوکلرندن مرکب بر هیئت
اداره خانه‌مزه گله‌رك گال تأثرله بو مؤاخذه‌نك
خلاف حقیقت اولدیغنی بیان ایتدیلر. وبردکلری
تفصیلات بروجه آتیدر :

« طلبه مکتبی ترك ایتدکدن صوکره توفیق
فکرت بکه برهیئت گیده‌رك وقعه‌یی حکایه ایتمش
ایدی . فکرت بك بیوك بر تلهف ایله :

— واه ، واه ! بك تأسف ایتدم . طلبه

ŞAİR GİTTİ, ALİM GELDİ

İstifa olayı öncelikle öğrenciler üzerinde şok etkisi yarattı. Müdürlerinden son derece hoşnut olan Sultani öğrencileri, onun istifasını bir **türlü** kabullenmek istemiyorlardı. Bu nedenle, Tevfik Fikret'in istifa ettiği gün, temsilci olarak seçilen 12 Sultani öğrencisi, Babıali'ye giderek Dahiliye ve Maarif nezaretleri (bakanlıkları) nezdinde girişimlerde bulundular.

Öğrencilerin istekleri, 'Baba' olarak kabul ettikleri Fikret'in istifadan vazgeçirilerek müdürlüğe döndürülmesiydi. Öğrenciler isteklerini elde etmede kararlıydılar, hatta gerekirse 'dersleri boykot edeceklerini' belirttiler.

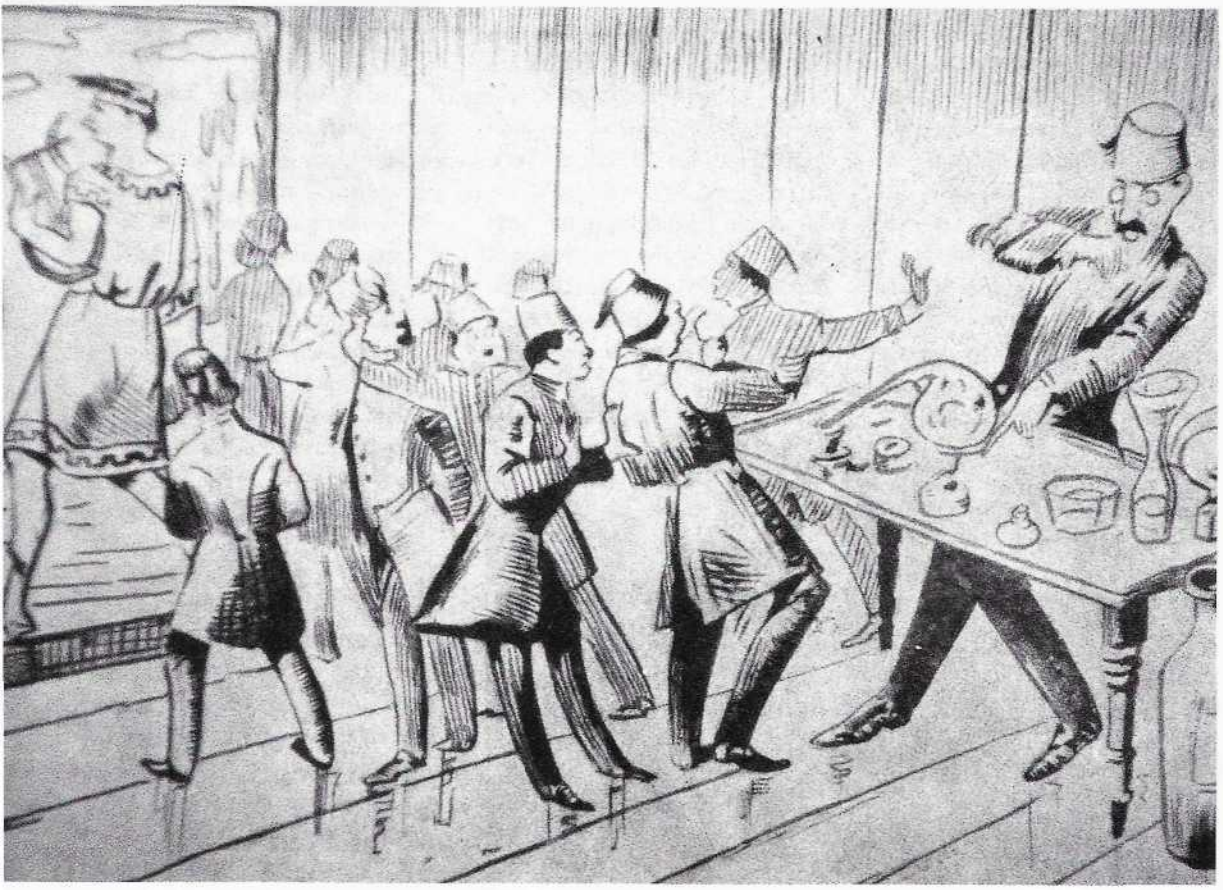
Ancak bu girişimler sonuç vermedi. Maarif Meclisi, üyesi Salih Zeki Bey'i vekaleten Sultani Müdürlüğü'ne getirdi.

İstifa haberi 10 Nisan 1910 tarihli gazetelerle kamuoyuna duyuruldu. O andan itibaren de günlerce sürecek bir tartışma ortamına girildi. Maarif Nezareti'nin istifayı duyururken kullanmış olduğu üslup bu tartışmayı daha da alevlendirecek nitelikteydi. Bakanlığa göre, Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'nden 'bir şair ayrılmış, yerine bir alim gelmişti'.

GAZETELERİN TEPKİSİ

11 Nisan günkü Sabah ve Tanin gazeteleri, bakanlığın bu tavrını şiddetle eleştirdiler. Tanin gazetesinde konu, başyazıda, Hüseyin Cahit Bey tarafından ele alınmıştı.

Hüseyin Cahit Bey, istifa kararının kamuoyuna aktarılırken, 'şairin yerine alim geldi' biçimindeki açıklamayı, 'teessüfle' kar-

Tevfik Fikret, müdürlüğünün son yılında, Mekteb-i Sultani'nin son sınıf öğrencileriyle birlikte (karşı sayfada). Tevfik Fikret'in müdürlükten ayrılması üzerine öğrencilerin ayaklanmasını gösteren bir karikatür (Galatasaray Lisesi Okul Neşriyatı, T. Fikret 1968). 11 Nisan 1910 günü Sabah gazetesinde yer alan konuyla ilgili haberin kupürü (üstte).

Fransızca yayımlanan Le Moniteur Oriental gazetesi de öğrenci boykotuyla ilgili tartışmalara değiniyordu (sağda).

Les lycéens en grève

On a annoncé, même officiellement, que Salih Zéki bey était nommé définitivement directeur de Galata-Serai. Or, le Tanin d'hier, qui doit être bien renseigné, puisqu'il a mené la campagne contre le ministre de l'instruction publique, annonce hier qu'Ahmed Naim bey, membre du conseil du ministère de l'instruction publique, est nommé directeur ad interim du lycée de Galata Serai.

Alors, la question n'est donc pas réglée comme toute la presse se plaît à le dire. Il faudrait, cependant, en finir avec cette grève de potaches.

Le conseil des ministres a des questions bien autrement importantes à traiter que de consacrer tous les jours, — d'après les propres renseignements du bureau des informations de la Porte — une partie de ses séances à délibérer sur les moyens de rétablir l'ordre dans un collège.

şılıyor ve bu tarz bir hareketi, 'hafiflik' olarak niteliyordu. Emrullah Bey ise, şair ve alim sıfatlarının kullanılmasında bir kötü niyet bulunmadığını, bu ifadenin, bundan sonra, 'mektep tedrisatında daha fazla ilim ve fenne önem verileceği' anlamına geldiğini belirtiyordu.

DAYAK OLAYI

Olay kamuoyu önünde bu şekilde tartışılırken, öğrencilerin tepkisi, giderek arttı. Okul idaresi ise tepkileri yatıştırmaktan uzak bir görünüm içine girdi. Bütün bu karmaşa içinde, mubassır Konstantinidis Efendi'nin, gözdağı vermek amacıyla öğrencilerden birini dövmesi, her şeyin üzerine toz biber ekti.

Öğrenciler, bu şartlar altında derslere daha fazla devam etmenin anlamsız olacağı düşüncesiyle, 12 Nisan Salı sabahından itibaren dersleri boykot etmeye karar verdiler.

Okulu terk etmeden önce, öğrenciler ders nazırı ile görüşmüşler ve kararlarını kendisine iletmişlerdi. Tevfik Fikret Bey yeniden müdürlüğe getirilinceye kadar, dersleri boykota devam edeceklerdi. Sonuçta, 500'den fazla öğrenci, okul binasından Beyoğlu sokaklarına dağıldılar.

ÖĞRENCİLER **SOKAKTA**

Boykota katılanlar arasında, Veliaht Abdülmecit Efendi'nin oğlu Ömer Faruk da bulunuyordu. Öğrencilerin bu şekilde sokağa dökülmesi, kamuoyunda değişik yankılar buldu. Tanin gazetesine göre, öğrenciler bu hareketlerinde mazur görülmeliydiler. Gazete olayı şöyle değerlendiriyordu:

"Talebenin idare işlerine müdahalesi doğru değildir. Talebenin öğretmenlerini ve mubassırlarını istememek gibi bir harekete girişmeleri de hoş karşılanamaz. Fakat talebenin öğretmen ve idarecilerine karşı hürmet duygusu içinde olması ve bu duygularını açığa çıkaracak tarzda hareket etmesine de bir şey denilemez. Mekteb-i Sultani talebesinin hareketlerinde inzibat, edep ve terbiyenin zerre kadar dışına çıkılmadığından kendileri aleyhine bir şey söylemek mümkün değildir. Aksine en üzgün oldukları böyle bir zamanda itidallerini muhafaza etmelerinden memnun olunmalıdır. Talebenin bu hali büyükler için de bir ders olmalıdır."

Sabah gazetesi de bakanlığı eleştirenler arasındaydı. Gazete, okulun idare ve tedrisatında hiçbir değişiklik meydana gelmeyeceği konusunda öğrencileri ikna edemeyen bakanlığın, bütün bu olayları yarattığını yazıyor ve Galatasaraylı öğrencilerin ilim ve irfan sahibi oldukları bilindiğinden, kötü bir şey yapmayacakları konusunda emin olduklarını belirtiyordu.

POLEMİK BAŞLIYOR...

Fransızca yayımlanan Le Moniteur Oriental gazetesi de konuyla ilgili tartışmalara katıldı. Gazete önce kendi görüşünü öne sürerek, idari disiplinle ilgili ve birkaç saatte çözümlenebilecek böyle bir sorunun, bu derece büyütülmesine ve içinden çıkılmaz hale gelmesine anlam verilemediğini ifade etti. Ama öğrencilerin de dersleri boykot etmesi-

Öğrencilerin Sadrazam'a telgrafı

Müdür Tevfik Fikret'in istifası üzerine dersleri boykot eden Mekteb-i Sultani öğrencileri, Sadrazam Hakkı Paşa'ya bir telgraf çekerek amaçlarını şöyle açıkladılar: "Bu hareketimizi kanunlara muhalefet amacıyla yapmıyoruz. Ancak, mektebimizi mükemmel bir hale getirmiş olan ve kendisine ebediyen şükran borçlu olduğumuz Tevfik Fikret Bey'e beslediğimiz minnettarlık duygulan bizi bu eyleme şevketti. Müdürümüzün ayrılması mektebi perişan bir hale getirmiş ve bizleri manevi baba kucağından mahrum bırakmıştır. Tevfik Fikret Bey'i yeniden müdürlüğe getirerek, bu irfan müessesesinin yıkılmasının önüne geçilmesini ülkenin geleceği açısından sizden talep ediyoruz."

nin doğru olmadığını vurguladı. Ayrıca gazetede, bir öğretim üyesinin şu görüşleri de yayımlandı:

"Galatasaray'da birkaç gündür devam etmekte olan durumda bir değişiklik görünmüyor. Bir yandan Maarif Nezareti ve yeni Müdür Salih Zeki Bey disiplini sağlamak üzere enerjik bir **gayret** gösterirken, diğer taraftan eylemci öğrenciler, dikkatleri üzerlerine toplamış olmaktan kaynaklanan bir mutlulukla, sokaklarda yürümeye devam ediyorlar. Şahsen ne Maarif Nazırı Emrullah Efendi ne de Tevfik Fikret'ten yana bir tavrım vardır. Fakat bu meselenin bir polemik konusu yapılmasından rahatsızlık duyuyorum."

Boykot nedeniyle dersler yapılamıyordu. Fikret'in istifasından rahatsızlık duyan bazı öğretmenler de istifa ettiler. Bu arada okul idaresi, basın aracılığıyla bir tebligat yayınlayarak, ders başı yapmadıkları takdirde, öğrencilerin kayıtlarının silineceğini duyurdu.

Öğrenci velileri ise tam bir şaşkınlık içindeydiler. Çocukları sabahtan akşama kadar sokaklarda geziyorlardı. Hayli sıkıntılı olan veliler, gazete idarehanelerini dolaşarak ne yapacaklarını soruyor ve soruna bir çözüm bulunabilmesi için gazetelerin aracılığını rica ediyorlardı. Bazıları da çocuklarını Robert Kolej'e vermek zorunda kalacaklarını söylüyorlardı.

Velilerin yakarışı ilginçti: "Bu memlekette ilim ve irfan, yiyip içmek gibi zaruri bir ihtiyaç halinde iken ve elimizde Mekteb-i Sultani gibi mükemmel bir okul varken, onun böyle mahvedilmeye çalışılması ve çocuklarımızın tahsillerini ecnebi mekteplerde tamamlama zorunda bırakılması hakikaten acınacak hallerdendir."

Fikret'in, boykotu bitiren sözleri

Mekteb-i Sultani'deki boykotun başından beri öğrencilere derslere girmeleri gerektiğini tavsiye eden Fikret, son olarak şu kesin ifadelerle onları boykottan vazgeçirmişti: "Gördünüz ki idare işlerini halletmek, talebenin hakkı ve haddi değildir. Mektebe gideceksiniz. 'Fikret'e kapılanlar mektebi bitirmekten ümidi olmayan birkaç haylazdır' diyenlerin bu iddiasını çürütmek vazifenizdir. Mektebi başarıyla bitirip onlara ispat edeceksiniz ki beni sevenler, kaçaklar, haylazlar değildir. Doğrulukla, ciddilikle memlekete bağlı gençlerdir. Ancak o zaman benim izzet-i nefsimi töhmet altında kalmaktan kurtarmış olursunuz."

Tevfik Fikret, Mekteb-i Sultani'nin müdürü olduğu yıllarda okul takımıyla birlikte (en solda). Fikret'in, öğrencisi Rıdvan Evrenosoğlu tarafından çekilen bir fotoğrafı (solda). Müdürlükten istifası üzerine Fikret'in Kalem dergisinde çıkan, Cem imzalı bir karikatürü (altta).

TEVFİK FİKRET'İ ZİYARET

Tartışmaların odak noktasındaki isim, Tevfik Fikret idi. İstifasından sonra öğrenciler heyetler halinde kendisini ziyaret etmişler ve geri dönüşünü sağlamaya çalışmışlardı. Fakat prensiplerinden taviz vermek istemeyen Tevfik Fikret, kararından vazgeçmiyordu. Evladı gibi sevdiği öğrencilere ise, "Derslerinizi terk etmemeli idiniz" diyordu.

Galatasaray Lisesi'nin İstiklal Caddesi'ne bakan büyük kapısı (üstte). Öğrenci boykotuna katılanlar arasında Veliaht Abdülmecit Efendi'nin (son halife) oğlu Ömer Faruk Efendi de bulunuyordu (altta, Murat Bardakçı'nın 'Şahbaba' kitabından).

Tevfik Fikret Bey bu arada, Tanin başyazarı Hüseyin Cahit Bey'e açık bir mektup yazarak son gelişmeleri kendi açısından değerlendirdi.

OLAY SAPTIRILIYOR

Aradan geçen günlerde, mesele yatışacağına gittikçe alevlendi. Öğrenciler boykotu sürdürürken, gazeteler de her günkü nüshalarında, 'Mekteb-i Sultani Hadisesi' başlığı altında konuyu işlemeye devam ettiler.

Bu aşamada artık olay, çıkış noktasından sapmış, adeta Tevfik Fikret-Salih Zeki meselesi halini almıştı. Ama öğrencilerin durumu da önemliydi. Bu konuya, 17 Nisan tarihli Tanin parmak bastı:

"Bütün bu tartışmalar arasında mühim bir meseleyi unuttuk. Hepimizin daha evvel düşünmesi gereken bir konu vardır ki o da halen sokaklarda avare bir halde dolaşan üç yüzden fazla çocuğun durumudur. Bu çocuklar otellerde, arkadaşlarının yanlarında kalıyorlar. Ders okumuyorlar. Bu çocuklar ne olacak? Acaba ilan edildiği gibi mektepten atıldılar mı? Hükümet bu işe el koymalı. Çocukları böyle sokaklarda süründürmemeli. Şimdiye kadar hükümetin icraatını sabır ve itimat ile bekleyen aileler çok haklı olarak huzursuzlanmaya başlamışlardır. Ailelerden çok sayıda mektup alıyoruz. Bunları yayınlayarak işi bütün bütün alevlendirmek istemiyoruz. Fakat her halde talebenin sokaklarda dolaşmasına bir an evvel son verilmesi lüzumunu tekrar hatırlatmayı bir görev biliyoruz."

Yine 17 Nisan 1910 tarihli Le Moniteur Oriental gazetesi de, öğrencilerin "kulaklarından tutulup, iyilikle ya da kötülükle, sınıflarına sokulması" gerektiğinden söz ediyordu.

ÖĞRENCİ VELİSİ VELİAHT

Bu arada, Veliaht Abdülmecit Efendi de, bir veli olması nedeniyle, öğrenci boykotuyla yakından ilgilendi. Padişah'a, Sadrazam'a ve Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey'e başvuran Abdülmecit Efendi, soruna bir çözüm bulunulmasını istedi. Abdülmecit Efendi, Tevfik Fikret'in o ana kadar göstermiş olduğu başarılı icraatlara dikkat çekerek, onun yokluğunda, okulu önemli bir tehlikenin beklediğini de ifade etti.

Hükümet ise adeta konuyu unutturmaya çalışıyordu. Bununla beraber, yoğun tartışmalar dinmeyince, İttihat ve Terakki parti grubu, toplanarak meseleyi görüştü. İktidar partisine göre, 'ortada büyütülecek bir hadise mevcut değildi'. İttihat ve Terakki, Maarif Nazırı'nın icraatını onaylamaktaydı.

ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Çözüm için, dönemin milletvekilleri de harekete geçtiler ve Sadrazam'ı ziyaret ederek, 'Mekteb-i Sultani hadisesine bir nihayet verilmesini' istediler.

Bunun da ötesinde, Sadrazam başkanlığında, Dahiliye, Maarif, Adliye ve Orman bakanları bir araya gelerek konuyu görüştüler. Bu toplantıda, geçici bir çözüm olarak, Maarif Meclisi üyesi Ahmet Naim Bey'in müdürlüğe getirilmesi üzerinde duruldu. Boykotu sürdüren öğrenciler bu haberi alınca, Taksim'de Talimhane Meydam'nda toplanarak Dahiliye Nazırı Talat Bey'e telgraf çektiler. Öğrenciler, Tevfik Fikret'in geri dönüşüne kadar Ahmet Naim Bey'in vekaleten müdürlüğe getirilmesini uygun karşılıyorlardı. Toplandıkları yerde geç vakte kadar Talat Bey'den cevap bekleyen öğrencilere herhangi bir karşılık verilmedi.

Sonuçta, o ana kadar Mekteb-i Sultani Müdürlüğü görevini vekaleten yürütmekte olan Salih Zeki Bey, 24 Nisan günü, asaleten müdürlüğe tayin edildi. Tevfik Fikret'in geri dönme ihtimali de artık ortadan kalktı. Boykotçu öğrenciler de zorunlu olarak derslerine geri döndüler. Bu dönüşte, Tevfik Fikret'in öğrencilere telkinleri de etkili oldu.

Ermeni terör örgütü **ASALA** nasıl ortaya çıktı?

popüler

tarih

www.dogusmedia.com Nisan 2001 Sayı 11 2.000.000 TL

ALTIN KANATLAR
yeniden gökyüzünde

HİTLER'İN SON 10 GÜNÜ

ISSN 1302-6577

İmparatorluk semalarında

Osmanlı İmparatorluğumun ayakta kalmaya çalıştığı 1900'lü yıllarda, gerçekleştirdiği İstanbul-Kahire seferi, 'çılgınca' sayılabilecek bir projeydi. Ama Türk havacılığının ilk adımları da bu tür çabalarla atıldı. Bugün de Türk Hava Kuvvetleri ve TRT, bu çabaları 'Altın Kanatlar' projesiyle selamlıyor.

UĞUR ŞEVKAT

Safraköy'de Yüzbaşı Salim Bey (sağdan ikinci), yabancı pilotlar ve uçuş hocalarıyla birlikte Bleriot tipi uçağın başında (üstte solda). Kudüs yakınlarında ölen pilot Yüzbaşı Fethi Bey (üstte sağda).

Yıl 1911; havacılığın dünyada ve Avrupa'da yeni yeni filizlenmeye başladığı dönem. 'Tayyare' denilen 'mucizevi makine' ile uçabilenlerin sayısı, bir elin parmaklarını bile geçmiyor.

Dönemin güçlü devletleri, havacılık alanında yer alabilmek için, kıyasıya rekabet halinde. Osmanlı İmparatorluğu da ayakta kalmaya çalıştığı bu yıllarda, sessiz sedasız Türk havacılığının ilk tohumlarını atıyor.

Mesafeleri alt eden havacılığın gündeme getirdiği bir yenilik de yarışmalar. Gün geçmiyor ki binlerce kilometrelik mesafeler, uçakla aşılmasın. Bu yarışmalarda kırılan rekorlar da katılan devletler için, prestij kaynağı.

1913 yılında Paris-İstanbul-Kahire arasındaki 5 bin kilometrelik güzergah, Fransız pilotlar tarafından aşılıyor. Osmanlı pilotları da çılgınca sayılabilecek projeler peşinde. Amaç, imparatorluğun sınırlarını bir uçtan bir uca geçmek. İstanbul'dan başlayıp Kahire'de son bulacak bir yolculuk bu.

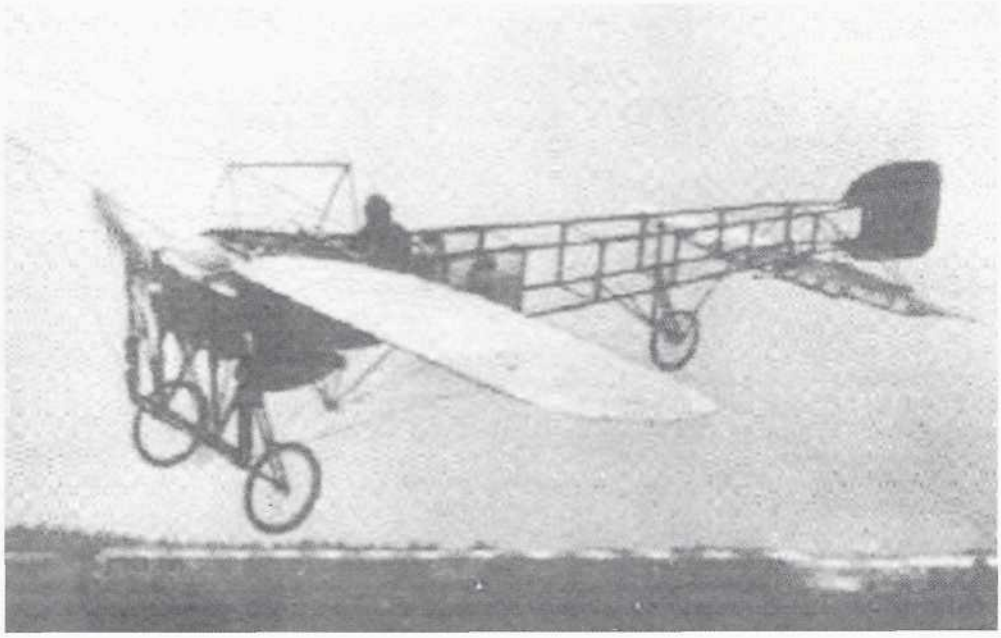
Bu yolculuk bir anlamda Balkanlar'da yalnızlığa itilen Osmanlı'nın Arap-İslam alemine yönelme çabasının da bir parçasıydı. Eğer yolculuk başarılı olursa, Osmanlı İmparatorluğu'na Arap aleminde belirli bir prestij sağlayacaktı.

İKİ UÇAKLI BİR FİLO

İki uçaklı bir filonun Kahire'ye gitmesi kararı alınıp hazırlıklar başladığında, yolculuk tarihi 8 Şubat 1914 olarak belirlendi. Pilotlar gönüllüler arasından seçildi.

Fransız yapımı Bleriot tipi uçakla Yüzbaşı Fethi Bey ve rasıdı (copilot) Üsteğmen Sadık Bey, Deperdussin tipi uçakla da Yüzbaşı Nuri Bey ve rasıdı Yüzbaşı Hakkı Bey uçacaktı. Bleriot tipi uçağa 'Muavenet-i Milliye', Deperdussin tipi uçağa da 'Prens Celaleddin' ismi verilmişti.

2 bin 500 kilometre

Uçuş sırasında lojistik ve teknik desteği Teğmen Cemal ve Teğmen Murat başkanlığındaki ekipler sağlayacaktı. Bu ekipler önceden belirlenen varış noktalarına karadan ulaşacaklardı.

Uçuşun en güç yanı, yüksekliği ortalama 3 bin metreyi bulan Toros Dağları'nı aşmaktı. Dönemin uçakları bu yüksekliğe ancak çok kısa bir süre için çıkabiliyorlardı. Bir diğer güçlük de o güne kadar hep İstanbul civarında uçmuş Türk pilotların güzergahı tanımamalarıydı. Gelişmiş seyrüsefer sistemleri de bulunmadığı için, pilotlar yerleşim birimlerine bakarak yön belirliyorlardı. Toplam 2 bin 500 kilometrelik mesafe şu etaplara bölünmüştü: İstanbul, Eskişehir, Afyon, Konya, Ulukışla, Adana, Halep, Humus, Beyrut, Şam, Kudüs, El-Ariş, Port-Said, Kahire, İskenderiye.

YOLCULUK BAŞLIYOR

Tarihler 8 Şubat 1914'ü gösterdiğinde, Yeşilköy'deki meydan binlerce kişiyle dolmuştu. Devletin ileri gelenleri de oradaydı. Hava yağmurlu ve uçuşa elverişli değildi. Başta İmparatorluğun güçlü adamı Enver Paşa olmak üzere, Talat Paşa, Cemal Paşa, Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa ve diğer bakanlar yerlerini almışlardı.

Saat 09.10'da 'Prens Celaleddin, iki dakika sonra da 'Muavenet-i Milliye' havalandı. Fethi ve Sadık beylerin kullandığı 'Muavenet-i Milliye' uçağı önce Adapazarı'na ardından Eskişehir yakınlarındaki Ağapınar'a indi. Yolculuk Adana'ya kadar sorunsuz devam etti. Korkulan olmamış, uçaklar Toros Dağları'nı 3 bin 500 metreden aşmışlardı.

TABERİYE GÖLÜ'NDE TÜRBÜLANS

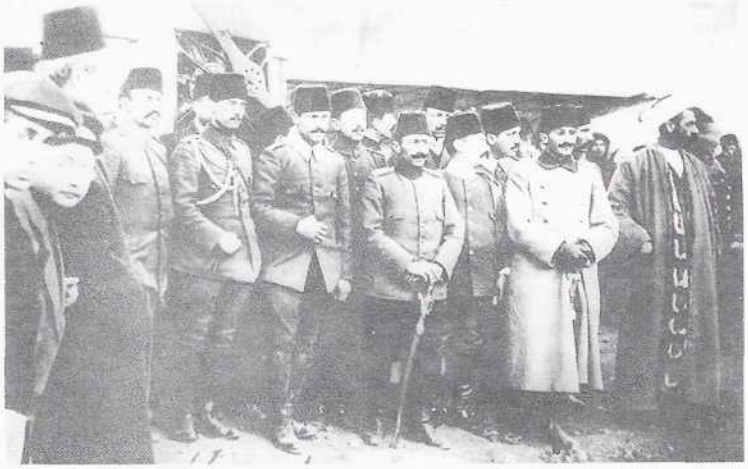
13 Şubat'ta uçaklar Halep'teydi. Burada 2 gün kalındı. Daha sonra Beyrut'a inen Fethi ve Sadık beyler, uçaktaki arıza nedeniyle 24 Şubat'a kadar burada kaldılar. Sonraki durak Şam'dı. Buradan Kudüs'e hareket edilecekti. İki kent arasındaki mesafenin Taberiye Gölü civarında, Cehennem Vadisi'nin üzerinden geçilerek aşılması planlanmıştı.

Ancak bilinmeyen nokta, göldeki aşırı buharlaşmanın yaratacağı türbülanslardı. Uçak Küfrühar kayalıkları üzerine geldiğinde, türbülansa dayanamadı ve yere çakıldı. Fethi ve Sadık beyler şehit oldular. Cenazeleri Şam'da Emevviye Camii'nde yapılan Selahattin Eyyübi Türbesi'ne defnedildi. Türk Havacılığı ilk şehitlerini vermişti.

Fethi ve Sadık beylerin hazin sonlarından, yolculuğa beraber başladıkları Nuri ve Hakkı beylerin haberi yoktu. Onlarla aynı

Uçuşun en güç yanı, yüksekliği ortalama 3 bin metreyi bulan Toros Dağları'nı aşmaktı.

Yafa kıyılarında denize düşerek şehit olan pilot Yüzbaşı Nuri Bey (üstte solda). Kahire uçuşunda kullanılan Bleriot tipi uçaklardan biri (üstte sağda).

Kahire seferinin başlayacağı gün Yüzbaşı Fethi Bey (soldan dördüncü) ve rasıdı Üsteğmen Sadık Bey (soldan üçüncü), Muavenet-i Milliye uçağının önünde diğer subaylarla birlikte (sağda). Kahire seferine katılan Türk havacıları, Havacılık Okulu Müdürü Veli Bey (ortada) ile birlikte (altta). Kahire'ye ulaşmayı başaran Yüzbaşı Salim Bey ve rasıdı Yüzbaşı Kemal Bey (sağda ortada).

anda başladıkları yolculuk, birbiri ardına yaşanan talihsizliklerle devam ediyordu. Daha Yeşilköy'den ilk kalktıklarında, hava şartları uçuşa müsaade etmemiş ve Mudanya'dan geri dönmüşlerdi. Uçuş tekrar başladığında ise Karamürsel civarında bu kez motor arızası yaşamışlar ve İznik'e inmek zorunda kalmışlardı. Aynı gün indikleri Lefke'de bir gece kaldıktan sonra yolculuklarına devam ettiler.

Lefke'den aldıkları iki torba postayı da Eskişehir'e getirdiler. Bu olay, Türkiye'nin ilk hava postası taşıması olarak tarih sayfalarındaki yerini aldı.

8 Şubat'ta başlayan uçuşun ardından sık sık yaşanan arızalarla, 19 Şubat'ta ancak Konya'ya ulaşılabilmişti.

TOROSLAR'I GEÇMEK İÇİN...

Torosları geçemediler. Hakkı Bey ağırlığı azaltmak için trenle Tarsus'a gitti. Toros geçişini Nuri Bey tek başına yapabildi. Nuri ve Hakkı beyler ancak bir ay sonra Şam'a varabilmişlerdi. Şam'da, Fethi ve Sadık beylerin öldükleri haberini aldılar. Bu sırada Osmanlı yönetimi, ikinci grubun da başarısızlık ihtimaline karşı üçüncü bir ekibi hazırlıyordu. Nuri ve Hakkı beyler, Şam'dan Beyrut'a, sahilden geçerek 6 Mart'ta ulaştılar. Onların Beyrut'a vardıkları anlarda, Yeşilköy'de, Istanbul-Kahire seferi için Bleriot marka bir uçakla Salim ve Kemal beyler havalanıyordu.

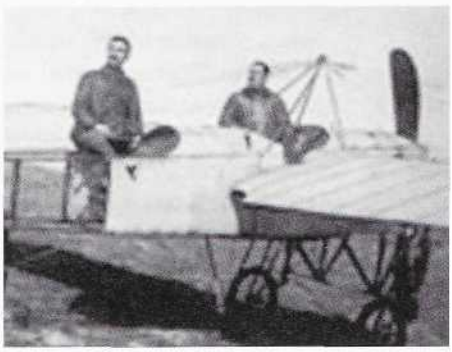
RÜZGAR KARADAN ESİNCE

Beyrut'taki ekip ise kısa bir uçuşla Yafa'ya geldi. İlk plan gereği, Nuri ve İsmail Hakkı beylerin Kudüs ve El-Ariş'ten Kahire'ye uçmaları gerekiyordu. Ancak İstanbul'dan gelen emirle, bu yol değiştirilerek sahil yoluyla uçulması istendi.

O gün Yafa'da rüzgar, karadan denize doğru esiyordu. Normalde uçağın rüzgarın esiş istikametine doğru kalkması gerekiyordu. Yani dağlara doğru kalkmak en doğru seçenekti ve bunun için rüzgarın yönünün değişmesini beklemek lazımdı.

Ancak tarihi güne gölge düşürmek istemeyen Nuri ve İsmail Hakkı beyler, rüzgarı arkadan alarak denize doğru kalkışa geçtiler. Uçak yerden kesilmesine rağmen bir türlü yükselemiyordu. Nuri Bey yükselebilmek için rüzgarı önden alma gayretiyle dönüşe geçti. Ancak kanadı suya değen uçak, sahile 150-200 metre mesafede denize çakıldı.

Nuri ve İsmail Hakkı beyler uçağın enkazı üstüne çıkmaya çalıştılar. Fakat üzerlerinde ağır uçuş elbiseleri vardı. Sahilden sandallarla yetişilene kadar Nuri Bey çok su yutmuştu. Bütün çabalara rağmen kurtarılamadı. Kahire seferi üçüncü bir can daha almıştı. Nuri Bey de Fethi ve Sadık beylerin yanında, Selahattin Eyyübi Türbesi'nde toprağa verildi.

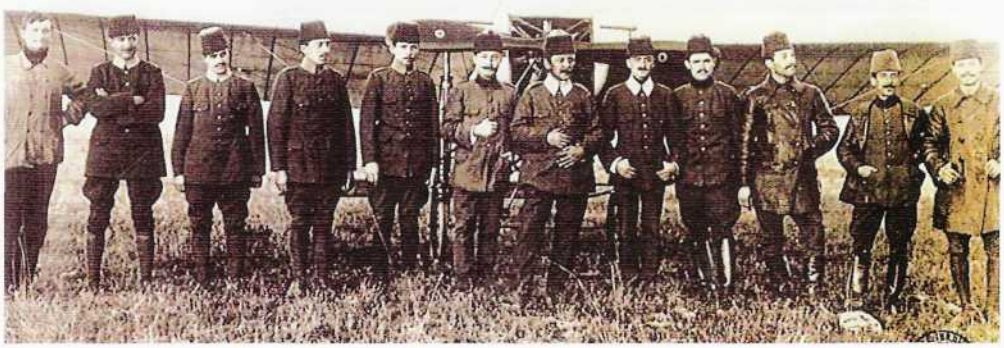

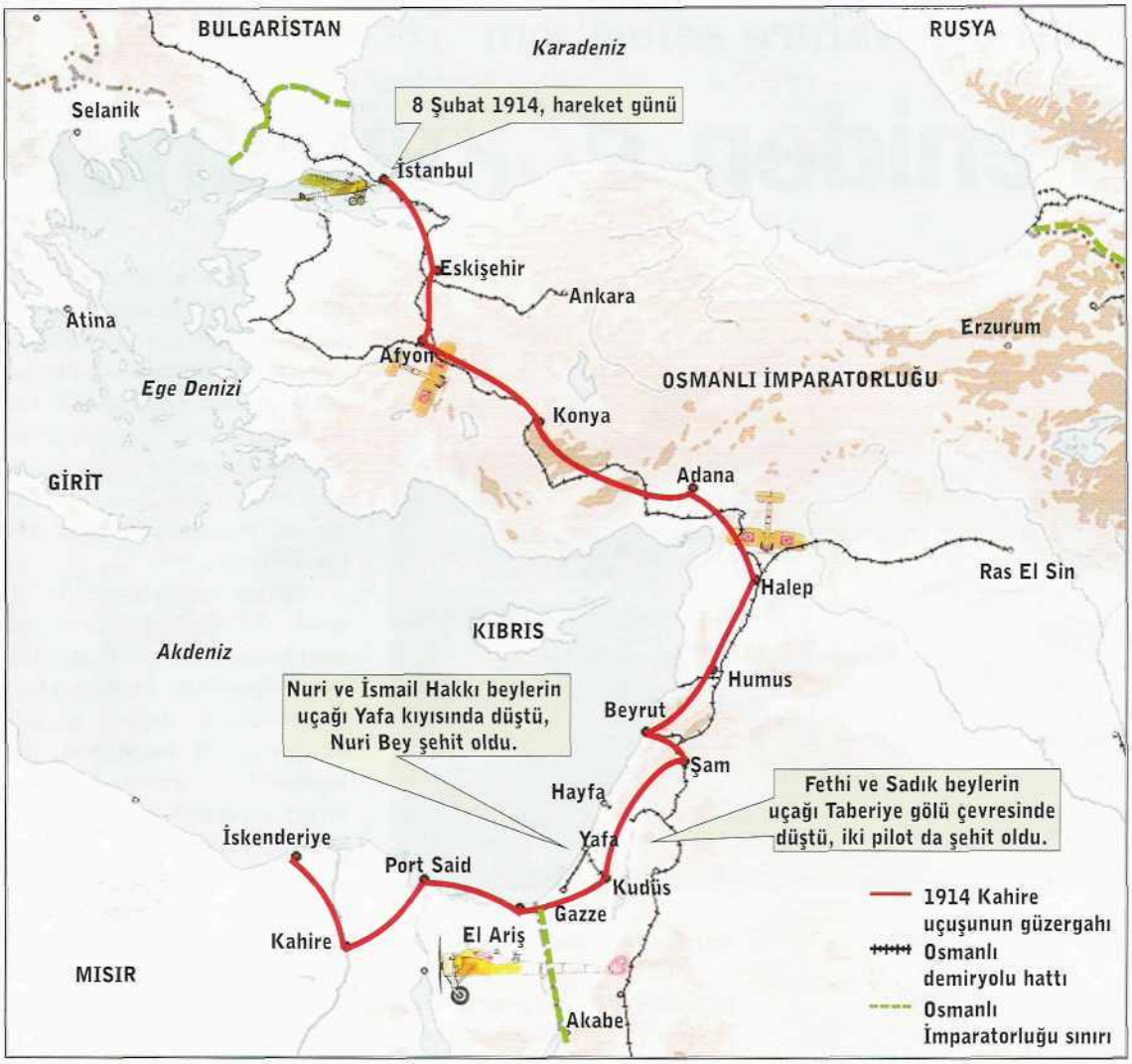
EDREMİT HALKININ ÖZVERİSİ

Üçüncü ekibin yolculuğu da şanssızlıklar içinde sürüyordu. Salim ve Kemal beylerin kullandığı uçak Edremit yakınlarında düştü. Kullanılmaz hale gelen uçaktan pilotlar kurtulmuştu.

Edremit halkı uçağın kendi yörelerine gelirken düşmesi yüzünden büyük üzüntü içindeydiler. Hemen bir kampanya düzenlendi. Edremit halkının topladığı paralarla dördüncü bir uçak alındı.

Dördüncü uçağın bu yeni seyahatinde, Yüzbaşı Salim ve Kurmay Yüzbaşı Kemal beyler yer alacaktı. Ancak ilk uçuşta yaşa-

1914 Kahire seferinin güzergah haritası. Osmanlı devletinin sınırlarının Mısır'a ve Basra Körfezi'ne kadar uzandığı günlerde, Türk pilotlar seferi tamamlamak için hayatlarını ortaya koydular (solda).

nanlar, güzergahı bütünüyle değiştirdi. 7 Nisan'da İstanbul'a gelen uçak bu kez sandıklara yüklenerek vapurla Beyrut'a gönderildi. Uçuş Beyrut'tan başlayacaktı.

Uçak Beyrut'ta monte edildi. 1 Mayıs'ta uçarak Kudüs'e geldi. 4 Mayıs'ta Kudüs ile El-Ariş arası geçildi. 6 Mayıs'ta Port-Said'e gelen havacılarımızı Kahire'de Nesimi Sami Paşa ile Mithat Sami Bey karşıladılar.

Böylece, Türk Hava Kuvvetleri'nin önümüzdeki ay başlatacağı 'Altın Kanatlar' projesinin temelini oluşturan 1914 Istanbul-Kahire seferi tamamlanmış oldu.

1914'teki İstanbul-Kahire seferinin pilotları

Pilot Yüzbaşı Mehmet Fethi: 1887 yılında Ayazpaşa'da doğdu. Deniz Çark Lisesi'nden mezun oldu. 3 Temmuz 1912'de havacılık tahsili için İngiltere'ye gönderildi. Bir yıllık eğitimin ardından hava kuvvetlerine geçti. Balkan Savaşı'nda Doğu Ordusu'nda görev aldı. 9 Ocak 1914 tarihinde Yüzbaşı rütbesine terfi ederek, uçak bölüğünün ikinci takım subayı oldu. İstanbul-Kahire seferi sırasında şehit oldu. İstanbul-Kahire seferindeki rasıdı (copilot) Üsteğmen Sadık Bey'di.

Pilot Yüzbaşı Nuri Bey: 1911 yılında Topçu Okulu'ndan Üsteğmen rütbesiyle mezun oldu. 1912 yılında uçuş eğitimi için Fransa'ya gönderildi. Balkan Savaşı'na katıldı. 11 Mart 1914'de İstanbul-Kahire seferi sırasında şehit oldu. İstanbul-Kahire seferindeki rasıdı Üsteğmen İsmail Hakkı Bey'di.

Pilot Yüzbaşı Salim Bey: Cumhuriyet'in ilanından sonra 'İlkuçan' soyadını aldı. Paris'te havacılık eğitimi gördü. Türkiye'de, deniz üzerindeki en uzun uçuşu gerçekleştiren pilot oldu. I. Dünya Savaşı sırasında Ruslara esir düştü. 6 yıllık esaretin ardından Türkiye'ye döndü. Silahlı Kuvvetler'den Albay rütbesiyle emekli oldu. İstanbul-Kahire seferindeki rasıdı Yüzbaşı Kemal Bey'di.

İstanbul-Kahire seferi için

Yeniden gökyüzünde

FOTOĞRAFLAR: KERİM OKTEN

'Altın Kanatlar' projesinde görev alan Türk Hava Kuvvetleri personeli, soldan sağa: Pilot Yüzbaşı Melih Baştürk, pilot Yüzbaşı Serdar Yapıcı, Binbaşı Serdar Taşbilek, Yüzbaşı İbrahim Can, pilot Yüzbaşı Ömer Demirayak ve pilot Yüzbaşı Saner Yöney.

İlk Türk havacılarının 1914'te gerçekleştirdikleri İstanbul-Kahire seferi, 2001'in 15 Mayıs günü yeniden start alacak.

Türkiye'de havacılığın ilk filizlenme yıllarında, inanılmaz bir cesaret örneği olarak ortaya çıkan İstanbul-Kahire seferinin ardından 87 yıl geçti. Şimdilerde, bu projenin yeniden canlandırılması düşüncesi, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun 2000 yılı Şubat ayı başlarında, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na başvurmasıyla ilk adımını attı.

TRT'nin, böyle bir yolculuğu 'belgesel' haline getirme fikrini içeren resmi başvuru yazısı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na geldiğinde, en çok heyecanlanan Orgeneral Ergin Celasin oldu. Yıllardır Hava Kuvvetleri'ne pilot olarak da hizmet veren Orgeneral Celasin için, bu bir efsanenin canlandırılmasıydı. Tüm pilotluk hayatı boyunca Fethi, Sadık, İsmail Hakkı ve Nuri beylerin bu yolculuklarını dinlemişti. Pilotlara, kararlılık ve cesaret aşılanırken hep bu yolculuk örnek gösterilirdi. Hava Kuvvetleri Karargahı hemen işe girişti. Öncelikle Genelkurmay Başkanlığı'ndan onay alındı.

TRT de Yesin Aydemir'in yönetiminde oluşturduğu birimle hızla çalışmalara başladı.

KAYSERİ DEVREDE

Yapılacak çok iş vardı. Proje grubu oluşturuldu; en önemli konu, 1914'te kullanılan Bleriot tipi uçağın bir benzerinin yapılmasıydı. Bunu için görev, Tümgeneral Süleyman Arıkan'ın komutasındaki Kayseri'deki II. Hava İkmal Bakım Merkezi'ne verildi. Uçağın aslına uygun olarak imal edilmesi için, öncelikle tıpatıp bir maketinin hazırlanması gerekiyordu.

Bleriot uçağın teknik ve yapısal özelliklerinin belirlenmesi için bütün kaynaklar araştırılmaya başlandı. Fransız Hava Kuvvetleri'yle ilişkiye geçildi. Uçağın teknik kayıtlarının bulunması hiç de kolay olmadı. İnternet yardımıyla tüm havacılık siteleri araştırıldı. Nihayet Avustralya'da yapımı devam eden bir Bleriot maketi için hazırlanan web sitesi bulundu. Fransa'da eski uçaklar konusunda uzman bir isme ulaşıldı ve bu kişi Türkiye'ye davet edildi.

GÜZERGAH İÇİN ORTADOĞU TURU

Tüm bu çalışma sürdürülürken bir yandan da İstanbul-Kahire seferinin güzergahındaki girişimler başlatıldı. Dışişleri Bakanlığı'yla ilişkiye geçildi. Oluşturulan bir heyet, 15 Ekim 2000'de Ortadoğu turuna çıktı. Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün ve Mısır'da inceleme yapan heyet, konaklama yerlerinden, lojistik ekiplerin ihtiyaçlarına, uçağın ineceği havalanlarına ve yapılacak karşılama törenlerine kadar, birçok ince ayrıntıyı içeren çok geniş bir dosya hazırlayarak Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na verdi.

Proje çalışma grupları her ayın birinci ve üçüncü Cuma günleri, teknik çalışma grupları

da ikinci ve dördüncü Cuma günleri toplanmaya başladı.

Uçağın yapımına Kayseri İkinci Hava İkmal Bakım Merkezi'nde başlandığında bütün bu hazırlıkların üzerinden yaklaşık dört ay geçmişti. Uçak, küçük değişikliklerle 1914'tekinin aynısı olacaktı. Küçük değişiklikler ise aslında uçağın motor ve seyrüsefer sistemleriyle ilgiliydi. Uçağa 115 beygir gücünde Rotax 914 motoru takıldı. Pilotların yönlerini daha rahat bulabilmeleri için gelişmiş seyrüsefer sistemleri monte edildi. Diğer bir fark ise uçağın orijinalinde kumaş olan kaportasının alüminyumdan yapılmasıydı.

HAVA KUVVETLERİ'NİN PRESTİJ PROJESİ

Fransa'dan gelen uzmanın da yardımıyla çalışan proje yöneticisi Binbaşı Serdar Taşbilek ve Yüzbaşı İbrahim Can adlı mühendis subayların hummalı mesaisi başladı. En küçük bir detay bile atlanmıyordu. Zira proje, Hava Kuvvetleri'nin prestij projesiydi.

Aradan tam bir yıl geçti ve 27 Ocak'ta ilk uçak ortaya çıktı. 'Fethi Bey' adı verilen bu uçak, Bleriot'nun özelliklerini barındıran ama tamamen Türk Hava Kuvvetleri'nin imzasını taşıyan özgün bir araçtı.Uçakların yapımı sürdürülürken, yolculuğun koordinasyonuyla ilgili çalışmalar da devam ediyordu. Bu arada en önemli aşamalardan biri de uçuşu gerçekleştirilecek pilotların seçimiydi.

Altın Kanatlar Projesi için hazırlanan pilotlar, deneme uçuşları sırasında (üstte).

Bu görev için, her biri kendi branşlarında uzman 4 yetenekli pilot, gönüllüler arasından seçildi. Yüzbaşı Serdar Yapıcı, Yüzbaşı Melih Baştürk, Yüzbaşı Saner Yöney ve Yüzbaşı Ömer Demirayak'tan oluşan uçuş ekibi de artık oluşmuştu. Ekibin tamamı, jet ya da askeri nakliye uçağı pilotuydu. Eski tip bir uçağı kullanmaları için, eğitilmeleri gerekiyordu. Bu görev de Türk Hava Kurumu pilotlarına düştü.

'Altın Kanatlar' projesinin genç pilotlarına, Türk Hava Kurumu'nun eski model pervaneli uçaklarında, uzun saatler süren eğitimler verildi. Artık deneme uçuşlarının zamanı gelmişti.Yapımı tamamlanan ilk uçak Kayseri Hava İkmal'in pistine çıkarıldığında herkes nefeslerini tutmuştu. Denemelerin bütün projeyi etkileyecekti. Motora start verildiğinde, 114 beygirlik Rotax 914'ün pervane sesi duyuldu. Deneme çalışmalarınıntüm aşamaları başarılı oldu.

Artık İstanbul-Kahire seferiyle ilgili hazırlıklar neredeyse tamamlanmış durumda. Start, 15 Mayıs'ta İstanbul'da. Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın tahsis edeceği C-130 nakliye uçakları lojistik destek ekiplerini önceden varış noktalarına götürecek.

Bu arada uçuşun her iniş noktasında ayrı bir tören düzenlenecek. Uçakların 18 Haziran 2001 tarihinde Kahire'de olmaları planlanıyor. ■

'Altın Kanatlar' projesini destekleyen kurumlar

'Altın Kanatlar' projesi içinde görev alan kuruluşların sayısı oldukça kabarık: Başta TRT ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı olmak üzere, Başbakanlık Tanıtma Fonu, Ulaştırma Bakanlığı, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, Posta İşletmeleri Genel Müdürlüğü, THK, Türk Kuşu, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İstanbul, Eskişehir, Afyon, Konya ve Adana valilikleriyle ODTÜ Havacılık Kulübü projeyi destekleyen kurumlar... Ayrıca Milli Piyango İdaresi 'Altın Kanatlar' adına piyango biletleri bastıracak, Posta İşletmeleri ise 'ilk gün' damgalı pul ve zarflar çıkartacak.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya giren E-11 denizaltısı, imparatorluğun deniz gücüne darbe vurmak ve cepheye yapılacak asker sevkiyatını kesintiye uğratmak emrini almıştı.

Saraybumu açıklarında

OĞUZ OTAY

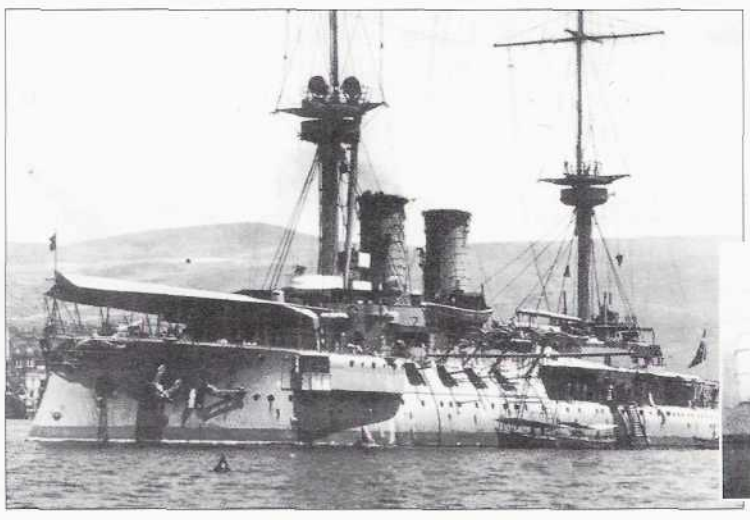
20. yüzyılın başlarında etkin biçimde kullanılmaya başlanan denizaltılar, deniz savaşlarına yeni bir boyut katmış ve o günün koşullarında, hakkında çok az şey bilinmesi nedeniyle, insanları korkuya ve dehşete sürüklemişti.

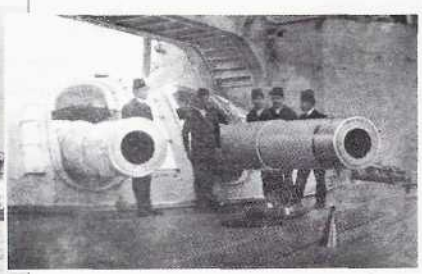
Özellikle, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu şeytan gemiler, Türk karasularında da faaliyet göstermeye ve ciddi kayıplara yol açmaya başlamıştı. Etkin savaş araçları olmalarına rağmen bu gemilerde görev almak, büyük cesaret ve macera duygusuna sahip olmayı **gerektiriyordu.** Zira dalan bir denizaltının su yüzüne çıkması, çoğu zaman bir 'talih' olarak algılanmaktaydı. İngiliz denizaltı subaylarının, içinde bulundukları ilkel koşullan, seyir zorluklarını ve tehlikeleri tarif etmek için kullandıkları tabir 'Talih, Kader, Kısmet' (By Guess and by God) idi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na taraf olmasıyla birlikte, İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan düşman donanması Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almıştı.

E-11 MARMARA'DA

Özellikle, 13 Aralık 1914 tarihinde Kıdemli Yüzbaşı Norman D. Holbrook komutasındaki B-11 denizaltısının Çanakkale Boğazı'nda oluşturulan mayın hatlarını geçerek, Mesudiye zırhlısını *(Popüler Tarih, Aralık 2000)* batırmasıyla elde edilen başarı, bu güçlü armadanın yeni denizaltılarla takviye edilmesi

E-11'in Çanakkale'de batırdığı Barbaros Hayrettin zırhlısı ve geminin 280 mm'lik tareti.

bir İngiliz denizaltısı

düşüncesini doğurmuştu.

Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya girecek denizaltıların, Osmanlı İmparatorluğu'nun deniz gücüne darbe vurması ve cepheye yapılacak asker sevkiyatını kesintiye uğratması amaçlanıyordu. Bu girişimler arasında en önemli yeri, Binbaşı Martin D. Nasmith komutasındaki E-ll denizaltısı işgal etmiştir.

E-ll denizaltısının 19 Mayıs 1915 tarihinden başlayarak 97 gün süren, o günün koşullarının içerisinde oldukça heyecanlı ve cesur harekatı gün be gün şöyledir:

19 Mayıs 1915: Binbaşı Nasmith, Çanakkale Boğazı'na hareket emrini verir ve Boğaz'dan içeri girer.

22 Mayıs 1915: Marmara'da dikkat çekmeden seyir edebilmek maksadıyla bir yelkenli gemi zapt edilir ve denizaltıyı gizleyecek biçimde bordasına bağlanır.

PERİSKOP İSABET ALIYOR

23 Mayıs ***1915:*** Nasmith, Bakırköy açıklarına geldiğinde, barut fabrikalarını koruyan ve karakol görevi yapan Peleng-i Derya gemisini gördü ve iskele baş torpitosunu fırlattı. Tam isabet kaydedildi. Aldığı yaraya rağmen gemideki topçular son ana kadar top atışına devam ettiler. Bu atışlardan biri E-ll'in baş periskopuna isabet etti ve onu hizmet dışı bıraktı.

24 Mayıs ***1915:*** Sabahın geç saatlerinde Nara vapuru ile karşılaşıldı ve durması emri verildi. Bu emre riayet etmeyen Nara vapuru zorla durduruldu. Gemide, Yavuz zırhlısından sökülen 15'lik top namlusu ve mühimmat bulunmaktaydı. Gemi tahrip kalıplarıyla batırıldı.

25 Mayıs ***1915:*** Galata limanında Çanakkale'ye sevk edilecek askerleri taşıyacak nakliye gemileri bulunuyordu. E-ll, limanın içine kadar sokularak rıhtımda bulunan İstanbul vapuruna torpido attı ancak şans eseri can kaybı olmadı.

Nasmith, limanda bulunan başka bir gemiyi de görmekte gecikmemiş ve torpidosunu ateşlemişti. Torpidoda bir arıza oluş-

Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul kıyılarına kadar sokulan İngiliz denizaltısı E-ll, tam 97 günlük serüveninde toplam 9 gemi batırdı.

Periskopu yakalayan balıkçı

23 Mayıs 1915'te Bakırköy açıklarında Peleng-i Derya gemisinin topçuları, E-ll denizaltısının periskobunu tahrip eden bir atış yapmışlardı. Denizaltının periskobuna ilişkin olarak İstanbul limanında yaşanan bir başka olayı da Binbaşı Nasmith şöyle anlatır: "Ters gelen akıntıda etrafı izlemek maksadıyla periskopu her sürüşümde budala ve menfur bir balıkçının periskopu yakalamak üzere apiko beklemesi dolayısıyla manevramız oldukça güçleşmişti. Yakalamaya çalıştığı nesnenin ne olduğu hakkında bir fikri olmadığını anlamıştım. Bu şakacı balıkçıdan kurtulmak için, ona periskopu eliyle sıkıca tutma fırsatını sundum. Aynı zamanda Süratle periskop aşağıya' komutasını verdim. Ve bunu da sandalın alaborası takip etti. Bir dakika sonra baktığım zaman, onun hayret ve şaşkınlık içinde çabaladığını gördüm."

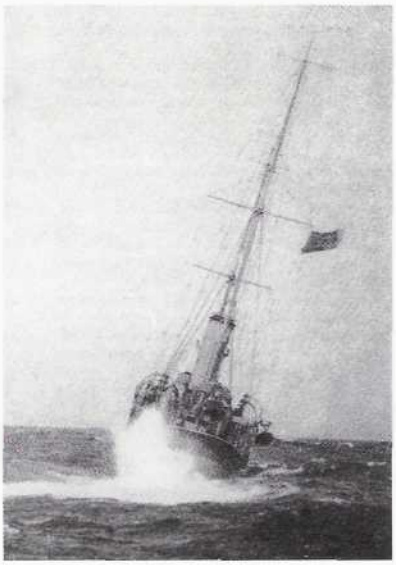

Bir İngiliz zırhlısındaki bahriyeliler savaştan dönen E-II'i selamlıyorlar (sağda). 25 Mayıs 1915'te E-II tarafından batırılan Nara vapuru (sağ altta).

muş ve Nasmith'in tabiri ile "torpido başı kesilmiş bir tavuk gibi dönmeğe ve liman içinde rasgele bir av aramaya başlamıştı".

27 Mayıs 1915: Nasmith, Boğaz'da herhangi bir tehlike ile karşı karşıya gelmemek için en derin noktaya inilmesini emretti. Bu emir, çok seri biçimde yerine getirildiği için E-ll büyük bir hız ve şiddetle dibe çarptı. Bu çarpmanın etkisiyle denizaltı tekrar yüzeye doğru çıkmaya başladı ki yüzeyi bulmaları yakalanmaları anlamına geliyordu. Bu durumu Nasmith notlarında, " Bunu takiben eğer derinlik göstergesine inanmak doğru olursa otuz kademe fırladık" diye ifade ederek şöyle devam eder: "Tekrar dibe indim. Gemiyi dibe ikinci defa oturttuğum zaman garip bir şey oldu. En iyi çıkış rotasını seçmek için pusulaya baktığımız zaman denizin dibinde oturmuş olduğumuz halde seri olarak rota değiştirdiğimizi ve pusula göstergesine nazaran sağa sola doğru sallanmakta olduğumuzu büyük bir şaşkınlıkla gördük. Bu vaziyetimiz ve derinlik, Kızkulesi'nin banklarının eteklerinde bulunduğumuzun açık bir delili idi. Böylece akıntı ile dönmekte iken bir tarafa takılıp yedeğe alınmış gibi idik. Bu endişe verici bir durumdu. Motorları yavaş yavaş çalıştırarak limandan dışarı yol verdik."

28 Mayıs 1915: Sabahın erken saatlerinde Bandırma vapuruna rastlandı ve torpil atılarak batırıldı. Bu saldırı sonunda 250 asker şehit oldu ve 7 bin adet sahra mermisi kaybedildi.

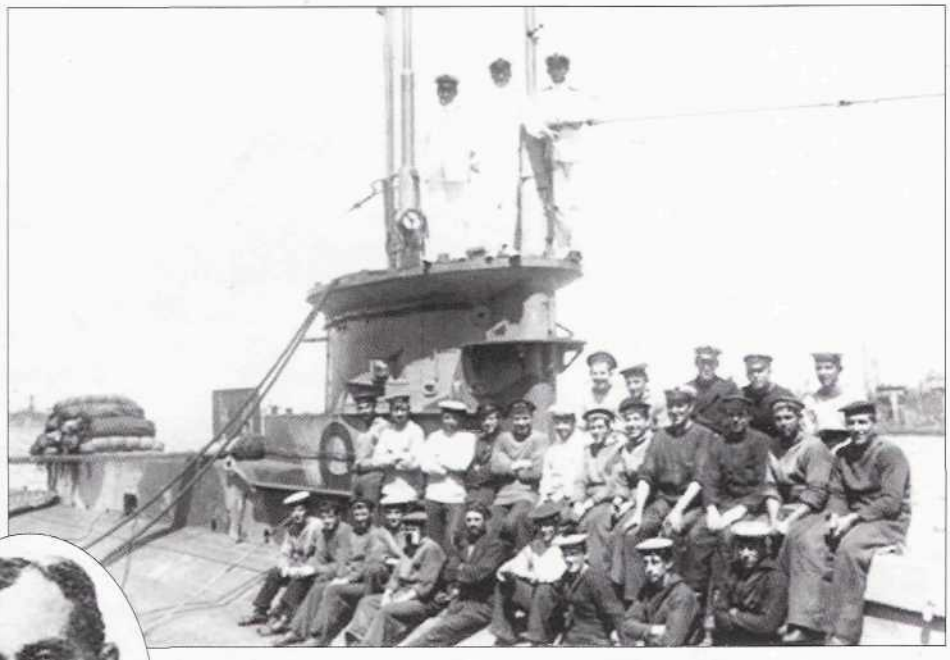
31 Mayıs 1915: Bandırma limanına girildi, Alman 'Rickmers Line' şirketine ait Madlenrickmers gemisi torpillendi.

1 Haziran 1915: Yeşilköy açıklarında içinde 700 yaralının bulunduğu Lili Rickmer hastahane gemisine torpido fırlatıldı. Takip eden birkaç gün torpido botlarından kaçarak ve saklanarak geçirildi.

6 Haziran 1915: E-ll'in motorlarından birinde ciddi bir arıza, şaftlarından birinde de oldukça derin bir çatlak oluşmuştu. Bu şekilde seyire devam etmek, Nasmith gibi korkusuz bir denizaltıcı için bile akıl kârı değildi. Aynı gece saat 22.00 sularında Gelibolu'ya doğru yol verildi.

7 Haziran 1915: Çanakkale Boğazı'nın geçilmesini E-ll' de görev almış denizcilerden biri anlatıyor: "Kilitbahiri hemen geçtikten sonra gemide bir olağanüstülük oldu. Botun trimi (dengesi) ani olarak bozulmuştu.

Hiçbirimizin anlayamadığı bir kuvvet tekneyi kaldırıyordu. Ve ani olarak bot yüzeye çıkmaya başladı. Böyle devam edilemezdi. Botu yükselten sebep anlaşılmamakla beraber satha fırlamamak için sarnıçları imlaya başladık. Çok geçmeden bot aşağı alınarak tekrar derinlik kontrolü mümkün oldu ve yine hemen bunu takiben de aksi tesir ile bu sefer de botu daldırmaya başladı. Sarnıçlardan su atıp botu tutmaya vakit kalmadan garanti derinliğinin altına kaçmıştık."

Üstte, E-11 denizaltısının mürettebatı toplu halde ve küçük fotoğrafta, denizaltının komutanı Binbaşı Martin D. Nasmith.

DÜMENE TAKILAN MAYIN

Bu esnada şiddetli bir dibe oturma hissi veren bir gürültü duyuldu. Ancak dibe yakın olmadıkları için bu imkansızdı. Çarpan nesne açık bir güverte kapağı olabilirdi. Periskop derinliğine çıkıldı ve istemeye istemeye periskop yüzeye sürüldü. Nasmith gördükleri karşısında gözlerine inanamamıştı. Denizaltının baş dümenine bir mayın takılmış ve onlarla birlikte yüzmekte idi.

Kumkale sahillerinden yeteri kadar uzaklaştıklarını düşündükleri noktaya kadar mayınla birlikte tehlikeli bir yolculuk yaptılar. Binbaşı Nasmith, mayından kurtulmak maksadıyla, denizaltı burnunun yeteri kadar suya batmasına izin verecek biçimde önce kıç sarnıçlarından su tahliye emri verdi. Bundan sonra motorlara "tam yol tornistan" komutu verdi. Bu emirle denizaltı yüzeye fırladı. Gemi geri geri yol almaya başladı ve pervane sularının yarattığı akıntı dolayısıyla mayın E-11'in bordasından sıyrıldı ve Mondros'a doğru güvenle yol aldı.

BARBAROS ZIRHLISI

5 *Ağustos 1915:* E-11, ikinci kez boğaza girdi.

7 Ağustos 1915: Çanakkale Savaşları'nın tüm şiddetiyle sürdüğü günlerde, Donanma Komutanlığı, Barbaros Hayrettin zırhlısına ve Küçük Sivrihisar torpidobotuna, ordularımıza destek sağlaması amacıyla bölgeye hareket emri verdi.

8 Ağustos 1915: E-11, Barbaros'u çok uzaktan görmüş ve saldırmak maksadıyla, sahile yakın bir noktada beklemeye başlamıştı. Saat 05.00'de torpidolarından birini Barbaros'a doğru fırlattı. Gözcüler denizaltı periskopunu görememişlerdi. Fırlatılan torpido, gemiyi sancak tarafından vurdu. Barbaros, 7 dakika gibi kısa bir sürede battı. 700 kişiyi aşan mürettebattan 270 kişi bölgede bulunan diğer gemiler tarafından denizden toplandı.

E-11, 28 Ağustos tarihine kadar bölgede bulunan yük gemilerinden 4'ünü batırdı.

28 Ağustos 1915: Marmara'yı terk etme kararı doğrultusunda E-11, mayınlara takılmayı önleyecek bir düzenek oluşturdu ve üssüne başarıyla döndü. E-11, 29 günü bulan ikinci görevi esnasında bir zırhlı, bir torpido, 6 nakliye ve 29 yelkenli gemiyi torpillemeye muvaffak olmuştu.

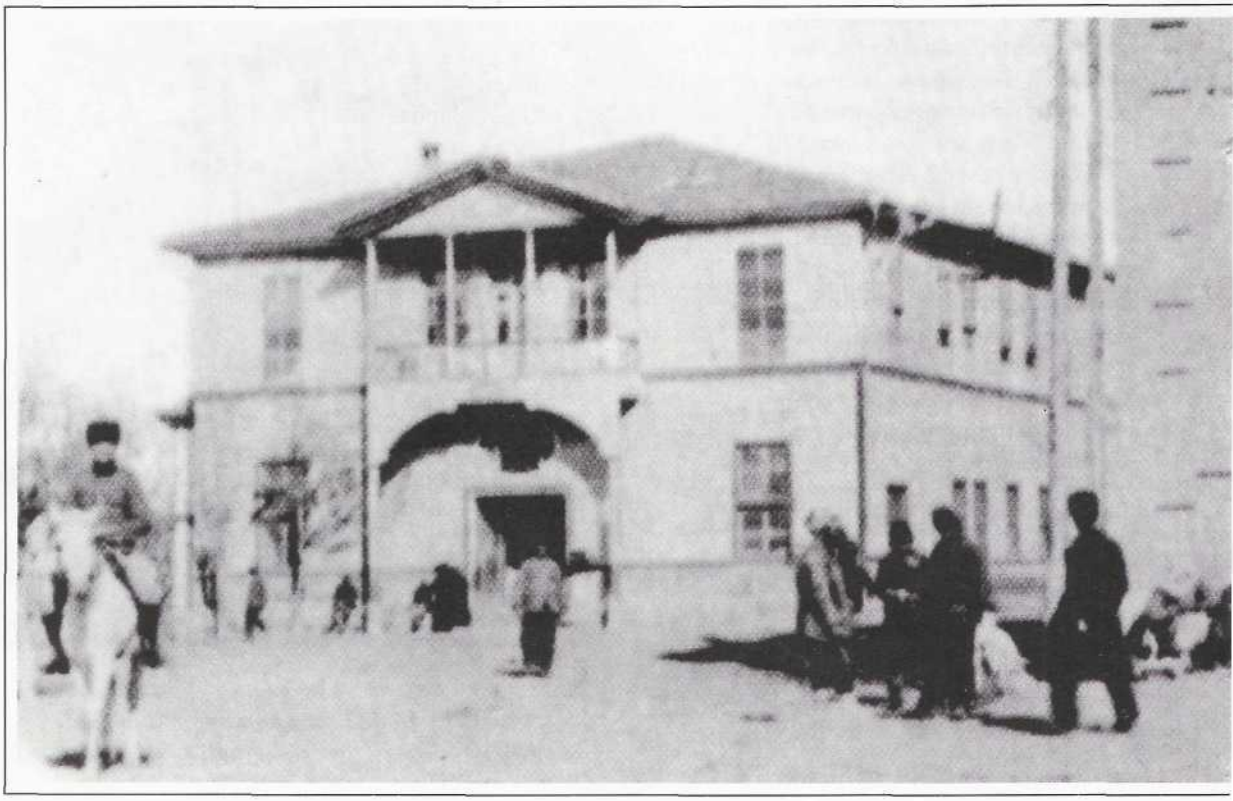
6 Ekim 1915: E-11 üçüncü kez Marmara'ya girmeye muvaffak oldu. Takip eden günler 3 Aralık tarihine kadar oldukça sakin geçti.

23 Aralık 1915: Marmara'dan bir kez daha yakalanmadan çıkarak tam 47 gün süren son görevini de tamamladı.

Binbaşı Nasmith, Boğaz'ı üç defa geçerek 'Marmara'da en uzun süre kalan ve en çok gemi batıran denizaltı komutanı' unvanını aldı. Ayrıca İngiltere tarafından verilen en yüksek cesaret madalyası olan 'Victoria Nişanı' ile ödüllendirildi. ■

Nasmith, Çanakkale'yi üç kez geçerek 'Marmara'da en uzun kalan denizaltı komutanı' unvanını aldı.

Yazarın notu: Bu yazının hazırlanması esnasında sağladıkları destek nedeniyle, Dz. K. K. İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı'na ve Denizler Kitabevi sahibi Turgay Erol'a teşekkürü borç bilirim.

Ateş altında haber yolculuğu

Hem Anadolu insanına hem de bütün dünyaya Milli Mucadele'nin gerçeklerini anlatmak, haberlerini aktarmak için yola çıkan Anadolu Ajansı bugün, 81. yıldönümünü kutluyor.

SAFA TEKELI

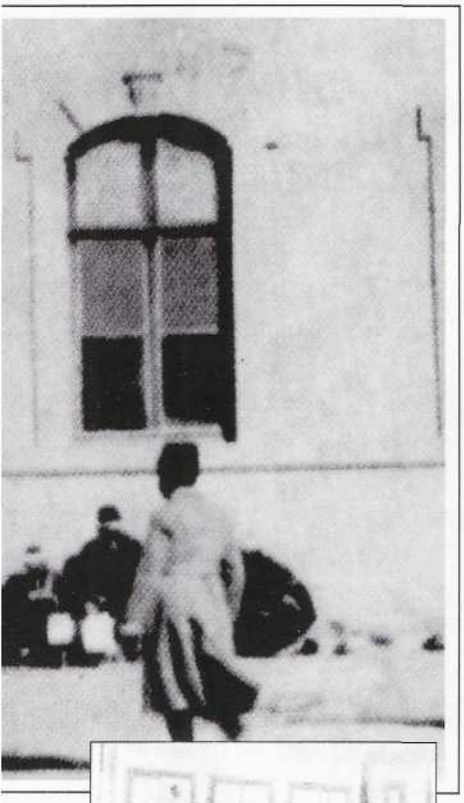
Yıl 1920, Mart'ın 31'i; Milli Mücadele'ye katılmak için, 21 Mart'ta Ankara'ya doğru yola çıkan bir grup aydının Geyve'deki dördüncü günleriydi. Bekledikleri kafile de bir önceki gün akşamüstü Geyve'ye gelmişti. Birlikte Ankara'ya gideceklerdi. İstanbul, 5 gün önce (16 Mart 1920) işgal edilmiş, Meclisi Mebusan kapatılmış; bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da toplanacak Meclis için seçim yapılmasını bir yazı ile 19 Mart'ta illere, komutanlıklara bildirmişti.

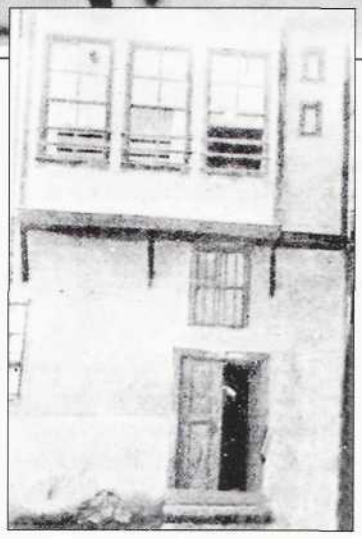
Geyve'de buluşan iki kafile, 'kuşluk vakti' yollarına devam edecekler ve Akhisar istasyonundaki mola sırasında; 'millici' iki aydın arasında, şu konuşma geçecekti:

- Gider gitmez bir ajans teşkilatı kuralım, o vasıta ile dahile ve harice söyleriz.

- Birinci şart hanımefendi. Sonra tabii bunun teferruatı gelir; mesela ilk merhalede neşriyat, ki başlı başına teşkilata ihtiyaç gösterir. Sonra propagandanın envai...

- Tabii sıra ile hepsi yapılır. Fakat benim fikrimce ilk iş ajans olmalıdır. Hatta isterseniz adını burada koyuverelim: Mesela Türk Ajansı, mesela Ankara Ajansı, mesela Anadolu Ajansı... daha da bulunabilir.

- Bana 'Anadolu Ajansı' iyi bir isim gibi görünüyor.

- Bana da öyle. Değil mi, evvela kendini ve mümkünse bütün vatanı kurtaracak olan Anadolu'dur. O halde kararımızı vermiş olalım: Anadolu Ajansı...

- Evet Anadolu Ajansı hanımefendi.

AJANSTAN SÖZ AÇILINCA...

Anadolu Ajansı'nın haber yolculuğu 81 yıl önce, Yunus Nadi (Abalıoğlu) ile Halide Edib'in (Adıvar) Geyve'nin Akhisar kazası istasyonunda (bugünkü Pamukova) yaptıkları bu konuşmayla başladı.

Bu tarihi konuşmayı, 'Ankara'nın İlk Günleri' adlı kitabında anlatan Yunus Nadi Bey, Halide Edib Hanım'ın önerisi ile aldıkları ajans kurulması kararını, Ankara'ya ulaştıklarında Mustafa Kemal Paşa'ya bir an önce açabilmenin heyecanını yaşamaktadır.

Kafile Ankara'ya 1 Nisan 1920'de ulaşır. Yunus Nadi'nin ifadesiyle "4 veya 5 Nisan akşamı" Mustafa Kemal Paşa'nın karargahı olan Ziraat Mektebi'nde, yemekten sonra 'Anadolu Ajansı'nın kurulmasından söz açılır. O tarihi geceyi Yunus Nadi şöyle anlatıyor:

"Paşa, fikri çok güzel buldu. Ancak Paşa, memleket muhitine telgrafla verilmek üzere yazılacak olan haber ve yazıların ilk günlerdeki eşkalini bir kere kendisi görmek istiyordu. Takip olunan siyaset ve zihniyete muhalif bir şey olmasın diye.

İlk günleri, diyordu, bu yazılarda gerek fikir, gerek tarzı tahrir itibarile belki bazı tashihat yapılmak lazım gelebilir. Fakat üç beş gün geçtikten sonra zaten siz takip olunan siyaseti kavramış olacağınızdan artık belki buna da hacet kalmadan iş kendi kendine yürür gider.

Ajans bahsinde kararımız şu oldu: İlk günü Paşa, Anadolu Ajansı'nı bütün memlekete takdim edecekti. Yani şu ve şu maksatlarla Ankara'da bir Anadolu Ajansı teşkil edildi. Memleketin her tarafını, şu müşkül anında, cereyan eden ahvalden haberdar edecektir. Bu ajans tebligatını şu ve şu suretlerde mümkünse ve mümkün olduğu kadar memleketin en ücra köşesine kadar yayacaksınız, diyecekti. Halide Edib Hanım'la ben de neşri o günlerin işine yarayacak resmi, gayri resmi, yerli ve yabancı haberleri toplayarak günde en az iki servis yapmak üzere telgrafhaneye verecektik."

Halide Edip: 'Biryazı makinesi lazımdı'

Halide Edib, Mustafa Kemal ile 'ajans' konusundaki görüşmelerini şöyle aktarır: "Ne harici dünya, ne memleketin içi milli hareketin manasını anlamamışlardı. Çünkü bu hususta haber alamıyorlardı. Bunu Yunus Nadi Bey'le 'Anadolu Ajansı' olarak başlatmayı konuştuğumuzu anlattım. Teklifimiz, bu ajans haberlerini telgrafhanesi olan her yere göndermek ve olmayan yerlere de camilere ilan halinde yapıştırmaktı. Bundan başka da dünya efkarını anlamak için İngilizce ve Fransızca gazetelerin en mühimlerini zamanında getirtmekti. Bu gazetelerin başında, Manschester Guardian, Times ve Lloyd George'un fikrini yayımlayan Dail Chronicle vardı. Bu noktalar üzerinde anlaştıktan sonra Yunus Nadi Bey'in orada hemen çıkarmaya hazırlandığı Hakimiyet-i Milliye gazetesine de yardım etmek istediğini Mustafa Kemal Paşa söyledi. Ben, bir yazı makinesi lazım olduğunu söylediğim zaman, bunu Osmanlı Bankası'ndan temin edeceğini vaat etti."

Ankara'da Anadolu Ajansı'nın Samanpazarı'ndaki ilk binası (küçük fotoğraf) ve ajansın hazırladığı haberlerin tüm yurda gönderildiği telgrafhane binası (sol sayfada).

ANADOLU AJANSI'NIN KURUCU VE İLK GÖREVLİLERİ (1925)
Oturanlar (soldan sağa): Sanuber Bey (Çevirmen), Kemalettin Kamu (Başyazar), Cemil Ökten (Muhasebe Müdürü), Alaaddin Bey (Genel Müdür), Mahmut Soydan (Yönetim Kurulu Üyesi), Ahmet Ağaoğlu (Yönetim Kurulu Başkanı), Falih Rıfkı Atay (Yönetim Kurulu Üyesi), Etem Hidayet Akımsar (Yönetim Kurulu Üyesi), Yakun Kadri Karaosmanoğlu (Yönetim Kurulu Üyesi).
Ayaktakiler (saldan sağa): Celal Hulusi (Muhasebeci), Hulki Bey (Muharrir), Ahmet Bey (Veznedar), Niyazi Bey (Telsizci), Mehmet Bey (İdare Müdürü), İsmet Selmanoğlu (Muhasebe Katibi), İsmail Hakkı (Teksirci), Şefik Pabuçcuoğlu (Teksirci), Niyazi Bey (İdare Müdürü), Sabri Baysuğ (Muharrir).

AA'nın ilk haberleri

AA'nın ilk görevlilerinden 'muharrir' Sabri Baysuğ'un *(fotoğrafta)* anlattıkları, başvurulan yöntemlere ilişkin bir örnek: "İlk Ajans bültenini yazan benim. Şu an hatırlayamadığım bir haberi, el yazısı ile yazıp, kopya kağıdı ile çoğalttıktan sonra, şehrin belli başlı 3-4 kesiminde bulunan kara tahtalara elimle astım. Halk da bu suretle olayları takip etme imkanı buldu. 0 zaman, önemli haberleri özel bir bültenle Heyet-i Vekile'ye verir, diğerlerini ilan tahtalarına asardık."

MUSTAFA KEMAL'İN YAZIŞMALARI

Kuruluşu, bir genelgeyle Mustafa Kemal Paşa tarafından tüm yurda duyurulan Anadolu Ajansı, Enver Behnan Şapolyo'ya göre, Ulus'ta, Öğretmen Okulu binasının bodrum katında çalışmalarına başladı.

Ajans, daha sonra Samanpazarı'ndaki iki katlı bir binaya taşındı. 13 Nisan 1920'den itibaren iç ve dış dünya haberleri, Mustafa Kemal'in, Halide Edib Hanım'a Osmanlı Bankası'ndan temin edeceğini vaat ettiği yazı makinesiyle yazılıyor ve 'Anadolu Ajansı Tebligatı' başlığı altında kamuoyuna duyuruluyordu.

Anadolu Ajansı'nın kuruluşuna öncülük eden Mustafa Kemal, AA'nın yurt çapında etkinlik kazanması ve işleyişiyle de yakından ilgileniyordu. Çünkü Milli Mücadele'nin propagandasının büyük önem taşıdığına inanıyordu. Mustafa Kemal, bu amaçla AA'nın kuruluşunu duyurmakla yetinmiyor; Ajans bültenlerinin ulaştırılması konusu başta olmak üzere, çeşitli yazışmalar yapıyor, uyanlarda bulunuyordu.

Bekir Sami Bey'in komutanı olduğu *56.* Tümen Komutanlığı'na 12 Nisan 1920'de çektiği telgrafta, İstanbul'daki durum hakkında alınacak güvenilir bilgilerin Anadolu Ajansı'na esas

olmak üzere, sürekli bildirilmesini istiyordu:

"Bursa'da 56. Fırka Kumandanlığına, 12.4.36

İstanbul'daki ahval ve vaziyet hakkında alınabilen malumat-ı mevsukanm Anadolu Ajansına esas olmak üzere muntazaman işarı mecrudur.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal"

KUSURLAR 'VATAN SUÇU'

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin yürütülmesinde, haberlerin Anadolu ve Rumeli'ye ulaştırılmasında büyük yararlıklar gösteren postane memurlarına çok güvenmekteydi. 18 Nisan 1920'de Anadolu Telgraf Merkezi'ne gönderdiği genelgede, Anadolu Ajansı bültenlerinin bazı yerlere gönderilmediği yolunda şikayetler aldığını belirtiyor; bu hizmetin telgrafçılarca desteklenecegi ve çabuklaştırılacağına şüphe duymadığını kaydediyordu. Ancak Mustafa Kemal Paşa genelgesinde, AA haberlerinin iletilmesinde doğabilecek kusurların, 'vatan suçu' oluşturabileceğine de dikkatleri çekiyordu.

GENÇLER HABER İSTİYOR

İnebolulu gençlerin, Milli Mücadele'yle ilgili haberleri öğrenebilmek amacıyla 4 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri yazı, Anadolu Ajansı'nın ne denli önemli bir işlev üstlendiğinin de göstergesiydi.

Mustafa Kemal 20 Nisan 1920'de gençlere verdiği cevapta, Anadolu'nun gereksinim duyduğu haberlerin artık Anadolu Ajansı tarafından sağlandığını duyuruyor ve gençlerden, bu haberleri köylere kadar yaymalarını rica ediyordu.

MECLİS AÇILMADAN ÖNCE

Büyük Millet Meclisi'nin açılması yaklaştığında, İstanbul kamuoyunun da Anadolu'daki mücadeleden günü gününe haberdar olmasını öngören Mustafa Kemal Paşa, 21 Nisan 1920'de Balıkesir'deki 61. Fırka Komutanlığı'na ve Mudanya Kaymakamlığı'na çektiği telgraflarda, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Anadolu'nun kazanacağı olağanüstü ilgiden ötürü İstanbul halkının, Anadolu'daki olaylardan haberdar olması için Anadolu Ajansı'nın günlük bildirilerinin aksamadan, Bandırma ve Mudanya'dan güvenilir kayıkçılar ve vapur kaptanlarıyla düzenli bir teşkilat içerisinde İstanbul'a yollanmasını istiyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın, nın Anadolu Ajansı'nın haberlerinin yaygınlıkla kullanılmasına yönelik çabaları, örnekleri yazışmalarda açıkça görülür.

Anadolu Ajansı kurulduktan sonra, Ajans'ın işlerini yürütmekle görevlendirilen Yunus Nadi, 'Ankara'nın İlk Günleri' kitabında, İstanbul'dan nasıl haber alınıp gönderildiğini şöyle anlatır:

"O zaman İstanbul ile alakamız kesik ve Trakya ile bütün bütün ayrılmış vaziyette olmakla beraber gizli tellerle gerek orası ile, gerek burası ile muhabere ediyorduk. Trakya'ya, hatır ve hayale gelmeyecek bir yerden dolaşmak suretiyle haberler isal ediyor, İstanbul ile ise gece yarısından sonra, o zaman 'Zafer' parolasını taşıyan -hâlâ kim olduğunu bilmediğim- fedakar bir telgrafçıdan haberler alıyor ve onun vasıtası ile İstanbul'da istediklerimize haberler veriyorduk."

Yunus Nadi'nin 1955 yılında yayımlanan anılarında, "hâlâ kim olduğunu bilmediğim" diye sözünü ettiği 'Zafer' parolasının sahibi, 45 yıl sonra, gazeteci yazar Hıfzı Topuz'un 'Eski Dostlar' adlı kitabında açıklanıyor. 1920 yılında, Mütareke döneminde, Kartal ile Yakacık arasında bir çiftliğe yerleşen (babası) 'Topuzoğlu Ahmet Rami Bey'in, o dönemde 'Müdafaa-i Vatan' grubunda çalıştığını dile getiren Hıfzı Topuz, Yunus Nadi'nin yukarıdaki anısına yer verdikten

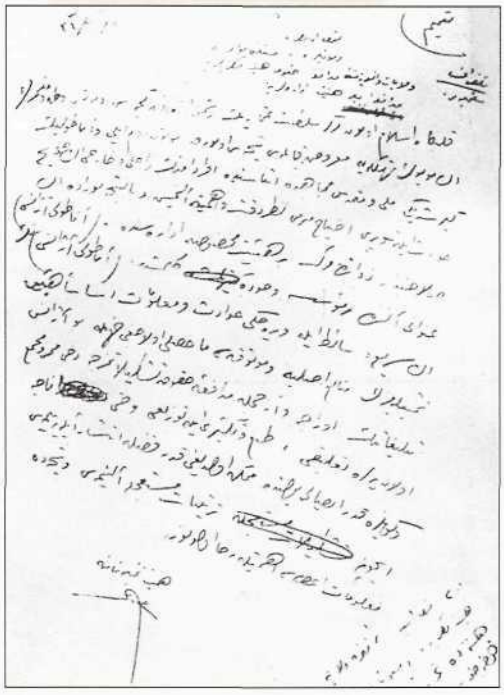
Anadolu Ajansı'nın kurulusuna ilişkin Mustafa Kemal'in 'Heyeti Temsiliye Namına' tüm yurda genelge yayımladığı haberi, 10 Nisan 1920 tarihli Hakimiyeti Milliye'nin dördüncü sayfasında yer aldı.

Anadolu Ajansı'nın kurucularından Yunus Nadi (solda).

Mustafa Kemal'in genelgesi

Mustafa Kemal Paşa'nın karargahı konumundaki Ziraat Mektebi'nde, Yunus Nadi'nin ifadesiyle "4 veya 5 Nisan akşamı" yapılan toplantının sabahı, Anadolu Ajansı'nın kuruluşu gerçekleştirilir. Mustafa Kemal bu genelge ile Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu duyurmakla kalmıyor; girişilen mücadelenin iç ve dış kamuoyuna iletilmesinin önemine de işaret ediyordu. Genelge dikkatle okununca görülüyor ki, istenen yalnızca 'havadis' değil; 'en doğru havadis' idi. Mustafa Kemal Paşa'nın, "Anadolu Ajansı'nın en hızlı araçlarla vereceği havadis" derken altını çizdiği konu, haber ajanslarının uyması gereken evrensel ilkelerin başında geliyordu: Bunlar, haber ajanslarının 'doğru', Ham' ve 'objektif haberleri, 'hızlı' biçimde iletme zorunluluğuydu. Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesi "askeri sivil bütün makamlara" gönderildi.

sonra, annesinin ağzından şunları anlatıyor:

"Kartal Posta-Telgraf Müdürü galiba Hamdi Bey adında namuslu bir kişiydi. Baban İstanbul'da 'Müdafaa-i Vatan' isimli bir kuruluşta çalışıyordu. Cemiyetin İstanbul'da bulunan üyelerinden İsmail Refik Bey'le yakın ilişkileri vardı. Onlar bir yandan İstanbul'da geçen olayları, bir yandan da İstanbul hükümetinin Anadolu'ya karşı almış olduğu önlemleri babana bildiriyorlardı. Baban da Kartal'daki Posta-Telgraf Müdürü aracılığıyla bunları 'Zafer' adıyla Ankara'ya telliyordu. Bu telgraflar şifreliydi. Hatırladığıma göre her kelime bir simgeyle belirtiliyordu. Kartal'daki köşkte herkes uyuduktan sonra perdeleri sıkı sıkıya kapatıyor ve gaz lambasını yere indirerek çalışmaya başlıyorduk. Ben kelimeleri şifreliyordum, baban da bunları yazıyordu. Sonra saat birde Rami Bey kimseye görünmeden postaneye gidiyor ve telgrafı müdüre iletiyordu. O da bunları Mustafa Kemal Atatürk'e bildiriyordu. Ondan da 'Teşekkür ederim' diye cevap geliyordu."

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA AA

Anadolu Ajansı savaş koşullarında da haberler veriyor; Kurtuluş Savaşı'nın başarılarını duyuruyordu. İkdam gazetesinin 9 Ağustos 1921 tarihli sayısında, Anadolu Ajansı'ndan kullandığı, 5 ve 6 Ağustos 1921 çıkışlı haberlerde, Mustafa Kemal Paşa'nın 'Başkomutanlığa' getirildiği bildiriliyordu. 27 Ağustos 1922 tarihli Hakimiyeti Milliye'nin manşetinde, "Dün Sabahtan İtibaren Bütün Cephelerde Kahraman Ordularımız, Can Düşmanla Çarpışmaya Başladı" deniliyordu.

Türk orduları İzmir yolunda iken, 6 Eylül 1922 tarihli Hakimiyeti Milliye'nin, AA kaynaklı manşeti: "Yunanlılar Bir Mütareke Rica Ediyorlar" şeklindeydi.Prof. Dr. Korkmaz Alemdar, AA'nın kuruluşu ve Kurtuluş Savaşı'ndaki çalışmalarının da anlatıldığı broşürden bu dönemin özetini şöyle aktarıyor:

"Yerine getirilmesi gereken görev çok zordu. İçeride, savaşan ve dış dünyadan habersiz kalmış bir halkı ülke ve dünya olaylarından haberdar kılmak, bazı yabancı ve İstanbul gazetelerinin teslimiyetçi tutumlarıyla mücadele etmek gerekiyordu. Dışarıda, ulusal mücadeleyi savunmak, Türkiye'nin haklı istekleri konusunda kamuoyunu aydınlatmak

1930'larda Ankara'da Bankalar Caddesi (sol sayfada). Anadolu Ajansı'nın, şimdi yerinde bir otel yükselen İstiklal Caddesi'ndeki eski binası (solda).

ve ona karşı bazı çevrelerin yürüttüğü oyunları boşa çıkarmak zorunluydu. Bu amaçla ülke içinde İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Antalya ve İzmit'te; yurtdışında Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre ve New York'ta irtibat büroları açılmıştı. Günün çeşitli saatlerinde bültenler yayımlanıyor; bunlar telgrafla hemen çeşitli merkezlere gönderiliyordu. Kurtuluş Savaşı'nı anlatmak için kitap ve broşürler yayımlanıyordu."

Anadolu Ajansı'nın kurulmasından iki ay sonra, 7 Haziran 1920'de 'Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi' yasası çıkarıldı. Anadolu Ajansı'nın "hükümetin elinden çıkarak yavaş yavaş bir şirkete intikali" 1924 yılı bütçe yasası görüşmelerinde gündeme geldi. 1 Mart 1925'te de 'Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi' kuruldu.

İlk Genel Müdür Alaaddin Bey

Anadolu Ajansı'nın kurucu on bir ortağı arasında yer alan ve anonim şirket haline getirildikten sonraki ilk Genel Müdürü olan Alaaddin Bey'in *(fotoğrafta)* yaşam öyküsüne ilişkin Ajans kayıtlarında fazla bilgi bulunmuyor. Alaaddin Bey, ölümünden önce, hastalığı nedeniyle İstanbul'da tedavi gördü. Yönetim Kurulu, 17 Kasım 1930'da Alaaddin Bey'e iki ay daha izin verdi. Alaaddin Bey, ömrünün son altı yılını Ajans'a hizmetle geçirdi ve Ajansın Genel Müdürü iken öldü. Geriye yalnızca borçları, dul eşi ve üç çocuğu kaldı. 1931'de Ajans paydaşları, şu kararı aldılar: "1326 (1920) iptidasında (başlarında) Ankara'ya gelerek Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine intisap eden ve milli mücadelenin devamı müddetince gerek mezkur idarede gerek bilahare şirket halini alan müessesemizde, bugüne kadar çalışan Ajans Müdüri Umumisi merhum Alaaddin Beyin üç çocuğu ile refikası kimsesiz kalmıştır. Hayatında beş para sahibi olmayan ve varislerine bir yığın borçtan başka bir şey bırakmayan arkadaşımızın her türlü geçim vasıtasından mahrum ailesine hiç olmazsa bu borçları ödemesine medar olmak üzere 5000 lira itası hususunda Meclis-i İdare'ye selahiyat veriyoruz." Yönetim Kurulu da 1 Şubat 1931'de Alaaddin Bey'e 5000 lira ikramiye verilmesini kararlaştırdı. Karara göre, 5000 lira ikramiyeden, Alaaddin Bey'in Ajans'a olan avans borçlan kesilecek, kalanı ailesine verilecekti.

Amerika'yı dolandıran bankerin İstanbul günleri

İnsul'u iade edecek miyiz?

Amerika'da halktan 118 milyon dolar topladıktan sonra ortadan kaybolan banker Samuel İnsul, 1934'te İstanbul'da ortaya çıktı. Türkiye'de rahat bir hayat sürmeyi planlayan İnsul, kendisini bekleyen sürprizlerden habersizdi.

ERTAN ÜNAL

İstanbul'u ayağa kaldıran, gündemi uzun süre meşgul eden olay, 29 Mart 1934 günü öğle saatlerinde Yunan bandralı bir şilebin İstanbul limanına gelip Kızkulesi açıklarında demir atmasıyla başladı.

O dakikalarda İstanbullular için, bu geminin her gün limana girip çıkan diğer gemilerden hiçbir farkı yoktu. Taşıdığı yolcunun kimliğini ise kimse bilmiyordu. Ama yarım saat sonra İstanbul'da bulunan dünyanın sayılı ajans ve gazete temsilcileri merkezlerine 'acil' kaydıyla şu notu geçiyorlardı:

"Amerika'da kurduğu şirketler aracılığıyla halkı 118 milyon dolar dolandırmakla suçlanan müflis banker İnsul bugün Yunan bandralı Miotis gemisiyle İstanbul'a geldi. Türk hükümetinin, hakkında gıyabi tutuklama kararı olan banker hakkında alacağı karar merakla bekleniyor... Önemli gelişmeler olabilir."[1]

Banker İnsul'un avukatı cezaevinden çıkıyor **(sol altta) ve cezaevi** kapısında bekleşen **gazeteciler (sağ altta).**

ÖNCE YUNANİSTAN'A KAÇMIŞTI

Banker Samuel İnsul -gazetelerde yer alan haberlere göre- 1929-30'larda Amerika'da bir kasırga gibi esen ekonomik bunalımdan sonra merkezi Şikago olmak üzere, çeşitli kuruluşları faaliyete geçirmiş, bankalar kurmuş, komisyonculuk yapmış, içlerinde dar gelirli ve işçilerin de bulunduğu binlerce kişiden tam 118 milyon dolar -1934'te bir doların değeri 120 kuruştu- toplamıştı.

İnsul, daha sonra 1931 yılında hileli bir iflasla tüm kuruluşlarını kapatmış, tek kuruş para ödemeden arkasında asık ve öfkeli yüzler, elleri böğürlerinde kızgın bir alacaklı topluluğu bırakıp ortadan kaybolmuştu.

Kimse İnsul'un nereye gittiğini, daha doğrusu kaçtığını bilmiyordu... Ama bilinen bir gerçek vardı: Milyonlarca dolar buhar olup uçmuştu ve Amerikan hükümeti İnsul'un peşini bırakmamakta kararlıydı.

Hükümetin görevlendirdiği ajanlar, aylar süren bir araştırmadan sonra İnsul'un izini bulmayı başardılar. Banker İnsul, Yunanistan'daydı ve kendisini görenleri kıskandıracak bir yaşam sürüyordu. İleri yaşma rağmen, genç bir sevgili bulmuş, gününü gün etmekteydi. **Banker** İnsul'un iadesini isteyen Amerikan hükümetinin bu talebi, iki ülke arasında 'suçluların iadesi' antlaşması olmadığı gerekçesiyle geri çevrildi. Ancak Amerikan hükümeti baskısını artırınca Banker İnsul'un Atina'da geçirdiği mutlu günlerin sonu göründü. İnsul'un derhal Yunanistan'ı terketmesi istenmişti.

DENİZDE TAKİP

Banker İnsul, 100 bin liraya -o dönem için büyük paraydı- kiraladığı Miotis isimli Yunan şilebiyle 1,5 yılını geçirdiği ülkeden ayrılırken İstanbul'a gitmeyi düşünüyor, orada kendisini kimsenin tanımayacağını ümit ediyordu. Ancak Amerikalı ajanlar **peşini** bırakmamakta kararlıydılar. Amerikalılar, şilep Ege'de yol alırken bir başka gemiyle peşine düştüler. Bu arada kazazede süsü verilen birkaç ajan, bir sandalla İnsul'un bindiği geminin rotası üzerine bırakıldı. Ama görmüş geçirmiş banker İnsul, bu tuzağı anladı. Şilep, avazları çıktığı kadar bağırıp çağıran sahte kazazedelerin yanından tam yol geçip gitti; İstanbul'da demirledi. Tarihler 29 Mart 1934'ü gösteriyordu ve Görünüşüyle 'sevimli bir ihtiyar' izlenimi veren İnsul, mahkeme heyetinden aldığı izinle, soruları oturduğu yerden yanıtlıyordu.

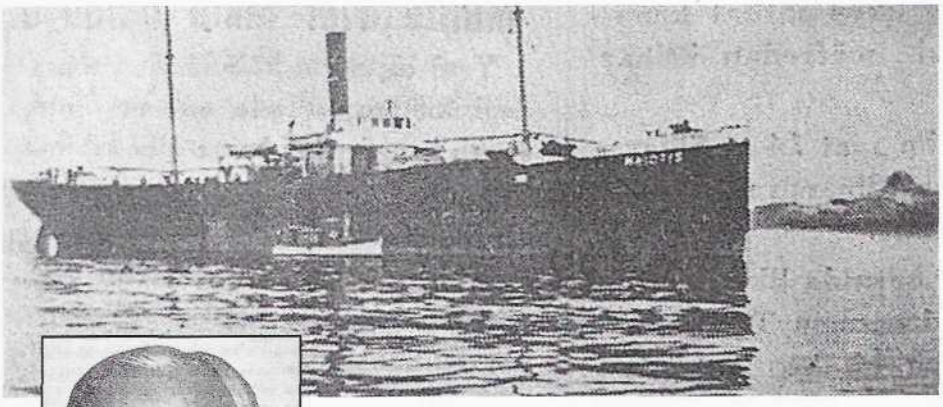
Gazetelerden...

Banker İnsul olayı gazetelerde geniş yer bulur, onunla ilgili haberler manşetlere çıkarılırken, yazarlar da konunun gerisinde kalmamış, İnsul'u köşelerine konuk etmişlerdi. Örneğin 1 Nisan 1934 tarihli Cumhuriyet gazetesinin 'Hem Nalına Hem Mıhına' köşesinde şu satırlar yer alıyordu: "Dünyada haşmetli para hazretlerinin yapmadığı şey yoktur ama garabete bakınız ki 80 milyon lirası olan bu adam yeryüzünde başını sokacak 8 metrelik bir yer bulamıyor ve serseriyane denizlerde dolaşıp duruyor. Paranın, gayrimeşru kazanılmış olsa dahi, bu kadar acze düştüğü nadirdir."

Cumhuriyet

Banker İnsul Tevkifanede

Yunanistan, Maiotis kaptanının teşebbüsü ile iktifa ediyor

Banker İnsul, Yunanistan'dan Türkiye'ye 100 bin liraya kiraladığı 'Miotis' şilebiyle geldi.

İnsul, İstanbul'da kendisini bekleyen sürprizden habersizdi.

Aynı günün akşamı Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Mr. Skinner Türk hükümetine bir nota vererek Samuel İnsul'un iadesini istedi. Türkiye ile Amerika arasında suçluların iadesi antlaşması imzalanmıştı ama TBMM bunu henüz onaylamamıştı.

Şimdi bütün gözler Ankara'ya çevrilmişti. Hükümet, İnsul'u iade edecek miydi? Yoksa İstanbul'dan transit geçip bir başka ülkeye gitmesine izin verme olasılığı var mıydı? Bu sorular zihinleri meşgul ederken polis, geminin çevresinde tertibat almış, motorlarla devriye gezmeye başlamıştı.

Kamuoyunun meraklı bekleyişi uzun sürmedi. Hükümet, banker İnsul'un Türk Ceza Kanunu'nun 9. Maddesi gereğince mahkeme önüne çıkarılmasına karar verince, İstanbul'da yeniden bir heyecan fırtınası esti. Sözü edilen madde, sanığın suçunun 'adi suçlar' kapsamına girdiğinin tespit edilmesi halinde ülkesine iade edilebileceğini öngörmekteydi.

Hükümetin kararı İstanbul Emniyet Müdürlüğü Beşinci Şube Müdürü Daniş Bey tarafından, İnsul'e şilepteki kamarasında tebliğ edildi. Kaçak banker tercüman aracılığıyla kendisine aktarılan kararı dinlerken beti benzi **attı,** kekeleyerek itiraza kalkıştı, kalp hastası olduğunu öne sürdü. Ancak getirilen doktor, onun yalanlarını kısa sürede ortaya çıkardı. Buna rağmen İnsul karaya çıkmamakta direniyordu. Kendisine gerekirse 'zor kullanılarak' gemiden çıkarılacağı hatırlatılınca sus-pus oldu.

'KALBİM KAN AĞLIYOR'

Banker İnsul, başkanlığını Hakim Hikmet Bey'in yaptığı 3. Asliye Ceza Mahkemesi'ne çıkarılırken duruşma salonu hınca hınç dolmuştu. Yerli ve yabancı gazeteciler adeta birbirlerinin üzerine çıkıp fotoğraf çekmeye çalışıyorlardı.

İnsul, 'uyruk' tesbiti yapılırken sorulan soruya şu cevabı verdi: "İngiltere'de doğdum. Amerikan tebaasındanım. Fakat bu tabiyet işinde bir karışıklık vardır. Amerikalılıkla İngilizlik arasında bir vaziyetteyim. Bunun için kati bir şey söyleyemeyeceğim. Bir Yunan pasaportu ile seyahat ediyorum."

Kaçak banker daha sonra Amerikan hükümetinin mahkeme heyetine ilettiği kendi hakkında hazırlanmış dosyanın okunmasını sessizce, ama gittikçe sararan bir yüzle izledi. Hakim, iddialara karşılık cevabını sorunca şunları söyledi:

"Ben masumum. Amerika'dan düşmanlarım olmasa ayrılmayacaktım. Ama mukadderata tabiyim. Kalbim kan ağlıyor."

LİNÇ KORKUSU

Mahkeme heyeti, karar verinceye kadar İnsul'un İstanbul'da bir otelde gözaltında tutulmasını kararlaştırdı. İnsul, polisler tarafından önce Sirkeci'de bir otele götürüldü. Ancak

1934'ün kış aylarında gündemde neler vardı?

• ***Bekarlara vergi tartışması:*** Banker Samuel İnsul, İstanbul'da yakalanmadan önce kentte halkın, özellikle kadınların gündeminde ilk sırayı, bekar erkeklerden vergi alınması konusu oluşturmaktadır. TBMM'ye bir yasa önerisi olarak getirilmesi düşünülen konu, kadınlar arasında sevinç yaratır.

• ***Tramvay şebekesi genişliyor:*** Nafia Vekaleti İstanbul'da tramvay şebekesinin genişletilmesi için proje çalışmalarına başlar. Otobüsler henüz yaygınlaşmadığından, o yıllarda kent içi ulaşımın yükünü tramvay taşımaktadır.

• ***Josephine Baker İstanbul'da:*** Bir dönemin ünlü siyahi dans ve ses yıldızı Josephine Baker (1906-1975), 17 Ocak 1934'te, ikinci kez İstanbul'a gelir. Saray sineması emprezaryosu Mösyö Franko, yıldızı Türk hayranlarıyla buluşturur (masa başında, sağdan ikinci). Baker Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Oteli'nde kalır. Rehberi de gazeteci ve yazar Fikret Adil'dir.

burayı beğenmeyince Beyoğlu'ndaki Londra Oteli'ne gidildi.

İnsul otel odasında kitap okuyarak zaman geçirirken, kaderini etkileyen önemli gelişmeler oluyordu. TBMM, Türkiye ile Amerika arasında imzalanan 'Suçluların İadesi' antlaşmasını gündemin başına alarak onaylamış, mahkeme de kaçak bankerin ülkesine iadesi yolunda karar vermişti. Aynı gün toplanan Heyeti Vekile de (Bakanlar Kurulu) İnsul'un Amerika'ya iadesini onaylıyordu.

Karar, Londra Oteli'ndeki kaçak bankere bildirildi. İnsul, adeta idam hükmü okunan bir sanık gibi bu kararı sessizce dinledikten sonra hemen korkusunu açığa vurdu: "Linç edilmekten korkuyorum. Amerika'ya iade edilirsem beni belki de linç edecekler. Her şey aleyhime çok iyi hazırlandı."

İnsul, daha sonra tutuklanarak cezaevine götürüldü. Amerika'ya iade hazırlıkları tamamlanıncaya kadar burada kalacaktı.

MEKTUPLA YARDIM İSTEYENLER

İstanbul'a geldiği günden beri beş parasız bir insan izlenimi vermeye çalışan, otel müdüründen kendisini savunacak avukata kadar, herkesle pazarlığa oturan İnsul'a, tutukevinde bulunduğu sırada mektuplar yağdı. Yardım taleplerinin yer aldığı bu mektupların sahipleri İnsul'dan,100-300 lira arasında değişen paralar istiyorlardı. Yakarı dolu bu mektupların tümü de cevapsız kaldı.

'FELAKETİN BAŞLANGICI'

Banker İnsul'un İstanbul'a gelişiyle yarattığı fırtına, 15 Nisan 1934 günü İzmir'den Amerika'ya vapurla gönderilişine kadar sürdü. 9 gün tutuklu kaldıktan sonra Amerikan elçiliğinin bir mensubu ve polisler refakatinde Adana vapuru ile İstanbul'dan ayrılan Samuel İnsul, önce Bandırma'ya, oradan da trenle İzmir'e götürüldü.

İnsul yol boyunca da elini cebine atmadı. Sadece bir dilenciye, bir kuruş -liranın yüzde biriverdi. Masraflarını yanındakiler karşıladı. Merak dolu bakışlarla bunun nedenini anlamaya çalışan polislere ise gülerek şunları söyledi: "Beni Amerikan hükümeti götürdüğüne göre masrafların ödenmesi de onlara düşer."

15 Nisan günü, İzmir'den Eksilona gemisine bindirilen İnsul, Türkiye'ye şöyle veda ediyordu: " ... şimdi Türkiye hudutları haricine çıktığım bu dakika, benim için felaketin başlangıcıdır."

Banker İnsul, bu sözleri bir ön seziyle mi söylemişti, bilinmez. Ama Amerika'ya götürülüp yargılandıktan bir süre sonra, çarptırıldığı hapis cezasını çekmekte olduğu cezaevinde, demir parmaklıklar ardında yaşama veda edecek, onun İstanbul günleri de gazetelerin sararmış sayfaları arasında kalacaktı. S

İlanlardan

Dönemin gazetelerinde 'görücüye' çıkan 1934 model otomobillerden biri de Chevrolet'ydi. İlanı birlikte okuyalım: "Hayret verici özellikleri olan 1934 Chevrolet. Diz gibi hareket eden ön tekerlekler, cereyan tevlit etmeyen (doğurmayan) Fisher havalandırma tertibatlı, saatte 80 mil sürat, daha istikrar ve sessizlik... 5 kilometre tecrübe ediniz, aynı fiyattaki hiçbir araba size bu zevki bahşedemeyecektir..."

Sinemada 'Leblebici Horhor': Yönetmenliği Muhsin Ertuğrul'un yaptığı, başrollerini ünlü sanatçı Behzat Budak ve Türkiye Güzeli FerihaTevfik Hanım'ın paylaştıkları 'Leblebici Horhor Ağa' filmi, aynı günlerde İpek ve Elhamra sinemalarında gösterime girer. Mirasyedi Hurşit Bey'le'Horhor' adlı leblebicinin kızı Fadime'nin aşk öyküsünü anlatan film, İstanbulluların beğenisinin yanı sıra, katıldığı Venedik 2. Uluslararası Film Şenliği'nde 'Onur Diploması' kazanacaktır.

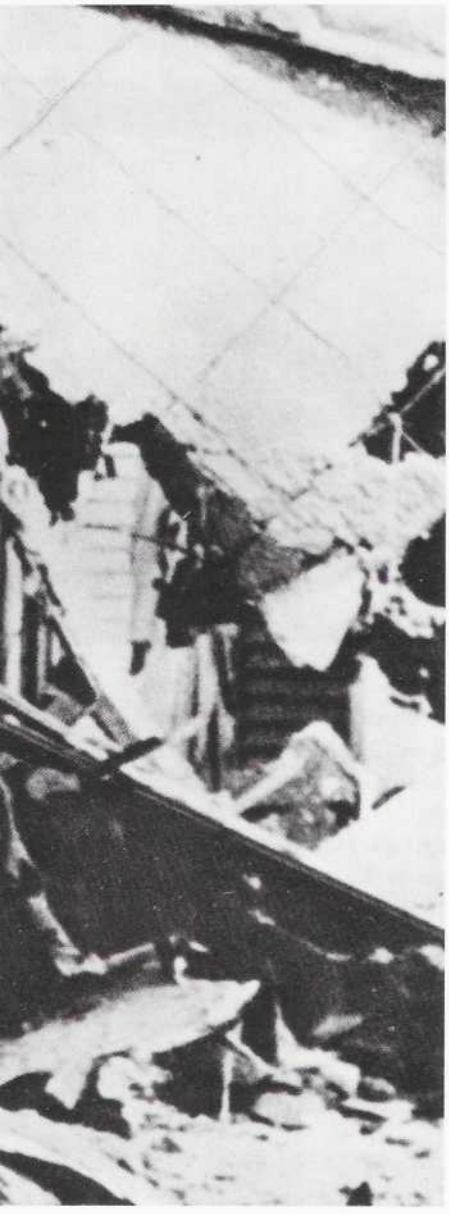

· ***Balık akını:*** Şubat ortasında İstanbul'da şiddetli bir kar fırtınası olur ve Marmara, balık akınına uğrar. Balık fiyatları ucuzlar.

Hitler'in son 10 günü

Tarih 20 Nisan 1945; Hitler'in 56'ncı yaşgünü Başbakanlık sığınağında kutlanıyor. Yıkılmış bir Berlin, Rus toplarının gümbürtüsü ve Amerikan uçaklarının bombardımanı, yaşgününün fonunu oluşturuyor.

M. TANJU AKAD

Hitler yaşgününde her zamanki gibi öğlene doğru uyandı. Saat 11'e geliyordu. Hafif bir şeyler atıştırdıktan sonra yakınlarının tebriklerini kabul etmeye başladı.

Sığınakta bulunan General Koller'in hatıralarında belirtildiği gibi, cephelerde büyük felaketler yaşanırken 'eski muhafız'lar sayılabilecek olan Goebbels, Himmler, Ribbentrop ve Himmler oradaydılar. Ayrıca Doenitz, Keitel, Jodl ve ordunun son kurmay başkanı Krebs de mevcuttu. Günlerdir özel hazinelerini Rusların eline geçmeden kamyonlara yüklemeye uğraşan Reich Mareşali Goering biraz geç kaldı; ama o da sonunda tebriklerini sunmayı başardı.

Küçük yaşgünü partisinden sonra Hitler sığınaktan çıkarak Berlin savunması için hazırlanan iki birliği teftiş etti. Bunlardan birisi kendi inadı yüzünden Kurland'da kuşatılan 18 tümenden deniz yoluyla kurtarılabilen bir avuç askerden, SS 'Frundsberg' tümeninin kalıntılarından oluşuyordu. Diğeri ise Axmann'ın Hitler Gençlik Örgütü'nden gelen bir grup çocuk askerdi.

ELLERİ TİTREYEN BİR HİTLER

20 Temmuz 1944 tarihindeki bombalı suikast girişiminden beri Hitler'in elleri titriyordu; ama yine de askerlerin hepsiyle el sıkıştı ve düşmanın Berlin önlerinde mahvedileceğini söyledi. Rus toplarının sesleri gelirken, bu adamın yıkıntılar arasında hâlâ güven telkin edebilmesi inanılmaz bir şeydi.

Teftişten sonra günlük askeri konferansa geçildi. Rusların, Berlin önlerinde mahvedileceğini tekrarladı Hitler; ama generaller durumu biliyorlardı. Hitler'den güneye gitmesini istediler. Birkaç saat veya en çok birkaç gün sonra Berlin tamamen kuşatılacaktı. Hitler bunu kabul etmedi. Ancak Rus birliklerinin Elbe'de Amerikalılarla buluşması halinde, güney ve kuzey için iki komutanlık kurulabileceğini belirtti.

Hitler'in aklı hâlâ karşı saldırıdaydı. Giderek gerçeklerden kopmuş, kendi kurduğu dünyada yaşıyordu.

'BÜYÜK KAÇIŞ' BAŞLIYOR

20 Nisan akşamı Berlin'den 'büyük kaçış' başladı. En eski dostu Goering, Avrupa'nın dört bir köşesinden yağmaladığı hazineleriyle güneye gitti. Hitler ölünce yerine geçmeyi planlıyordu. Aynı düşüncede olan Himmler de gitti. Her ikisi de Berlin'in kuşatıldığı 22 Nisan'da başa geçmek için girişimlerde bulunacaklar ve ikisi de Hitler tarafından hain ilan edileceklerdi.

Amerikalıların yakaladığı Goering, Nurnberg'de asılacağı gece; Himmler ise İngilizler tarafından yakalandıktan hemen sonra zehirle intihar edeceklerdi. 20 Nisan gecesi emin bir yere doğru ortadan kaybolan Ribbentrop ise Nurnberg'de idam sehpasına çıkartılan ilk Nazi olacaktı.

KARŞI SALDIRI EMRİ

21 Nisan günü, Hitler henüz pes etmemişti. Berlin'in güney banliyölerine giren Ruslara karşı SS Generali Felix Steiner tarafından girişilecek karşı saldırının emirleriyle uğraştı. Berlin bölgesindeki her asker bu saldırı için kullanılacaktı ve Hitler, General Koller'e, tereddüt gösteren her komutanı en geç beş saat içerisinde idam etmesi için kesin talimat verdi. Bundan sonra da telefon başında hücumun sonucunu beklemeye başladı. Ama ne Steiner'den, ne birliklerinden ne de hücumdan tek bir haber gelmiyor, hatta bunlar bulunamıyordu.

22 Nisan günü, yıllardır hiç aksatılmayan askeri konferans

Hitler, Berlin'in bombalandığı günlerde, Başbakanlık binası sığınağının önünde. Bu, Hitler'in bilinen en son fotoğrafıdır (sol sayfada). Hitler henüz 'muzaffer bir lider' iken, sevgilisi Eva Braun ile birlikte (altta).

öğleden sonra saat 3'teydi. Ne kadar ilginçtir ki İkinci Dünya Savaşı'nın diğer liderleri; Churchill ve Stalin de sabahın erken saatlerine kadar çalışıp öğleye kadar uyurlardı. Bu tempo çevrelerindekileri perişan ediyordu. Ama kim itiraz edebilirdi ki!

Hitler Steiner'i sordu. Kimse bilmiyordu. Fakat haberler kötüydü. Steiner'in hücumu için çekilen birlikler yüzünden kuzey cephesi çökmüş ve Rus tankları buradan kent sınırlarının içine girmişlerdi. O andan itibaren 'film koptu'...

EN BÜYÜK ÖFKE NÖBETİ

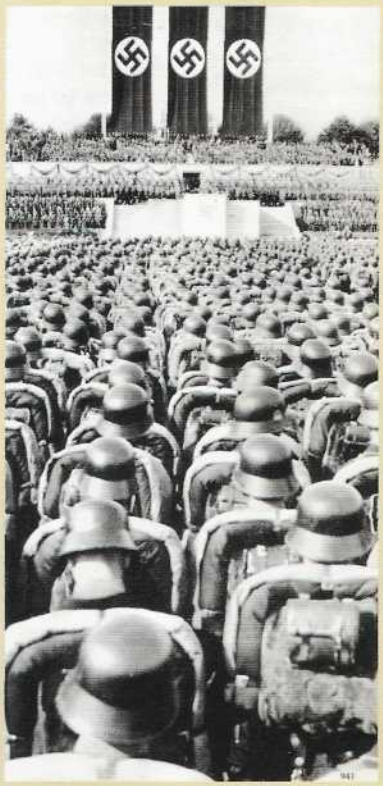
Görgü tanıkları Hitler'in hayatındaki en büyük öfke nöbetine tutulduğu konusunda hemfikir. Moranyor, sesi boğuk bir çığlık gibi çıkıyordu.

Herkes onu terketmişti. Etrafında ihanet, yalan, çürüme ve korkaklıktan başka bir şey yoktu. İsteyen herkes gidebilirdi; o Berlin'de kalacak ve Üçüncü Reich'ın başkentinin savunmasını bizzat üstlenecekti.

Hitler son büyük kararını vermiş oluyordu. O gün Geobbels ve ailesini sığınağa davet etti. Bu fanatik müridinin kendisini sonuna kadar terketmeyeceğini biliyordu.

Hitler'in Berlin'de kalma kararı Goering ve Himmler'i, birbirlerinden tamamen bağımsız olarak, devletin başına geçme teşebbüsüne sürüklemişti. Goering, 29 Haziran 1941'de Hitler tarafından resmi halef tayin edildiği için, bu hakkı kullanmak istiyordu. Himmler ise İsveçli diplomat Kont Bernadotte aracılığıyla batılılarla ayrı bir anlaşma yapma fikrindeydi. Ama Hitler

Hitler kendi sonunu nasıl hazırladı?

Hitler büyük bir stratejisyen miydi? Asla. Ancak çok zeki olduğu kuşku götürmez. İlk başlarda hasımlarının hataları sayesinde büyük başarılar elde etti. Bunlar onun yenilmezlik inancını yarattı. En başta da kendisi inandı. Ancak giderek daha çok hata yapmaya başladı ve sonunda müttefiklerin zaferine en büyük katkıyı yapan da kendi hatalarında ısrar etmesi oldu. İşte kendi açısından artıları ve eksileriyle Hitler'in kısa askeri karnesi...

1936 Hitler Locarno Anlaşması'nı hiçe sayarak Renanya'yı işgal ediyor. Fransızlar bu tarihte sadece 20 tümeni olan Almanya'yı kolayca yenebilirler; ama blöfünü görmüyorlar.

1938 Avusturya'yı ilhak ediyor. Münih'te Chamberlein'a Çekoslavakya'nın paylaşımını kabul ettiriyor.

1939 Mart'ta tek kurşun atmadan Alman ordusu Prag'a giriyor, Skoda fabrikaları artık III. Reich için çalışacak, Çek ordusu devre dışı. Eylül'de Polonya da müttefiklerin safından düşecek. Ancak Hitler'in savaşa erken girdiği söylenebilir. Ayrıca donanmayı ihmal ediyor ve denizaltıiarına rağmen deniz hakimiyetini yine İngilizlere bırakıyor. Donanmaya hava kolu yaratılmasına izin vermiyor.

1940 Genelkurmay'ın tutucu subaylarına karşı Manstein'ın planını kabul ederek batıda büyük bir zafer kazanıyor ama hatalar da artıyor. İngilizlerle barış umudu içinde 320 bin askerin Dünkerk'ten kaçmasına izin veriyor.

Çok az bilinen iki renkli fotoğraf: Hitler, sivil giysileriyle Berchtesgaden malikanesinde: En solda, çok sevdiği ve sığınakta kendi eliyle zehirlediği köpeği 'Biondi' ile birlikte. Soldaki fotoğrafta ise miyop olduğunu hep gizleyen 'Führer', elinde lup, bir dokümanı inceliyor.

sadece radyo bağlantısına sahip olsa da müdahaleyi sürdürüyordu. 23 Nisan günü, Hitler her ikisini de hain ilan ediyordu.

Yıkıntılar arasında dahi iktidar hırsının bu kadar kuvvetli olması inanılmaz bir şeydi!

24 Nisan'da Hitler evraklarını yakmaya başladı. Amerikan ve Rus birliklerinin birleştikleri, ancak işgal bölgeleri hakkında aralarında ufak tartışmalar olduğu söylendiğinde gözleri ışıldadı: "Baylar, müttefikler her an birbirlerine düşebilirler, bu anda barışı düşünmek ihanettir..."

Pekiyi Wenck neredeydi? Hitler'in aklı şimdi 9. Ordu ile birleşerek Rusları güneyden vuracak olan Wenck'in hücumundaydı. Steiner'den ve birliklerinden hâlâ haber yoktu.

25 Nisan günü Berlin'i savunanlara bildiri dağıtılıyor, "Dayanın, General Steiner ve General Wenck, Berlin'e yardıma geliyorlar" deniyordu. Doğu cephesine komuta eden Heinrici ise gerçeği biliyordu.

Dokuzuncu Ordu kuşatılmıştı, Wenck'in 12. Ordu'su ise yok olmak üzereydi. Bunların birleşip kuzeye yürümeleri ve oradan güneye gelecek Steiner ile birleşmeleri olanaksızdı. Heinrici, Steiner'i arıyor ve nihayet 25. Tümen karargahında buluyordu. Heinrici, 'Niçin hücum etmiyorsun? Führer için hücum etmelisin' diye bağırdığında Steiner, 'O senin de Führer'in' cevabını veriyordu. Heinrici, Steiner'in asla hücum etmeyeceğini biliyordu.

AKŞAM ZİYARETÇİLERİ

26 Nisan'da Almanya ovalarında sonsuz bir insan karmaşası yaşanıyordu. 10 milyon asker,

1941 Rusya'ya saldırmadan önce Balkanlara girmesi Barbarossa harekatını zayıflatıyor. İstihbarata inanmıyor. Rusların sadece 185 tümeni var sanıyor; ama 360 tümenle karşılaşıyor. Moskova'ya giden birlikleri durdurup Ukrayna'daki kuşatma manevralarında zaman yitiriyor. Ancak kışın paniğe kapılan Alman ordusunu kurtarıyor. Bu arada Alman ordusunu Norveç'ten Libya'ya kadar çok uzak cephelere dağıldığı için hiçbir cephede sonuç alamaz hale geliyor.

1942 Stalingrad savunmasızken dönüp bakmıyor, sonra rakibinin ismine kapılıp burada en kanlı çatışmaya giriyor. Stalingrad'da 320 bin asker yitiriyor. Rommel Libya'dan çekilirken Tunus'a boş yere çok sayıda asker gönderiyor

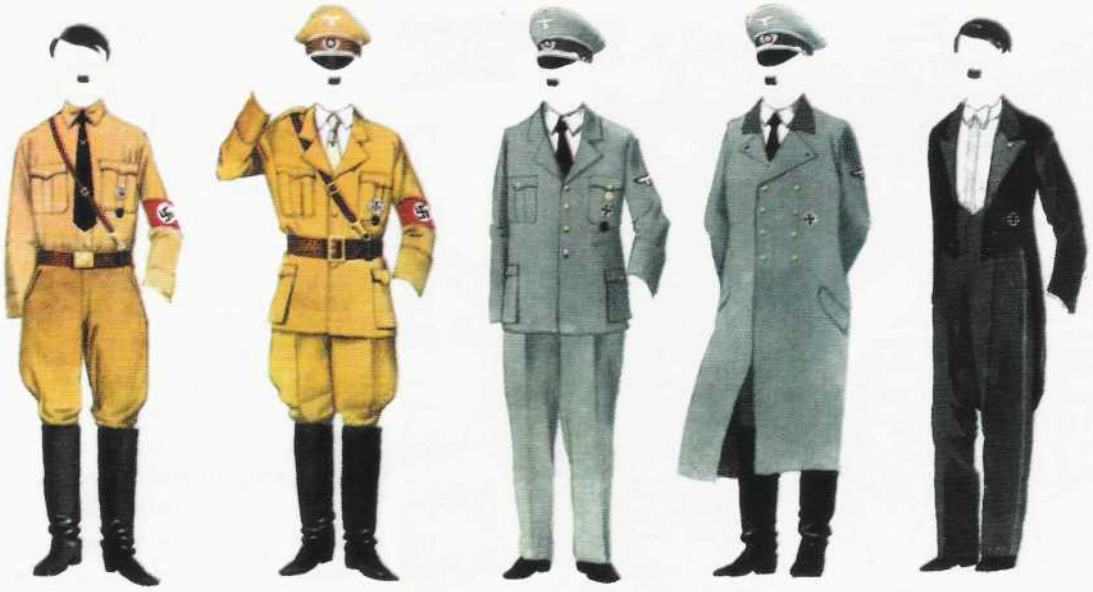
1943 İtalya'nın taraf değiştireceğini hissedip burayı işgal ediyor. Ama kuzeyde Kursk savaşında taaruzu geciktirip Ruslara hazırlanma fırsatı verince zırhlı birliklerini ezdiriyor.

1944 Hareketli savaşın üstadı Mareşal Manstein'ı emekli edip sabit hatlar sistemine geçince müttefiklerin işini kolaylaştırıyor. Geri çekilmeleri yasaklanan çok büyük Alman birlikleri kuşatılıyor ve elden çıkıyor. Generallerin aksine, Normandiya çıkarmasının yerini doğru tahmin ediyor; ama bu konuda kendisi gibi düşünen yegane mareşali Rommel'in emrine, saldırıyı püskürtecek olanakları vermiyor. Komuta sistemini bizzat denetlemek için karmaşıklaştırması müttefiklerin ilerlemesini kolaylaştırıyor. Ardenler'de son savunma olanaklarını heba ediyor.

1945 Her yeri elde tutma tutkusu, başarılı generallerini etkisizleştirmesi ve çekilmeyi yasaklamasıyla müttefik zaferini hızlandırıyor.

Hitler'in 'resmi' giysileri

Soldan sağa doğru; S ,A. üniforması, Reichführer üniforması, askeri giysisi, ordu teftişleri sırasında kullandığı askeri kaputu ve diplomatik seremonilerde giydiği kıyafet. 'Führer' bu giysilerin hepsinde 'Demir Haç' nişanını taşırdı.

Kayda geçen son sözleri

Hitler, 29 Nisan 1945 sabahı dikte ettirdiği vasiyetnamesinde, savaşın sorumluluğunu İngilizlere ve Yahudilere atıyor, askerlerin teslim olmadan sonuna kadar savaşmalarının gelecek nesillere örnek olacağını söylüyordu. Sonra Goering'in halefi iğini tekrar geçersiz kılarak yerine Doenitz'in geçmesini istedi. Tekrar Yahudilere çatmaya başladı. Mallarını partiye, parti yok olursa devlete bırakıyordu. 'Devlet de yıkılırsa zaten söyleyeceklerimin kıymeti yok' diyor ve intihar kararını yazıya geçirtiyordu. Hitler vasiyetnamesini imzalarken şahit olarak Goebbels, Bormann ve generalleri çağırdı. Goebbels de intihar edeceğini yazdırdı. Savaşın dumanları arasında son günün güneşi doğmaya çalışıyordu. Vasiyetin kopyalarını götürmek üzere üç genç subay seçildi. Hitler artık hayali orduları sormuyordu. Ruslar sığınağa çok yaklaşmışlardı. Birkaç yıl önce Don, Volga, Norveç, Balkanlar, Libya gibi cepheleri mütalaa eden Hitler ve generalleri şimdi Rusların Wilhelmstrasse'den Başbakanlık bitişiğindeki Havacılık Bakanlığı'na kadar ilerleyip ilerlemediğini öğrenmeye çalışıyorlardı.

Hitler'in kayda geçen son sözleri, tekrar ihanet ve Alman ulusunun doğuda bir gün tekrar fethetmesi gereken yaşama alanları hakkında oldu.

10 milyon mülteci, 10 milyon esir asker ve işçi. Fazlası vardı, eksiği yoktu! Almanların kimisi teslim olmaya, kimisi de teslim olanları vurmaya uğraşıyordu. Ama hemen hepsi Kızılordu'nun elinden kurtulmak için batıya akıyordu. Müttefik uçakları rastgele ateş açıyor ve çok sayıda esir askeri vuruyordu.

Rus topları Berlin'in tümünü ateş altına almıştı. Akşam saatlerinde Hitler'e iki ziyaretçi geldi. Meşhur deneme pilotu Hanna Reitsch binlerce yangının ateşiyle kızıla çalan Berlin'e son inişi gerçekleştirmişti. Yanındaki General von Grein, Rus uçaksavarlarının ateşiyle yaralanmıştı.

İki ziyaretçi sığınağa girerken, ilk Rus mermileri de bahçeye düşmeye başladı. Birkaç saat sonra Kızılordu son iki havaalanını, Gatow ve Tempelhof'u ele geçiriyordu...

GERİLİM ARTIYOR

27 Nisan günü, sığınakta Hitler'le birlikte ölmek istemeyenler arasında gerilim arttı.

Bormann telsiz başında, Wenck ve diğer generallere durmadan çağrı yapıyordu. Hitler en eski Nazilerden Fegeln'in ay-

rıldığını öğrendi ve silahlı bir SS arama birliği gönderdi. Fegeln yakalanıp sığınağa getirildi. Eva Braun'un kardeşiyle evli olduğu halde, bahçeye çıkartılıp kafasına bir kurşun sıkıldı. Eva bunu önlemek için hiçbir şey yapmıyor, Hanna'ya dönüp, "Zavallı Adolf, herkes ona ihanet ediyor" diyordu.

28 Nisan'da Ruslar Berlin'de direnişi kırmak için sokak savaşlarına başladılar. Silah sesleri sığınağa yaklaşıyordu. İçeridekiler olup biteni ancak radyolardan öğrenebiliyorlardı. Steiner'den ümit kesilmiş ama Wenck son kez aranıyordu. Ruslara ateş ederek Amerikalılara doğru kaçan birliklerden ses gelmeyince ümit kesildi.

SIĞINAKTA EVLİLİK

29 Nisan sabahının ilk saatlerinde Hitler 'dünya evine' girdi. Sevgilisinin isteği üzerine ona bu mükafatı lütfederken, artık evliliğin partiye ve ulusuna karşı görevlerini engelleme korkusundan kurtulmuş görünüyordu. Sadece 24 saat sürecek olan bir evliliğin ne zararı olabilirdi ki!

Goebbels, birkaç blok ötede bir halk taburunda Ruslarla savaşmakta olan bir belediye encümen üyesini bulup getirdi. Şaşkın belediyeci sığınağın bir odasına alındı.

Hitler, mevcut koşullarda formalitelerin kısa kesilmesini istiyordu. Gelin ve damat saf Aryan ırkından oldukları ve irsi hastalıkları olmadığı konusunda yemin ettiler. Sonra Hitler'in özel dairesinde küçük bir şampanyalı parti verildi.

Hitler'in dili açılmıştı ve Goebbels'in nikahında sağdıç olduğu günleri anımsıyordu. Ama hüzün, her şeye hakim oldu ve insanlar gözyaşlarını engelleyemeyince, birer ikişer Hitler'in çevresinden çekiliyorlardı.

Hitler de yan odaya geçerek vasiyetnamesini yazdırmaya başladı.

SON SAATLER

Hitler o gün öğleden sonra Mussolini'nin, metresi ile birlikte öldürüldüğünü öğrendi. Çok sevdiği köpeği Biondi'yi zehirledi ve diğer ikisini kurşunlattı. Sekreterlerine de Rusların eline düşme tehlikesine karşı zehir dağıttı. Ancak bu saatlerde, intiharı göze alamayan ve gitmek isteyen bazı kişilere izin verdi.

Sığınakta kimsenin yatmaya gitmemesi söylendi: Führer veda edecekti.

30 Nisan'a girilmişti. Saat sabahın 3'üydü. Yaklaşık 20 kişi yemek salonunda sıralandı. Bunların çoğu kadındı. Hitler anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak hepsinin elini sıktı. Ve odasına döndü.

Eva siyanürü, Hitler ise tabancayı tercih etmişti. İsteği üzerine cesetleri yakıldı.

Artık şef yoktu. Sığınaktaki gerilim birden kalktı. Bazıları sığınağın kantininde dansetmeye başladılar ve kısa süre sonra 'parti' çığrından çıktı. Goebbels'in karısı beş çocuğunu öldürüp intihar etti. Goebbels, Krebs ve Burgdorf da ölümü seçtiler.

Geri kalan yüzlerce kişi, sığmaktan çıkıp kaçmaya çalıştı ve bir kısmı bu kargaşada öldü.

Savaş, Devlet Başkanlığı'nı üstlenen Doenitz'in Almanya'yı kayıtsız şartsız teslim edeceği 7 Mayıs'a kadar devam edecekti.

Bin yıl ömür biçilen Üçüncü Reich'ın yaşamı yalnızca 12 yıl sürmüştü.

Konuşma ve nutuklarında Hitler dinleyicilerini etkilemek için, ilginç bir 'beden dili' kullanırdı. Ayrıca topluluk önüne çıkmadan önce, saatlerce prova yapardı.

Five faces of terror

Four Armenians arrested in Los Angeles, from left: Karnig Sarkissian, Dikran Berberian, Viken Hovsepain and Viken Yecoubian. A fifth Armenian terror-squad suspect, Steven John Dadaian, right, was arrested by the FBI in Boston.

Charged as Armenian avengers

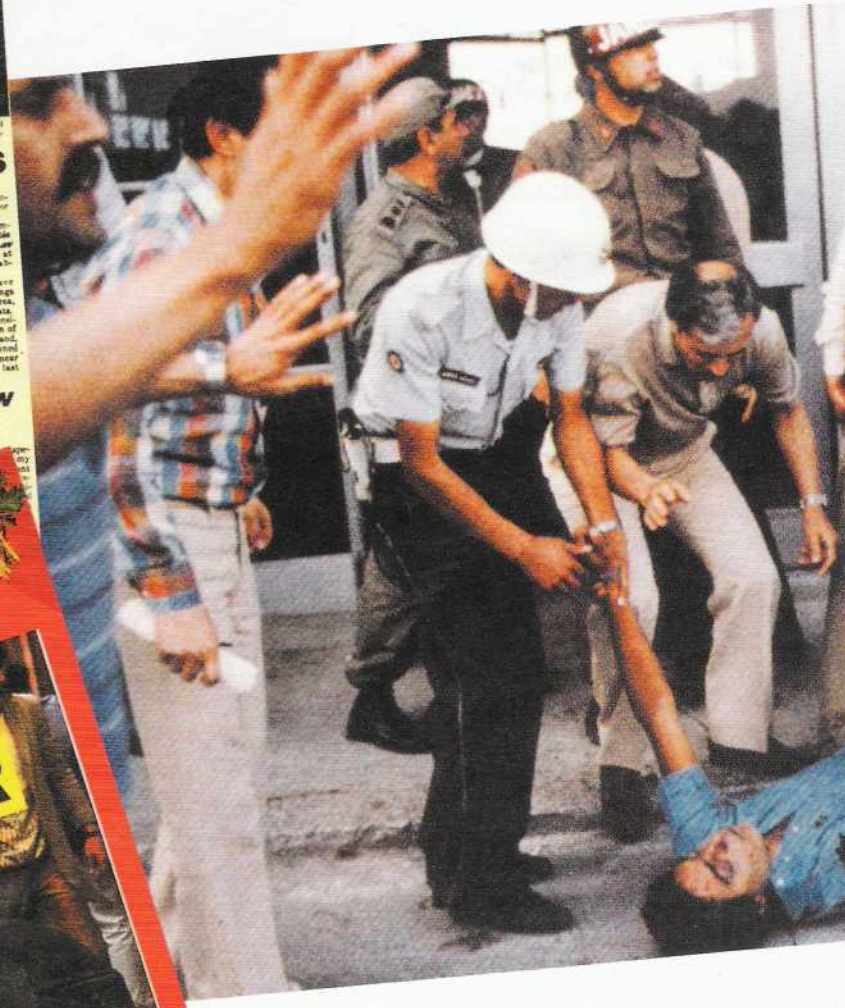
By KEVIN R. CONVEY

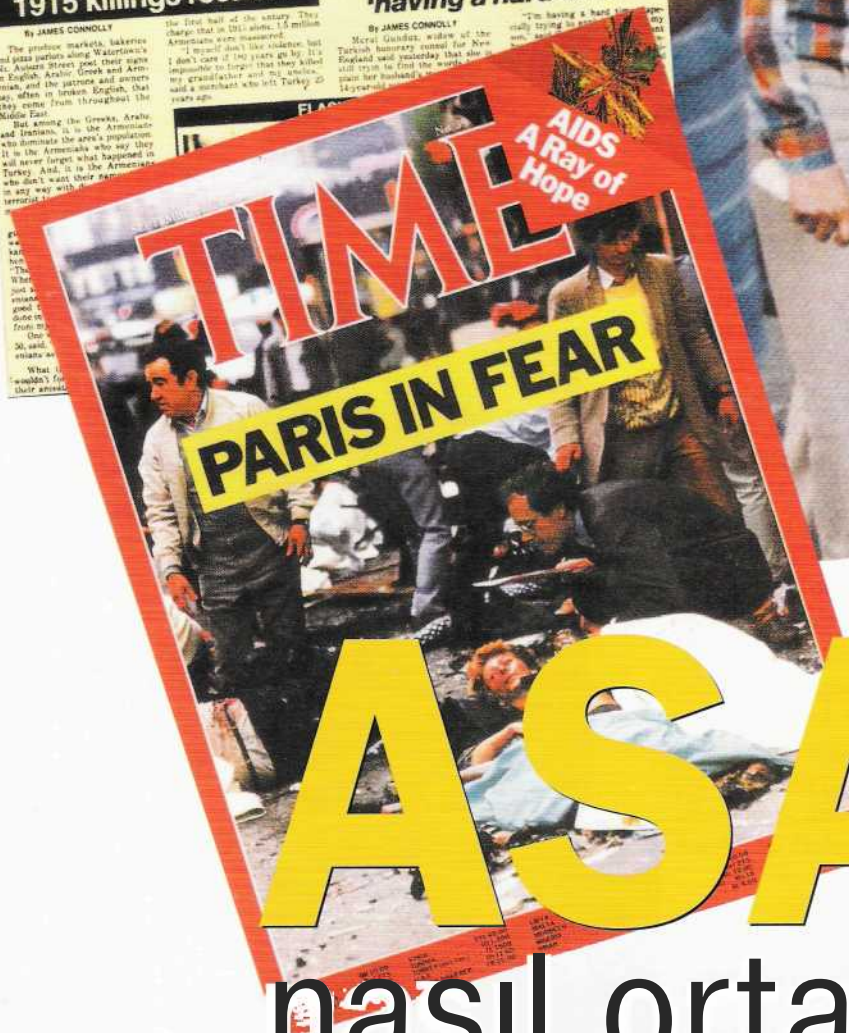
1915 killings recalled

By JAMES CONNOLLY

Slain consul's widow 'having a hard time'

By JAMES CONNOLLY

ASALA nasıl ortaya çıktı?

Ermeni terör örgütü ASALA hangi şartlarda, nasıl ortaya çıktı? Batı, bu örgüte ne zamana kadar göz yumdu? İki kutuplu bir dünyanın Soğuk Savaş şartlarında 'Ermeni Sorunu' nasıl şekillendi?

Ankara, 7 Ağustos 1982; Esenboğa havaalanı: İki Ermeni teröristin eylemi sonucu 9 kişi öldü, 82 kişi yaralandı. Bir yıl sonra ise Paris'in Orly havaalanında gerçekleştirilen benzer bir saldırı tüm dünya basınında yankılandı.

ORHAN KOLOĞLU

Mustafa Kemal'in 1922 Eylül'ündeki zaferle bir anda İzmir, Çanakkale ve İstanbul'a varmasına karşılık, Selanik'e kadar ilerlemesi itmelerine direnerek, dünyaca onaylanacak bir barışla durumu çözme kararlılığıyla ordularını frenlemesi, Osmanlı'dan doğan sorunları tamamen sona erdirme arzusunun ürünüydü.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir daha bu sorunlarla uğraşması istenmiyordu. 'Yurtta sulh, cihanda sulh' ilkesi ve kesin olarak 'Misakı Milli' sınırlarının dışına taşmama kararlılığı nedeniyle, Ankara Hükümeti, Ermeni sorunlarına eğilmeyi düşünmemiştir.

Bu nedenle II. Dünya Savaşı sonrasında konu yeniden gündeme getirildiğinde, hemen herkes 'Ankara'nın hazırlıksız yakalandığını' söylemiştir.

Gerçekten çoğu kez, tarihe gömülmüş konuları tartışırken Türk temsilcilerinin, 'Böyle bir sorun mu vardı?' şeklindeki tepkileri ve 'Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendirmez' yanıtları, karşı tarafın istediği gibi at koşturmasına zemin hazırlamıştır.

SAVAŞ SONRASI

II. Dünya Savaşı ertesinde sömürgeciliğin tasfiyesi ve bütün ulusların bağımsızlığını kazanması rüzgarları esmeğe başladığında, bundan Ermeniler de etkilendiler.

1965'te Erivan sokaklarında, 'Topraklarımız, topraklarımız' feryatları arasında yapılan gösterilere ve soykırım anıtı dikilmesine, Sovyet rejimi de karşı çıkmadı. Bolşeviklerin suçlu ilan edilmemesi ve sadece Türklerin 'günahkar' gösterilmesi koşuluyla, Batı'da başlayan akımın NATO'nun ortağı Türkiye'yi hedef alması işlerine geliyordu. 'Düşman cephesini' parçalamış oluyorlardı.

İKİ KUTUPLU DÜNYADA ERMENİ SORUNU

ASALA terörizmine varacak bu başlangıç dönemi konusunda, 1970 yılında Beyrut'ta Basın Ateşesi iken tanığı olduğum olaylar konusunda o zaman yazdığım bir yazıyı, geçerliliğini hâlâ kaybetmediği için, aynen aktarmayı yararlı buluyorum:

"Lübnan'da yayımlanan bir Ermeni dergisinin kapağındaki 'Ünlü Ermeniler' kompozisyonu dikkatimi çekti. Mikoyan ile Gülbenkyan'ı en öne ve yan yana koymuşlardı. Birincisi en eski Bolşeviklerdendi ve Sovyetler Birliği'nin cumhurbaşkanlığını bile yapmıştı. İkincisi ise İngilizlerle işbirliği içinde petrol oyunlarına dalmış ve dünyanın en zenginlerinden biri olmuştu.

Dünyanın iki cepheye bölündüğü bu aşamada, Ermenilere, her ikisiyle de övünmekten başka çıkar yol kalmamıştı. Çünkü anavatanlarındaki göstermelik cumhuriyet, tamamen Moskova'nın güdümündeydi, diyasporadakiler ise Fransız, İngiliz, Amerikan vatandaşı olmuşlardı. Bağımsızlık iddiasıyla ayaklandırılmalarının sonucu, asıl kimliklerini kaybetmeleri ve bölük pörçük bütün dünyaya yayılmaları olmuştu. Bir bakıma kendilerini Yahudilere benzetiyorlardı.

Bu dağınıklığın etkisi, partilerinin ilişkilerinde de fark ediliyor. Taşnak Partisi ABD ile birlikte hareket ediyor; Hınçak'ın arkasında ise Sovyetler var. İkisinin dışında kalanlar herkesle -Türkiye dahil- dost geçinme adına Ramgavar Partisi'ni kurmuşlar. Çok sıkıştılar mı, Ermeni milliyetçiliği adına birleşiyorlar. İdeolojik ayrılıklarını unutuyorlar.

BEYRUT-ERİVAN HATTI

Sovyetler'e casusluk yapan İngiliz ajanı Philby, Beyrut'tan Erivan'a kısmen Türkiye, kısmen İran üzerinden geçen bağlantı yolu üzerinden, sadece haber değil, iki taraf arasında insan ve altın kaçakçılığının varlığını belirtir. Aslında bundan İngiliz ve Amerikalılar kadar, Ruslar da şikayetçi değildi, zira iki taraf da yararlanıyordu. Tıpkı Hong Kong'dan hem kapitalistlerin hem de Komünist Çin'in yararlanması gibi.

1880-1920 arasında destek vermiş görünenlerin kendilerini ne hale sokmuş olduklarından edindikleri deneyimle, Ermeniler şimdi herkesi idare etmeyi yeğliyorlar. Bu onlara güç de kazandırıyor. Zira örneğin Sovyetler, Erivan'dakileri, Marsilya ya da Los Angeles'takilerden koparamayacaklarını bildiklerinden ve belki de bir gün onları da komünist yapmaya yardımcı olacakla-

7 Ağustos 1982'de Ankara Esenboğa havaalanındaki kanlı saldırı (sağda), ASALA'nın 1973'ten 1986'ya kadar gerçekleştirdiği 180'i aşkın eylemin tırmanma noktalarından birisiydi.

Beyrutlu Ermenilerin sineması

1970'lerin başında Beyrut: Lübnan'daki Ermeni cemaati kendi içinde hâlâ Türkçe konuşuyor, Türkçe şarkılı filmler izliyor; ticaretinin büyük kısmını Adana, Mersin ve Gaziantep'ten gelen Türk müşterilerle yapıyordu. Ermeni cemaatin yüzde 99'u 'eski olayları' anmıyordu. Ancak yüzde birlik bir terörist grup karşısında da korkudan ses çıkaramıyordu. Fotoğrafta, 70'lerin Beyrut'unda, müşterisinin çoğunluğu Ermeni olan ve sürekli Türk filmi oynatan bir sinema salonu görülüyor. Burada, yılda birkaç kez, bombalar patlatılırdı.

rını düşündüklerinden, konu üzerinde fazla tutucu olamıyorlar.

Ancak hem Rusya'nın hem de Batı dünyasının, olaylardaki kendi sorumluluklarını unutturmak için bir 'Tête de Turc'e yani her suçun üzerine atılacağı ve durmadan kafasına kakılacağı bir günah keçisine ihtiyaçları vardı.

Biliyorsunuz 'Tête de Turc' panayırlarda yumrukla kuvvet denemesi yapmak için kullanılan sarıklı bir kafadır; yumruğun şiddetine göre, altındaki ibre gücün derecesini gösterir.

Dolayısıyla, neden bu hale geldiklerini sorgulayan ve geçmişin olaylarını bilmeyen genç Ermeni kuşaklarına, 'Hepsi katil Türklerin suçudur' mesajını vermek Batılıları rahatlatıyordu."

ASALA SAHNEDE

İşte 1970'te Lübnan'da durum böyleydi. Ben Beyrut'tan ayrıldığımda ise Arap-Yahudi çatışması öne geçmiş ve daha sonra da Lübnan'da tam bir iç savaşa dönüşecek çatışmalar başlamıştı.

1973'te Türkiye'nin Los Angeles konsolosu ve yardımcısının öldürülmesiyle ASALA terör örgütü ortaya çıktı ve olaylar bambaşka bir ivme kazandı. Batı tarafından uzun süre hoşgörüyle karşılanan bu örgüt, Türk diplomat ve temsilciliklerini hedef alıyordu. Üç düzine cinayet, sayısız yaralama ve sakat bırakma eylemlerine yol açan bu kanlı saldırılar, yıllara göre şöyle bir yoğunluk gösterdi:

- 1975 Viyana
- 1976 Beyrut
- 1977 Vatikan
- 1978 Madrid
- 1979 Haag, Paris
- 1980 Bern, Vatikan, Atina, Paris, Sidney
- 1981 Paris (3 kez), Kopenhag, Cenevre, İran, Roma, Napoli
- 1982 Los Angeles, Ottawa (2 kez), Boston, Lizbon, Rotterdam, Bulgaristan
- 1983 Belgrat, Brüksel, Lizbon
- 1984 Tahran, Viyana (2 kez)
- 1991 Budapeşte.

Türkiye'nin diplomatik temsilcilikleri gibi, Türk Hava Yolları bürolarına da yöneltilen bu saldırılar, Batılılar tarafından haklıymış gibi sunuldukça, teröristler işi azıttılar; 1982'de Ankara Esenboğa havaalanını basıp bombaladılar ve 10 kişinin ölmesiyle 72 kişinin yaralanmasına neden oldular.

Avrupa'da ASALA hâlâ da önemsenmiyordu; ama 1983'te Paris'in Orly havaalanındaki THY bürosu önünde bomba patlatılıp 5 kişinin öldürülmesine, 63 kişinin de yaralanmasına yol açıldığında, olay ilk kez ciddiye alındı!

Fransa ASALA'ya resmen, 'eylemlerini dışarda yapma' uya-

1968'de Marsilya: 'Soykırım'dan söz eden afişler ve duvarlarda, Türklerin 'Nazi' olduğunu, 2 milyon Ermeni öldürdüklerini ifade eden yazılar...

rısında bulundu.

ASALA'DAN PKK'YA

ASALA olaylarının Kıbrıs gerilimin doruğa ulaştığı bir aşamada tırmanma gösterdiği dikkatlerden kaçmaz.

Yunanlılar Kıbrıs'tan Türkleri kaçırmak için terörist eylemleri artırırken Ermeni terörü de hızlanır. 1974'teki Kıbrıs çıkartmasının arkasından gelen ambargo, daha sonra 1980'lerden itibaren Sosyalist Blok ile NATO arasındaki yumuşama, Türkiye'nin Batı için önemini azaltmıştır.

Bu ortam hem Yunanistan'a -Ege krizini Kıbrıs'a eklemeyehem de ASALA'ya cesaret vermişti. Ancak doğrudan eylemlerin tepki görmeye başlaması, yeni taktiklere yönelmelerine de zemin hazırladı. Bu, Batılı devletlerin de işine geliyordu. Fazla güçlenen ve haklar arayan bir Türkiye hoşlarına gitmiyordu. Başta Dev-Solcular olmak üzere, özellikle Almanya'da, Türk temsilciliklerine saldırılar bu dönemde arttı. 1983'ten itibaren de bu tür eylemlerin PKK terörüne dönüşmesi de rastlantı değildir.

ASALA'nın PKK'ya destek vererek daha da kapsamlı bir sorun yaratmaya yardımcı olduğu biliniyor. Yunanistan ise kamplar kurdurarak, silah vererek ve savaş için eğiterek birinci planda rol oynadı.

KENDİ TARİHLERİNDEN KORKTULAR

Batılıların ASALA terörü gibi PKK terörüne de bir süre göz yumduktan hatta onu besledikten sonra, kendileri de hedef olmaya başlayınca -ya da PKK olayında olduğu gibi artık işe yaramaz hale gelince liderini teslim ederek- geri çekilmelerinin kökeninde, kendi ırkçı ünlerinin gündemde tutulmasını önleme çabaları başrolü oynamaktadır. Soykırımlarını hazırlayan ırkçılık tutkusunun 19. yüzyıl Avrupa düşüncesinin ürünü olduğunu, İngiliz ve Fransızların üstünlük mantığıyla başlayıp Almanlara doğru eriştiğini bilmeyen yok.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yalnızca Almanların değil, bütün Avrupalıların Yahudi Soykırı-

Afiş savaşları

Beyrut duvarlarını 70'li yıllarda 'Özgür Ermenistan' afişleri doldurmaktadır. Evet, Özgür Ermenistan; ama hangisi? Bunun gerçekte Sovyet Ermenistanı'nı hedeflediğini herkes bilirdi ve taraflar arasında tartışmalar başlardı. Yalnız Türk Elçiliği'nin değil, Sovyetler'in de talebiyle afişler kaldırıldı. Öbür yandan Ermeni savaşçısı Antranik ile Filistinli El Fetih gerillaları arasında bir paralellik kurmaya çalışan duvar afişine de sağcı Ermeniler karşı çıkardı. Olay, ABD Elçiliği'nin de hoşuna gitmezdi.

Viyana, 20 Haziran 1984: Ermeni teröristler Türkiye'nin Viyana Çalışma Ataşesi Erdoğan Özen'i bombalı bir saldırıyla otomobilinde öldürüyorlar.

Neden diyaspora sözcüğü kullanılıyor?

Diyaspora sözcüğünü ansiklopediler, 'Sürgünden sonra Yahudilerin dünyanın her tarafına yayılması' diye tanımlarken, İncil de 'Kudüs'ün dışında bulunan Yahudi Hıristiyanları' diye bir tanım getiriyor. Tamamen Yahudi tarihine ait bu kavramı 20. yüzyılın ikinci yarısında, Ermenilerin ısrarla kendileri için kullanmalarının arkasında, 1915 olaylarını II. Dünya Savaşı'nda Nazilerin Yahudilere uyguladığı soykırımla özdeşleştirme çabası yatıyor. Ermenilerin başka ülkelere göç hareketi Osmanlı öncesinde de vardır. Balkanlara, Polonya'ya kadar gitmişlerdir. İran'dan sürülmüşlerdir. Fatih'in onları, Rumların ayak atmalarına asla izin vermediği İstanbul'a yerleştirmesi de diyaspora sayılmalıdır. Çünkü zorla getirilmişlerdir. 19. yüzyılda Amerikan misyonerlerinin protestanlaştırıp Amerika'ya göçlerini sağlamaları da aynı çerçevede düşünülür... Bugün Ermenilerin 1915'e dayalı bir diyaspora ve onunla ilgili bir soykırım kavramı üzerinde yoğunlaşmaları, kimlik bulma sorununun yansıması olarak ortaya çıkıyor. Nazilerin Yahudilere uyguladıkları soykırımla hiçbir benzerliği olmayan 1915 olayları üzerinde durmaları ve kökeni 1880'lere kadar uzanan Ermeni terörizmini anımsamak istememeleri, aslında tarihle hesaplaşmak istemediklerini gösteriyor.

mı'na katkıda bulundukları artık kanıtlanmış durumda. Fransızlar 100 bin Yahudi'yi gaz odalarına gönderilmek üzere Nazilere teslim etmişlerdir.

Daha da ilginci, Fransa'nın 1960'larda öldürdüğü bir milyonu aşkın Cezayirli konusunun ele alınmasını istememesidir. Başbakan Jospin, "Bunun yargısını tarihçilere bırakalım" derken, Ermeni konusunun tarihçilere bırakılmasına ise karşı çıkılmaktadır.

Dünya çapındaki Amerikalı tarihçi Bernard Le\vis, soykırım iddiasını çürüten bir makale yazdığı için, Fransız mahkemelerince mahkum edilmiştir. Soykırıma gerekçe yapılan belgelerin gerçekliklerini sorguladıkları için, iki bilim adamı, Davison ve Giles Veinstein de tehditlere uğratıp görevlerinden uzaklaştırılmak olasılığıyla karşı karşıya bırakılmışlardır.

KIŞKIRTMALARI ÖRTMEK İÇİN

19. yüzyılda insanlığa ırkçılığı aşılamakla kalmayıp 20. yüzyılda da tarihin en büyük kıyımlarını ve en kanlı toplu savaşlarını yaşatanların, kendi kışkırtmalarını örtmek için başkalarını hedef göstermeleri, savundukları 'Aydınlanma' felsefesine ihanet olmuyor mu?

Bu soruyu ortaya atarken, '1880'lerden beri Türkler Ermenilere hiçbir şey yapmadılar' noktasına varacak değiliz.

Bugün ne Ermenilerin ne de Batılıların hiç sözünü etmedikleri -hatta camilere doldurulup yakılmış- Türk ve Kürt kurbanların sayısı kadar, tehcir (zorunlu göç) sırasında yaşamını yitirmiş Ermeni vardır.

Şimdi Kürtlerin bile dışlanıp sadece Türklerin suçlu ilan edilmesi çabası karşısında, eskiden beri açıkladığım şu görüşümü tekrarlayacağım: Suçlu kürsüsüne Türkler (Kürtlerle birlikte), Ermeniler ve kışkırtıcı Batılılar el ele tutuşup çıkmalı ve sorumluluğu her bir taraf, üçte bir oranında paylaşmalıdır.

Ermeni terör örgütü **ASALA** nasıl ortaya çıktı?

popüler

tarih

www.dogusmedia.com Nisan 2001 Sayı 11 2.000.000 TL

ALTIN KANATLAR
yeniden gökyüzünde

HİTLER'İN SON 10 GÜNÜ

ISSN 1302-6577

Bülbün Öz'ün Topkapı'daki 17 yılı

Saray'da bir Cumhuriyet kızı

Babası Tahsin Öz'ün görevi nedeniyle, küçük bir çocukken yaşamaya başladığı Topkapı Sarayı'nı Bülbün Öz, 'evi' olarak benimsemiş, bu mekanlardan 17 yıl sonra, bir genç kız olarak ayrılmıştı.

DEVRIM ÇAKıR

Asar-ı Atika Müdürlüğü'nün bir bölümünü oluşturan Topkapı Sarayı'nın müdürü Mehmed Refik Bey emekli olduğunda, bu görevi Tahsin Öz üstlendi. Bu yeni görev yalnız Tahsin Öz'ün değil, ailesinin yaşamını da oldukça etkiledi. Çünkü Öz'ün, zor ve yoğun bir çalışmayı gerektiren bu görevi hakkıyla yürütebilmesi, yürütürken de müzenin güvenliğinin sağlanması için, 'Saray'da yaşaması gerekiyordu. Tahsin Öz, 1934 yılında, ailesiyle birlikte Topkapı Sarayı'na yerleşti.

Bu sırada bir çift küçük göz, tüm olanları izliyordu. Bu gözler, Tahsin Öz'ün kızı Bülbün Öz'e aitti.

SARAY'IN YENİ SAKİNLERİ

Bakın Bülbün Öz, Saray'a ilişkin ilk izlenimlerini nasıl aktarıyor:

"Saraya taşınmamızın tam tarihini hatırlayamıyorum. Ama, ilkokula henüz başlamamıştım. Cağaloğlu'nda oturduğumuz, Topkapı Sarayı'na taşınacağımız ve babamın oranın müdürü olduğu, çocuk halimle arılayabildiklerimdi.

Daha sonraları duyduğuma göre, Saray'ın güvenliği açısından müdürlerin orada oturması uygun görülmüş. Ama bunu babam mı istemiş, yoksa Mariften mi gelmiş böyle bir öneri, onu da tam bilmiyorum.

Bir gün, sarayda oturacağımız evi görmeye gitmiştik. Bu bina, sarayın üçüncü avlusunda,

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Gençliğinin 17 yılını Topkapı Sarayı'nda geçiren Bülbün Öz, II. Dünya Savaşı sırasında askeri eğitim gören genç kızlar arasında da yer almış.

Bülbün Öz: Kıdemli bir eğitimci

İlkokulu Topkapı Sarayı'na çok yakın olan 49'uncu İlkokul'da bitiren ve sonrasında Beyoğlu'ndaki İngiliz High School'a devam eden Bülbün Öz, ortaokulun ardından şimdiki Robert Kolej'in Arnavutköy'deki kız bölümünde eğitimini sürdürmüş. Üniversite için Tıbbiye'yi istemiş ama o yıl başvurular fazla olduğu için, bunu gerçekleştirememiş. İngiliz Filolojisi'nde karar kılmış. Buradaki eğitimini tamamladıktan sonra, Sivil Havacılık Enstitüsü'nde 5 yıl kadar çevirmen olarak görev almış. Sonrasında ise 1960'ta açılan İstanbul Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Okulu'nun ilk 'hocalarından' biri olmuş. Bülbün Öz, halen aynı okulda, bölümün en kıdemli öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdüyor.

FOTOĞRAF: ALİ ÖZ

Hazine Dairesi'nin sırasında, Haydarpaşa-Kadıköy yönüne bakan taraftaydı. Burayı bize lojman gibi tahsis etmişlerdi sanırım. Kalacağımız yer, Enderun Reviri'ydi.

Oradan ilk hatırladığım, binanın ortasında yer alan ve eskiden muhtemelen 'eczane' olarak kullanılmış olan oda... Bu oda beni çok etkilemişti. Duvarlarda dolaplar, dolapların içinde şişeler, ilaçlar, ortada bir tane büyük masa ve üzerinde bugün bile çok net gözümün önüne getirebildiğim bir terazi... O oda daha sonra benim odam oldu."

Yazların yaz gibi, kışların da kış gibi geçtiği 50-60 yıl öncesinin İstanbul'unda, koskocaman bir taş binanın içinde yaşamanın zorluklarını da hatırlıyor Bülbün Öz: "Evin çok büyük bir salonu vardı. Salon o kadar büyük ve tavanı o kadar yüksekti ki, sert geçen kışlarda, ailecek odanın ortasında duran çini sobanın etrafına dizilir, yine de ısınamazdık. Evin mutfağı ve banyosu da, sonradan uydurma bir şekilde yapılmıştı. Ben ve kardeşim İlban, küçüktük; zorlukları pek anlamıyorduk ama bunun, özellikle annem için pek de kolay bir yaşam olmadığı açıktı."

Talisin Öz ve ailesi Saray'a taşındıklarında, Osmanlı'dan kalma görevlilerle karşılaşırlar.

Bülbün Öz, ailesiyle birlikte Saray'a taşındığında, henüz 5 ya da 6 yaşında küçük bir kız. O yıllarda, sarayın meyva ağaçlarıyla dolu bahçelerinde, kuzenleriyle oynadıkları oyunları hiç unutmuyor. Bir de, soğuk kış günlerinde karlara bata çıka, Divanyolu'ndaki ilkokula nasıl gittiğini...

Tahsin Öz ve ailesi Saray'a taşındıklarında, orada Osmanlı'nın son döneminden kalma saray görevlileriyle karşılaşırlar.

Bülbün Öz'ün belleğinde, has ahırlardan sorumlu ağalardan saray cücesine, haremağalarından çeşitli görevlilere kadar birçok renkli sima yer alır.

"Babamın anılarına göre," diyor Bülbün Öz, "Müdürlüğe getirildiği sırada Saray'da, Osmanlı'nın son döneminde görevlendirilmiş sonra da gidecek yerleri olmadığı için orada kalmış

Bulbün Öz ve erkek kardeşi İlban Öz 50'li yıllarda, Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusundaki Adalet Kulesi'nin önünde: İleride mimar olacak olan İlban Öz, babasının izinde, Saray'ın restorasyon çalışmalarına da katılacaktır.

Enderunlular varmış. Birçok milletten ve Anadolu'nun birçok yöresinden farklı insanlar."

Saray artık bir müze, 'bir devlet dairesi' olduğu için, Tahsin Öz bu insanlara da birer görev vermek gerektiğini düşünmüş. Daha ilk günden, 'artık memur olan bu insanlara' Saray'ın 'bir devlet müzesi haline getirildiğini', müzede iyi niyetli bir çalışmanın söz konusu olduğunu, dedikodunun kesinlikle yapılmaması gerektiğini söylemiş.

Bülbün Öz'ün bu saray insanları arasında en iyi hatırladığı kişi, Tokatlı Cüce Bahri Bey... Gülümseyerek anıyor onu...

CÜCE **BAHRİ BEY**

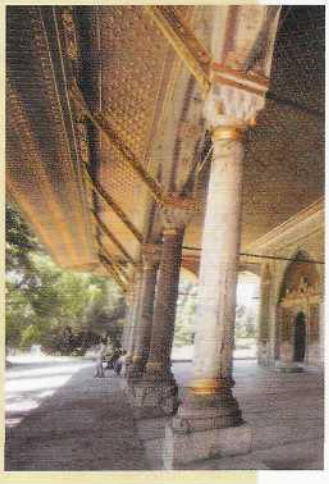
"Cüce Bahri Bey, Saray'a dair anılarım içindeki en renkli simalardan biridir. Babam onu kapıda görevlendirmişti. Osmanlı döneminden kalma dalkavukluklara eğilimli bir insandı, babama da öyle davranırdı çoğu zaman... Herkese komplimanlar yapardı. Çok dedikoducuydu, hep başkalarını şikayet ederdi. Bu da sanırım, Saray'daki yaşam tarzından kaynaklanıyordu.

Her zaman siyah bir takım elbise giyerdi ve altın köstekli saatini takardı. Şişmandı, bastonla yürürdü.

Ara sıra, çat kapı çıkar, bizim eve yemeğe gelirdi. Babam onu pek sevmezdi sanırım, suratı asılırdı o geldiğinde; ama 'gelme' de diyemezdi. Annem çok yumuşak bir kadındı, iki arada kalırdı. Evde küçük bir masa vardı; onun yemeğini oraya koyardı annem, çünkü sofraya boyu yetişmezdi. Bahri Bey sonraları, daha çok babam İstanbul dışına gittiğinde gelmeye dikkat etti. Bize komik hikayeler anlatırdı, güldürürdü. Galiba hiç aile hayatı yaşamadığı için, daha çocukluğundan Saray'a geldiği ve yalnız kaldığı için, bizimle zaman geçirmekten hoşlanıyordu..."

Saray'dan Müze'ye dönüşüm

17. yüzyılın ilk çeyreğinde, İstanbul'da bulunan ve Venedik Cumhuriyeti'ni temsil eden Büyükelçi Ottaviano Bon, 1653'te İngiltere'de yayımlanan anılarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun sarayını şöyle tanımlıyordu: "Büyük Efendi'nin (padişahın), yöresindekilerle birlikte yaşadığı Saray, kıt'anın (Avrupa) ucunda, Bizans'ın bulunduğu ve Karadeniz'in ağzına doğru bakan noktasındadır ve üçgen biçimindedir. İki yanı Trakya Bosforu ile çevrilidir, üçüncüsü ise İstanbul kentine yapışıktır. Çok yüksek ve sağlam bir duvar yöresini dolanır. Bu duvar üstünde birçok nöbetçi kuleleri vardır..." Yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanoğulları hanedanını ağırlayan Topkapı Sarayı, 31'inci padişah Abdülmecid döneminde (1839-1861) terk edildi, Dolmabahçe Sarayı'na geçildi. Topkapı Sarayı yalnızca idari işlerde kullanılır oldu. Cumhuriyet döneminde ise Topkapı Sarayı, artık yeni rejimin bir müzesiydi: 3 Nisan 1924'te alınan Bakanlar Kurulu kararıyla Saray, müze haline getiriliyordu. Fakat, bu müzenin halka açılması için, '30'lu yılların gelmesini beklemek gerekti.

ŞAKİR VE EMİN AĞALAR

Bu renkli simaların içinde, bir de haremağaları var tabii. Sakalsız, buruş buruş yüzleriyle, özellikle çocuklara çok sıcak davranan haremağaları. Cüce Bahri Efendi dışında, Saray'daki yeni görevliler arasında, Bülbün Öz'ü en çok bu insanlar etkilemiş:

"Haremağaları, giriş kapısında görevlendirilmişlerdi. Bunların içinde 'Şakir Ağa' diye biri vardı. Uzun boylu, iri yarı, siyahlar içinde... Şakir Ağa'dan başka, çok güleryüzlü biri olan Emin Ağa'yı hatırlıyorum."

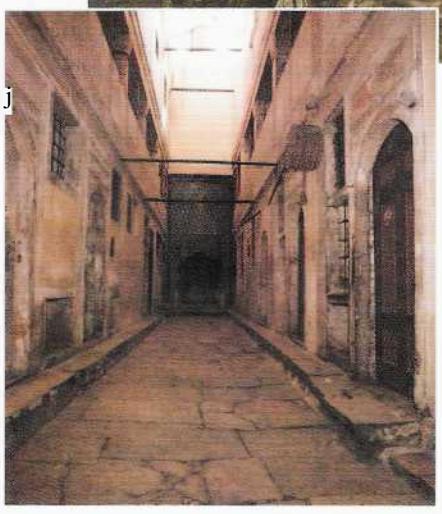
Bu haremağaları, daha Tahsin Öz ve ailesi gelmeden önce, Saray'ın su deposu olan Dolapocağı'nın geniş bahçesinde ağıllar, kümesler yapmışlar, kuzu ve tavuk yetiştirmisler, bahçeye sebze ekmişler.

Saltanat sona erdikten sonra, kendilerine herhangi bir para gelmediği için, bunları satarak geçinmeye çalışmışlar. Haremağalarının kullandığı bu bahçe, Saray 'müze' olduktan sonra da ziyarete açılmamış.

Bülbün Öz, Saray'daki kimi binaların üst katlarındaki koğuşlarda kalan haremağalarının yeni görevlerini severek, ciddiye alarak ve özveriyle yaptıklarını dile getiriyor: "Saray'ın o laubaliliğinden, yıllar süren işsizlikten sonra, görevlerini çok ciddiye almışlardı. Çünkü artık bir sarayda değil, bir devlet kurumundaydılar. O dönemde herkes Cumhuriyet'e öyle bir kucağını açmıştı ki, sanırım bu insanlar da kendilerini bu yenilik duygusuna bırakmışlardı."

Bülbün Öz, 5-6 yaşlarında, Saray'ın Harem'inde (solda) ve bugün, 'küf kokuyordu' dediği Harem'in, Akağalar bölümü (sol altta).

HAREM'DEKİ KÜF KOKUSU

5-6 yaşlarındayken girdiği Topkapı Sarayı'ndan bir genç kız olarak çıkan Bülbün Öz, orada yaşadığı yıllar boyunca, kocaman selvi ağaçlarının gölgesinde, ucu bucağı görünmeyen bahçelerde gece gündüz, hiçbir korku ya da ürküntü duymadan dolaştığını söylüyor. Hatta annesini ziyarete gelen hanımların, ana kapıya kadar yalnız gitmeye korktuklarını, onları kendisinin geçirdiği anlatıyor.

Yalnızca tek bir yer, Saray'ın haremi onu biraz ürkütmüş. Ve tabii, hâlâ unutamadığı o küf kokusu:

"Biz Saray'a gelmeden önce, oturulmayan bölümler uzun yıllar kapalı kalmıştı. Binalar çok kötü bir haldeydi. Harabeye dönmüşlerdi. Hatta bazı köşklerin, binaların tepelerinde otlar, ağaçlar çıkmaya başlamıştı."

Adeta vahşi bir ormana dönmüş, içinde yılanlar gezen bahçelerden söz ediyor Bülbün Öz. Uzun yıllar kapalı kaldığı ve kullanılmadığı için içi küf kokan, her tarafı örümcek ağlarıyla kaplı binalar anımsıyor:

"Bu öyle bir küf kokusuydu ki" diyor, "Hâlâ burnumdadır; hâlâ alır gibi olurum. O sıralarda bu küf kokusunu en çok Harem'de duymuştum. Haremin tabanı hasırla kaplıydı ve hasırlar tamamen küflenmişti. Bu koku, bir de o 'kapatılmışlık' duygusu, Harem'den ürkmeme neden olmuştu..."

SAVAŞ YILLARI VE ONARIM

II. Dünya Savaşı yıllarının çok korkulu geçtiğini söylüyor Bülbün Öz: "Herkes, savaşa girersek öncelikle Sirkeci İstasyonu'nun bombalanacağını düşü-

Tahsin Öz kimdir?

30 Mart 1887 doğumlu olan Tahsin Öz *(fotoğrafta, çocuklarının ortasında),* 1903'te Maarif Nezareti'nin evrak kaleminde memur olarak hayata atıldı. 1907'den itibaren Asar-ı Atika Müzeleri (Arkeoloji Müzeleri) muhasebe müdürlüğü görevini sürdüren Öz, 1923'te bu kurumun müdürü oldu. 1928 yılında, artık bir müze olan Topkapı Sarayı'nın müdürlüğüne atanan Tahsin Öz, bu görevini emekli olduğu 1952 yılına kadar sürdürdü. Topkapı Sarayı'nın tanzimi, müze kataloğunun iki dilde hazırlanıp basılması, II. Dünya Savaşı (1939-1945) sırasında müze demirbaşları ve hazinenin İç Anadolu'ya taşınması, 1945'ten sonra bunların yeniden yerleştirilmesi, ilk restorasyon çalışmalarının başlatılması gibi önemli işler, Tahsin Öz dönemine rastlar. Öz, emekli olduktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü ile Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurumu Başkanlığı görevlerinde de bulundu; 21 Eylül 1973'te yaşama veda etti.

nüyordu. Babam, istasyon Saray'a çok yakın olduğundan, güvenliğimiz açısından bizi başka bir yere göndermeyi istemişti."

O dönemde, savaş tehlikesi nedeniyle, müzedeki eşyaların ve hazinenin toparlanıp Niğde'ye taşınması uygun görülmüş.

Topkapı Sarayı'nın savaş sırasında kapalı kalması, çok işe yaramış. Binaların onarılması için, bu durum iyi bir fırsat olarak görülmüş ve değerlendirilmiş. "Bütün bu onarımlar için para gerekiyordu. Ama o yıllarda Cumhuriyet yönetiminin bu tür işlere ayırabildiği para yok denecek kadar azdı" diyor Bülbün Öz ve anlatıyor:

"O dönemde babam sık sık Ankara'ya gider, ödenek çıkartmaya çalışırdı. Bir gün Ankara'dan geldi ve dönemin Maliye bakanlarından Fuat Ağralı'yla görüştüğünü söyledi. Görüşme olumlu geçmişti. Babamın bize, '100 lira kopardım' dediğini hatırlıyorum. Sonra, eskimiş binalar onarıldı, bahçeler düzenlendi. Üniversite tarafından bir kurul oluşturuldu. Yüksek Mimar Sedat Çetintaş, Macit Kural ve daha birçok mimar, büyük emek sarfederek Saray'ı elden geçirdiler."

14 yaşındaki Bülbün Öz, erkek kardeşi İlban Öz'le birlikte Sofa Köşkü'nde.

'YA KAPILAR KAPANIRSA?'

Saray'da yaşamak Bülbün Öz'ün içinde öylesine bir yalnızlık duygusu büyütmüş ki, şimdilerde bile bu duygu onu etkiliyor.

"Sarayda yaşamak, benim insanlara olan özlemimi artırmıştı. Artık pencereden bakınca, sokaktan geçen insanları görmek istiyordum. Saray'da, en çok Haliç tarafına bakan köşklerin balkonlarında oturur, Haliç'i ve ötesindeki evlerin ışıklarını izlerdim."

Aile, Tahsin Öz emekli olduktan sonra 1952 yılında, Saray'dan ayrılıyor. Cağaloğlu'ndaki evlerine taşınıyorlar. Artık genç Bülbün Öz için, üniversiteye girişiyle de birlikte, yeni bir hayat başlıyor:

"Daha serbest bir hayat vardı dışarıda. En azından, Saray'ın kapısı kapanacak da dışarıda kalacağım korkusunu yaşamıyordum. Bu konudaki tedirginliğimi hâlâ hatırlarım.

Saray'da mevsimlere göre, ana kapının kapanma saati ayarlanırdı. Kışın daha erken, yazın da daha geç kapanırdı kapı. Ve herkes kapı kapanmadan Saray'a girmek zorundaydı. Çünkü babam, güvenlik açısından sanırım, bir de disiplinli oluşundan, Cumhuriyet bayramları ya da özel günler dışında, kapandıktan sonra kapıyı asla açtırmazdı. Ben de dışarıda olduğumda, eve geç kalmamak için hep tedirgin olurdum. Hâlâ rüyalarıma girer bu durum."

Bülbün Öz, özellikle genç kızlık dönemlerinde Saray'dan ayrılmayı çok istemiş. Ama ayrıldıktan sonra da 17 yıllık 'evini' yani Topkapı Sarayı'nı özlemiş.

"Kadıköy'e" diyor Bülbün Öz, "Hep vapurla geçiyorum. 17 yılımı geçirdiğim Saray'a bakıyorum, bir çocuk olarak girip bir genç kız olarak çıktığım Topkapı Sarayı'na..." ■

Ermeni terör örgütü **ASALA** nasıl ortaya çıktı?

popüler

tarih

www.dogusmedia.com Nisan 2001 Sayı 11 2.000.000 TL

ALTIN KANATLAR
yeniden gökyüzünde

HİTLER'İN SON 10 GÜNÜ

ISSN 1302-6577

Muhsin Ertuğrul'un 1931 yılında İclal Ar'a imzaladığı fotoğrafı. (Stüdyo Jül Kanzler).

Muhsin Ertuğrul'un titiz yöneticiliğinde...

Güzellikler Evi'nin evrakları

Muhsin Ertuğrul yönetimindeki İstanbul Şehir Tiyatroları'nın evraklarını karıştırdığımızda, görüyoruz ki her bir kalem harcama tek tek Muhsin Ertuğrul tarafından denetlenmiş, onaylanmış...

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

İstanbul Belediye Başkanı Dr. Cemil Topuzlu'nun öncülüğünde 1915 yılında Darülbedayi (Güzellikler Evi) adıyla kurulan ve 1931 yılında resmen İstanbul Belediyesi'ne bağlanan, 1934 yılında ismini değiştirip 'İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları' adını alan tiyatromuza ait belgeler, bu yazının konusu olacak.

Söze başlarken, size öncelikle belirtelim ki bu belgeler, 19301u yıllara yani Muhsin Ertuğrul dönemine ait.

Şehir Tiyatrosu tarafından hurdaya satılan ve benim Kurtuluş'ta bir hurdacının bahçesinde bulduğum evraklar; 1930'lar ile 1940'lı yıllar arasında tutulmuş muhasebe kayıtları, dekor ve kostüm siparişleri, faturalar, maaş bordroları... Sahne raporları, yazışmalardan ibaretti.

PAZARLIKLA BİR BUKET ÇİÇEK

İlk elimize gelen kağıtlar 1935 yılına ait. Sovyet Devlet Tiyatrosu sanatçıları İstanbul'a gelirler. Ve Şehir Tiyatrosu onları karşılamak üzere hazırlık yapar. Gerisini belgelerden okuyalım:

"Bey Oğlu Tepe başından 15/ 5/ 935

Çevirgenliğe

Soviyet Devlet Tiyatrosu artistlerinin teşyiinde verilmek üzere pazarlıkla bir boketin tedariki lüzümünun muhasebeye bildirilmesini dilerim.

Rejisör E. Muhsin"

Ve el yazısıyla belgenin üzerine düşülmüş bir not: "Daimi avanstan aliniz. 15/ 5/ 935

Necati"

Yine belgelerden okumaya devam ediyoruz. Muhsin Ertuğrul'un söylediği gibi bir 'boket' çiçek yaptırılır ve faturası alınır. İşte fatura bilgileri:

"Rus Çiçekçi

İstanbul- Beyoğlu, Hristaki Pasaj N.3-5 (Tokatlian tarafında)

G. Milinski ve Mahdumu

Şehir Tiyatrosu

1 adet buket soviet sanatkarlar için

Türk lirasi 11

16/5/1935"

KRAL LEAR'İN PERUĞU

Evet, Rus sanatçılara verilen çiçek rastlantı eseri (!) Rus Çiçekçi'sinden alınmış. Üstelik farkındaysanız, faturaya 'boket'in kimin için aldığına kadar ayrıntılı not düşülmüş...

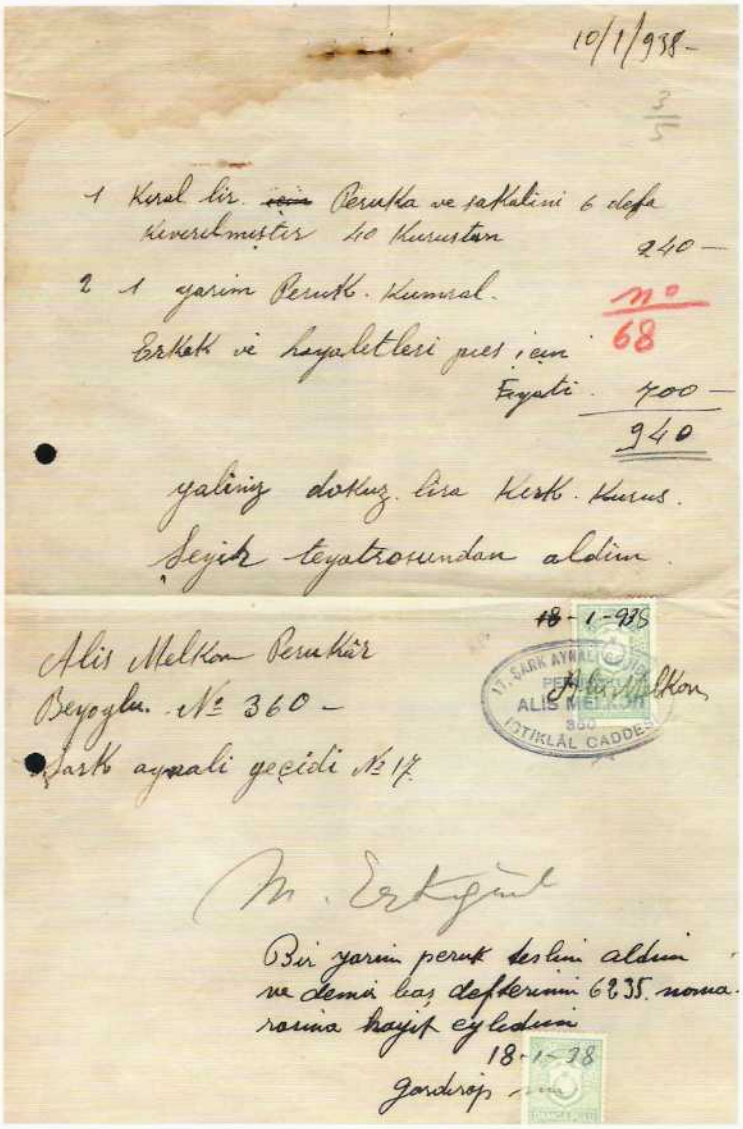
Rus artistleri için yapılan harcamalara ilişkin bir küçük evrak daha okuyoruz:

"Yalnız iki liradır.

Rus artistlerini istikbal için gidip gelme otomobil ücreti olan iki lirayı Şehir Tiyatrosundan aldım.

11 / 5/1935

Tepebaşı Şoförlerinden Cemal."

10/1/938

1 Kral bir ~~için~~ Peruka ve sakalini 6 defa kıvrılmıştır 40 kuruştan 240—

2 1 yarım Peruk. Kumral. Erkek ve hayaletleri piyes için Fiyatı 700— 940

n° 68

yalnız dokuz lira kırk kuruş. Şehir teyatrosundan aldım.

18-1-938

Alis Melkon Perukâr
Beyoğlu. № 360 —
Şark ayvalı geçidi № 17

İSTİKLÂL CADDESİ

M. Ertuğrul

Bir yarım peruk bedelini aldım ve demir baş defterimin 68.35. numarasına kayıt eyledim
18-1-38
Gönderişen

Perukâr Alis Melkom'un 'Kral Lear' oyununda kullanılan peruklar için düzenlediği fatura (solda) ve Muhsin Ertuğrul, Kral Lear rolünde (alttaki fotoğrafta, solda).

Belgeler: Feza Kürkçüoğlu Arşivi

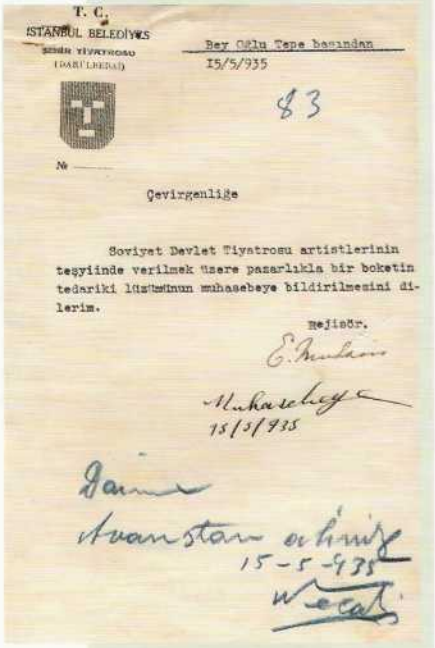
Bu küçük makbuzun altında yine bir önceki faturada olduğu gibi muhasebeden Necati Bey'in notu var kendi el yazısıyla: "Daimi avanstan veriniz."

Belgeleri karıştırmaya devam ediyoruz. Yıl 1938... Bir fatura el yazısı ile yazılmış. Okuyalım:

"10/1/938

1) Kıral lir peruka ve sakalini 6 defa kıvrılmıştır 40 kuruştan 240.-

2) 1 yarım peruk kumral Er-

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
ŞEHİR TİYATROSU
(DARÜLBEDAİ)

Bey Oğlu Tepe başından
15/5/935

№ 83

Çevirgenliğe

Soviyet Devlet Tiyatrosu artistlerinin teşyiinde verilmek üzere pazarlıkla bir boketin tedariki lüzumunun muhasebeye bildirilmesini dilerim.

Rejisör.

Muhasebeye
15/5/935

15-5-935

Bir buket çiçekten tiyatro için alınan bir tek 'tüy'e kadar, 'Şehir Tiyatroları' evraklarının hepsinde Muhsin Ertuğrul'un onayı var.

Telefon : 40072

ERMİS MAĞAZALARI
Y. A. KATANOS KARDAŞLAR ve OĞULLARI
Beyoğlu, Sahne, (Sahık Teatro) Sokak No. 17 - 19

ETABLISSEMENTS CATANOS FRERES & FILS
Beyoğlu, Rue Sazne 17-19

ERMİS

LEBENSMITTELGESCHÄFT GEBRÜDER KATANOS & SÖHNE
Beyoğlu, Sahne Strasse 17-19

Telgraf adresi : KAFRER İstanbul

Şehir Tiyatrosu
Beyoğlu, 25/III/38
1 tüy 2.-
ERMİS
Teslim edildi
26/3/938
M. Ertuğrul

Şehir Tiyatroları kasasının kilit ve anahtar tamirine ilişkin fatura.

YASEF NASSİ
Her nevi Kasa alıp satılır
Galata, Perşembepazar Caddesi No. 26

İstanbul

Şehir tiyatrosunundaki Alman markalı kasanın kilit ve anahtarının tamiri için yüzü İki Lira aldım.

	L.	K.
tamiratve anahtarının Parası olan yüzü İki.	22	00
Liyayı aldım.	22	00
Yalnız yüzü İki T. Lirasıdır	25/3/938	

Sağ üstte, Salâhaddin Giz'in 1935'lerde çektiği bir fotoğraf: Şehir Tiyatrosu Komedi Sahnesi'nde (sonraki Ses Tiyatrosu) salon ve localardaki izleyiciler.

kek ve Hayaletleri pies için fiyati 700.-

Yaliniz dokuz lira kırk kuruş Şehir teyatrosundan aidim.

Alis Melkom perukâr Beyoğlu No 360- Şark aynalı geçidi No 17"

Yine faturanın üzerine el yazısı ile şu not düşülmüş: "Bir yarım peruk teslim aidim ve demir baş defterinin 6235. nomerosuna kayit eyledim. 16 / 1/38"

Beş kuruşluk damga pulunun üzerinde bir de imza var: "Gardırop memuru Naciye "...Elbet yine Muhsin Ertuğrul'un (Artık E. Muhsin değil, M. Ertuğrul) imzası.

Tiyatro deyip geçenler için söylüyoruz, o kadar çok 'iş' var ki yapılan; sormayın gitsin... İşte o gündelik 'iş'lerden birinin evrağı:

"Kuruş 300

Yalniz üç yuz kuruştur. Operet kisminda artistlerin kostümlerini ben ütüledim istikkakim olan 300 kuruş Şehir tiyatrosu veznesinden aidim.

Kurtuluş Sandaki Sokak No 27"

2 kuruşluk damga pulunun üzerindeki imza ne yazık ki okunamıyor...

BİR TÜY FATURASI

Bu kez bir tüy faturası buluyoruz evrakların arasından... Evet, evet... Bildiğimiz tüy, kimbilir hangi oyun için alınmış? Beyoğlu'nda bulunan Ermis Mağazaları, Y.A. Katanos Kardaşlar ve Oğulları'nın Şehir Tiyatrosu'na kestiği faturanın tarihi 25.3.1938 ve "1 adet tüy"ün fiyatı ise 25 lira olarak belirtilmiş. Söylemeye gerek yok sanırım,

faturanın altında yine M. Ertuğrul imzası var...

Ve geldik belgeselin (!) sonuna... İşte son belge, Şehir Tiyatrosu'nun, Muhsin Ertuğrul'un bu işleri ne kadar sıkı tuttuğunun bir kanıtı bizce... Kasanın sağlamlığına ait bir belge üstelik tam üç kez -sağlam olsun diye (!)- yazdırılmış ödenen meblağ... İşte kasa tamiri faturası:

"Yasef Nassi Her nevi kasa alınıp satılır. Galata, Perşembepazar Caddesi No 29

Şehir tiyatrosundaki Alman markali kasanın kilit ve anahtarlarinin tamirini yaptım. Yirmi İki lira aldım.

Tamirat ve anahtarların parasi olan Yirmi İki lirayi aidim.

Yalniz Yirmi İki T. Lirasidir. 28/3/938"

Muhsin Ertuğrul'un Türk Tiyatrosu dergisine Mart 1944'de yazdığı '3 Defadan 100 Defaya' başlıklı yazısının son satırları bu yazının da son satırları olsun: "Biz o bahtiyar insanlarız ki ömrümüzü seve seve verdiğimiz ve bizde kuru ve kısır sanılan bir mesleğin yeşermesini, üremesini, gelişmesini gördük. Şayet, bu uğurda canlarını harcıyan fakat bugünü görmeden göçen sanatkâr arkadaşlarımıza, çalışmalarının boşa gitmediğini duyurmak kabil olsaydı, bu sevincimiz asıl o zaman tam olurdu." ■

Telifler ve bordro belgeleri

Telif ücretlerinin ödendiğine dair belgelere de rastlıyoruz İstanbul Şehir Tiyatroları'nın tozlu evrakları arasında... İşte onlardan biri: "Bir Kilo Namus adlı telif piyesimin %15 telif ücreti olan yukarıda yazılı yalnız Yirmibin dörtyüz yetmişbir lira Yetmişdört kuruşu Şehir Tiyatroları Müdürlüğü veznesinden aldığıma dair mübeyyin senettir. 11/3/959

Adres:

Refik Erduran, Derya Apartmanı Maçka."

Ve Refik Erduran'ın imzası...

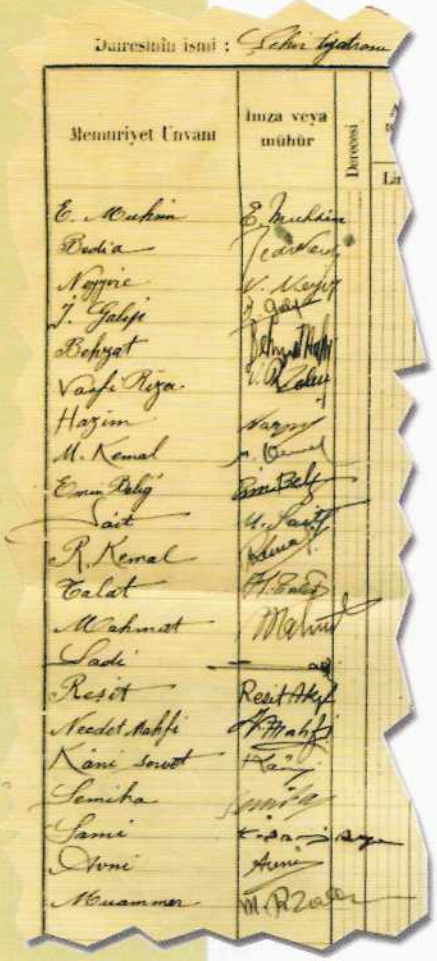
Oyun yazarlarından sonra sırada oyuncular var elbet, işte sanatkârların maaş bordrosu.

'Şehir Tiyatrosu İstanbul Belediyesi Maaş ve Ücret Bordrosu Eylül 935 Sanatkârlar Ücreti' başlıklı büyük evraktan bordronun kalemlerini izleyelim. İlk sanatkâr Ertuğrul Muhsin. Kesintileri birlikte okuyoruz:

"Yekûn: 235.-, Eline geçecek para: 171.46.-, Kesinti tutarı: 63.54.-, Kazanç vergisi: 13.45.-, Buhran vergisi: 23.59.-, Muvazene vergisi: 19.80.-, Hava korumasına yardım: 4.70.-, Yardım cemiyeti aidatı 2.- ve pul parası: 48 kuruş."

Ve bordrodan sanatkarların net maaşlarını okumaya devam ediyoruz:

"Ertuğrul Muhsin. 171.46.-
Bedia (Muvahhit). 117.81.-
Neyyire (Neyir). 117.81.-
İ. Galip (Arcan). 117.81.-
Behzat (Butak). 117.81.-
Vasfi Rıza (Zobu). 113.22.-
Hazım (Körmükçü). 113.22.-

Dairesinin ismi : Şehir tiyatrosu

Memuriyet Unvanı	İmza veya mühür	Derecesi	Lira
E. Muhsin	E. Muhsin		
Bedia	Bedia		
Neyyire	N. Neyir		
İ. Galip	İ. Galip		
Behzat	Behzat Butak		
Vasfi Rıza	V. Rıza Zobu		
Hazım	Hazım		
M. Kemal	M. Kemal		
Emin Bahtiyar	Emin Bahtiyar		
Sait	M. Sait		
R. Kemal	R. Kemal		
Talat	H. Talat		
Mahmut	Mahmut		
Sadi	—		
Reşit	Reşit Akyol		
Necdet Mahfi	N. Mahfi		
Kâmi Sevket	Kâmi		
Semiha	Semiha		
Sami	Sami		
Avni	Avni		
Muammer	M. Rıza		

Şehir Tiyatroları sanatçılarının Şubat 1935 tarihli bordrodaki isim ve imzaları (üstte). 1930 yılına ait bir fotoğraf (solda): Sol başta Rahmi, soldan üçüncü Muhsin Ertuğrul, ortada Hazım Körmükçü, en sağda Feriha Tevfik.

Adana Demirspor'dan Avrupa futboluna

Terim nasıl imparator oldu?

Futbolculuk döneminde öfkeli ve kavgacıydı. Antrenörlük dönemi, ona yepyeni bir kişilik kazandırdı. Fatih Terim başarıyı yakalamayı öğrendi. 'Adam gibi adam' ve gerçek bir lider oldu.

VÂLÂ SOMALI

Daha ilkokul çağındayken başladı çalışmaya. Fakir bir muhitte, mütevazı bir aile ortamındaydı. Babası Talat Terim seyyar satıcıydı. Bazen fındık fıstık, mevsimine göre de meyve sebze satardı. Küçük Fatih babasının yardımcısı olarak Adana'nın dar sokaklarında dolaşır, yaşam kavgasının figüranlığına soyunurdu.

Bir gün babası, "Hadi bakalım, arabayı sen idare et" demişti ona. Az ileride top oynayan çocukları görünce, hayale dalıp onlarla top oynamaya başladı oturduğu yerde. Sanal ortamda kendini 'Kartal Yaşar' yerine koyup, topla figürler yaparken arabayı elinden kaçırdı. Meyilli alanda araba tıngır mıngır ilerledi ve bir taşa çarpıp devrildi.

Yiyecekler yerlerde sürünürken, babasının okkalı tokadıyla kendine geldi acı içinde. O tokadı ömrü boyunca unutamadı. Ama futbola olan düşkünlüğü azalacağına giderek arttı.

Artık hayalini kurmak yerine, fırsat bulduğu her yerde meşin yuvarlağın peşinde koşmaya başlamıştı.

Her fakir ailenin çocuğu gibi, ayakkabılarını eskitiyor diye, top oynaması engellenmek isteniyordu. Bu yüzden babasından sık sık azar işitiyordu. Tüm zorluklara göğüs gerdi ve ilkokul ile işten arta kalan bütün zamanını futbola verdi.

Haliyle dersler aksamaya başlamıştı. Ama o bu duruma aldırmıyordu. Ortaokulda, Adana Endüstri Meslek Lisesi Motor Bölümü'ne geçti. Futbolu burada işe yaramış, okulun futbol takımında oynamaya başlamıştı.

İstanbul'la o yıllarda tanıştı. Liseler arası Türkiye Futbol Şampiyonasında, hemen hemen her yıl, İstanbul Erkek Lisesi ile final oynuyor ve ekserisinde de 'şampiyon' oluyorlardı.

Futbolundaki bu gelişme, derslerine eksi getirmeye başlamıştı. Lise 2'deyken 'ya futbol

1980'li yılların ortalarında Fatih Terim'in kaptanı olduğu Galatasaray futbol takımı (solda). Kaptan Fatih, Ali Sami Yen'de bir karşılaşma öncesinde (altta).

ya da okul' muhasebesini yaparak, tercihini futboldan yana kullandı.

16 YAŞINDA PROFESYONEL

1969 yılıydı. 16 yaşında profesyonelliğe ilk adımını atan Fatih Terim, o gencecik yaşma rağmen, futboldaki hedeflerini daha o günlerde belirlemişti bile.

İlk önce renklerini taşıdığı Adana Demirspor'un bulunduğu 'İkinci Küme'den 'Türkiye Birinci Futbol Ligi'ne terfi etmesinde önemli rol oynayacak ve geçmişte bu köklü kulübün büyük yıldızları arasında yer alan Muharrem Gülergin, Kartal Yaşar ve Selami gibi, Adanalı futbolseverlerin gönüllerinde taht kuracaktı. Takım kaptanlığı, ay-yıldızlı formayı giymek gibi değerler, bir sonraki hedefleriydi...

1972-73 sezonu, hayatının dönüm noktası olmuştu. Takım kaptanlığına terfi etmiş, daha da önemlisi Demirspor, Türkiye Birinci Futbol Ligi'nde oynamaya başlamıştı.

Galatasaray ile oynadıkları maçta, mükemmel bir oyun sergilemiş ve sarı-kırmızılı takımın transfer listesinde baş köşeye oturmuştu. O yıllar için önemli bir meblağ olan 450 bin lira karşılığında sarı-kırmızılı renklere intisap ettiğinde, İstanbul seyircisi için kapalı kutuydu şüphesiz.

Adana'daki toyluk yıllarında Fatih Terim'in futbolu, her geçen yıl ilerleme kaydetmişti; ama özel hayatındaki grafik aynı paralelde seyretmemişti.

Agresif bir yapıya sahipti. Adana'da tam anlamıyla 'bıçkın delikanlı' portresi çizmişti, İstanbul'a gelinceye kadar. Haftanın en az üç-dört gecesinde bar ya da pavyonlarda dolaşıyor, kavga ediyor, sert yapısına uygun yaşıyordu... Bir sporcuya yakışmayan bu yaşam biçimini, İstanbul'a da taşımıştı. Artık para ve şöhrete ulaşmış bir futbolcu olarak, sık sık İstanbul'un gece kulüplerinde boy göstermeye başlamıştı.

'BU ALEMİN KRALI BENİM'

Yetişme koşulları, kafa yapısı ve yaşam tarzı itibariyle kendisine taban tabana zıt bir camiaya gelmişti. Nitekim sarı-kırmızılı camiada Fatih'i istemeyenlerin sayısı, her geçen gün artmaya başlamıştı.

Şişli'de bir gece kulübünde tartıştığı Emniyet Müdürü Gündüz Özalp'in burnunu kırmış ve kendisini sakinleştirmek isteyenleri de hışımla silkeleyerek, "Bu alemin kralı benim ulan" diye haykırmıştı.

O sırada askere gitmek üzereydi; 'karar' aldırmıştı. Peşindeki polisleri atlatıp, ertesi sabah askeri birliğine teslim oldu ve

Antrenörlükte ilk adım

Antrenörlük kurslarını tamamlayıp Ankaragücü ile anlaştığında, Fatih Terim'e bu yeni görevindeki ilk uyarıyı yine Fulya Hanım yapmıştı: "Kafaca tam hazır değilsen, Başkent'e hiç gitme. Bu sinirinle antrenörlük yapamazsın... Döversin, söversin, sonuçta kötü kişi olan yine sen olursun" demişti. Fatih Terim eşinin bu uyarısını, "İleride denese miydim acaba dememek için, bir yerden başlamak zorundayım" diye yanıtlamıştı.

Ankaragücü'nde ilk üç maç kazanılınca alkışlanmış, dördüncü maçta gelen sürpriz mağlubiyetle etrafındakilerin homurtularından, her şeyin pamuk ipliğine bağlı olduğunu anlamıştı. Yenilgiyle biten maç sonrasında bir gazeteci, "İstifa edecek misiniz?" diye sorduğunda Fatih Terim çok öfkelenmiş, avaz avaz bağırmıştı. Sakinleşmesi için Terim'i odaya soktuklarında, eşinin uyarılarını anımsadı. Orada ayna karşısına geçti ve önce 100'e kadar saydı! Sonra de kendi kendine mırıldanmaya başladı: 'Bak Fatih.. Artık yeni bir hayata başlıyorsun. Sakin ve makul olmak lazım.' Odadan çıktığında, kendisinden beklenmeyecek kadar sakindi. Bir basın toplantısı düzenledi ve gazetecilere makul açıklamalar yaptı.

sonu hapishanede bitebilecek bir olaydan böylece kurtuldu. Asker olunca polis çaresiz kalmış, zamanla da olayın üstü küllenmişti...

Bir süre sonra, vatani görevini sürdürürken, takımdaki yerini de almaya başlamıştı. 'Can çıkar, huy çıkmaz' misali, asker olmasına rağmen, gerek maçlarda gerekse de gece hayatındaki sert, kavgacı tutumunda bir değişiklik yoktu. Fatih Terim, "Ben buyum arkadaşlar" diyordu değişmesini isteyenlere: "Kabadayı olmak yürek ister. Bu bir özenti değildir. Dürüst, olduğu gibi davranan, rol yapmayan cesur insanlar kabadayı olur."

TAKIM KAPTANIYDI AMA...

Galatasaray'da olduğu gibi, Milli Takım'da da oynadığı her 90 dakikanın hakkını veriyor, performansını aralıksız aynı çizgide sürdürüyordu. (A) Milli Takım formasını tam 51 kez giyerek bu kategoride bir rekora ulaşmıştı. Genç, amatör ve ümit maçlarıyla, milli olma sayısı 76'yı bulmuştu.

Futbol kariyeri buydu ama, 11 yıldır top koşturduğu Galatasaray'da henüz bir şampiyonluk sevinci yaşamamıştı. Sahaya devamlı yansıttığı futbolununun güzelliklerini, kavgacı yönüyle kimlik kargaşasına dönüştürüyor, kendisine karşı çıkanlara konuşma fırsatı yaratıyordu.

Takımda 'kaptanlık' pazıbendini koluna taktıktan sonra, hırçınlığı daha da artmıştı. Tepesi attığında ast-üst ilişkilerini hiçe sayıyor; büyük-küçük herkese bağırabiliyordu.

Bir maçta yan hakemle tartışıp yüzüne tükürünce 5 maç ceza aldı ve Galatasaray ilkelerine ters düşüp takım kaptanlığını kaybetti.

Esasında o toprağın altından çıkarılmayı, keşfedilmeyi bekleyen bir yeraltı zenginliği idi. Futbolunun dışındaki bu diğer olumlu yanını ortaya çıkaracak, bunu sporun hizmetine sunmasında onu yönlendirecek bir kaşife, şiddetle ihtiyacı vardı.

BİR SİHİRLİ DEĞNEK

Futbolu bırakmasına iki yıl kala yani 1982'de, Fatih Terim'in yaşamında önemli bir gelişme olmuş, 'bıçkın delikanlı' nihayet evlenmişti. Fulya Hanım, tahsilini İtalya ile İsviçre'de tamamlamış, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca öğrenerek ufkunu çok genişletmiş bir kızdı. Fulya, Terim'in kabadayı hal ve tavrının sona ermesinde süratle etkili olmuştu.

Küçük yaştayken biricik babasını bir uçak kazasında yitiren Fulya'ya, Fatih Terim yerine göre eş, yerine göre baba, karşılıklı özveri isteyen konularda da arkadaş oldu. Sanki bir bütünü tamamlayan, önemli iki ayrı parça gibiydiler. Birleşmelerinden mükemmel bir güzellik çıkmıştı ortaya. Fatih, 'kaşifini bulmuştu sonunda.

İÇİ BURUK GALATASARAYLI

İlk milli maçını 1975'te İsviçre'ye karşı, son milli maçını da 1984'te Macaristan'a karşı oynayıp ay-yıldızlı formaya 'rekortmen' olarak veda eden Fatih Terim, Galatasaray'daki son sezonunu da 1984-85 lig karşılaşmalarında yaşadı. Tam 11 yıllık bir Galatasaraylı olarak içi buruktu. Zira bu uzun zaman dilimi içinde, tek şampiyonluk bile görmemiş, sıradışı futbolculuğuna rağmen, bazı kendini bilmezlerin ilkel zihinlerinde, 'uğursuz futbolcu' imajı yaratmıştı.

Son maçına çıkarken, 'Bir gün elbet, bunun doğru olmadığını kanıtlayacağım' diyordu kendi kendine.

LİG'DEKİ SON MAÇ

Lig'deki son maçı yine olaylı bitmişti. Dünyaca ünlü hoca Jupp Derwall'in yönetiminde Galatasaray, son maçını Antalyaspor ile oynuyordu. Takım arkadaşı Alman ekollü Erdal Keser'e 'kırmızı kart' gösteren hakeme kafa atıp onu yere yıktı. Agresif yapısına ve skandallarına rağmen, özverili, kaliteli futbolundan dolayı her defasında onu affeden Galatasaray seyircisi, bu defa çok öfkelenmişti.

Aleyhinde yapılan gösteriler 'jübile' kararı almasında başlıca etken olmuştu. Jübile olağanüstüydü. Galatasaray ile Trabzonspor'un karşılaştığı jübile maçında, Terim'in sahaya girişi o güne kadar düşünülmemiş bir orijinallik taşımaktaydı. Nitekim maç sırasında bir helikopterle stadın üzerine gelmiş ve bir iki turdan sonra tam santra noktasına inivermişti.

Tribünleri tıklım tıklım dolduran tüm futbolseverler, büyük bir alkış tufanıyla selamlamışlardı kendisini. Adana ve İstanbul'da süren 18 yıllık faal futbol yaşamını bu şekilde noktalayan Fatih Terim için, yine futbolda, yepyeni bir sayfa açılacaktı.

BAŞARILAR GELİYOR

İki yıl Ankaragücü'nde, bir yıl da Göztepe'de kalıp deneyim kazandıktan sonra Fatih Terim, Ümit Milli Takımı'nın başına geçti. Hocalık döneminin 'Terim patentli' ilk başarısı, ay-yıldızlı armadanın 'Akdeniz Oyunları Şampiyonluğu' ile geldi. Artık (A) Milli Takımı'nı çalıştıran Piontek'in yardımcısı olmuştu.

İlk iş olarak İngilizcesini ilerletti. Piontek ile bütünleşmenin tek yolu buradan geçiyordu. Üç yıl ondan çok şey öğrendi. Üç yıl (A) Milli Takımı'nın 1996 Haziran'ında İngiltere'deki Avrupa Futbol Şampiyonası finallerine katılması, temelinde Piontek imzası taşısa da, çoğunlukla Terim'in sistemli ve özverili çalışması sonucunda gerçekleşti. Türk futbolunda bir ilkti bu. Bu başarısı onu, 11 yıl formasını taşıdığı Galatasaray'ın teknik direktörlüğüne getirdi. Sonuç, herkesçe malum. Galatasaray üst üste 4 yıl Türkiye Ligi Şampiyonu, UEFA ve Süper Kupa'yı Türkiye'ye getiren, ilk Türk takımı ve dünyanın en popüler, en kuvvetli ilk üç takımından biri oldu.

Ümit ve Olimpik Milli Takımımız ile Türkiye'ye 'Altın Madalya' kazandırdığı gün, göğsünü gere gere, "Para değil, gurur peşindeyim" demişti.

Galatasaray'ı inanılmaz başarılara taşıdığı günlerde ise "Kendini beğendirmek gibi bir çaba, insanı yanlışa sürükler" diyordu.

Hep zirveye koşan bir insanı, bundan daha güzel ifade eden bir açıklama olabilir mi? ■

Fatih Terim ve eşi Fulya Terim (üstte). Galatasaray takımı, 1999-2000 sezonu UEFA kupasını Fatih Terim'in teknik direktörlüğünde havaya kaldırdı (altta).

◆ HAZıRLAYAN: NAZLI IRMAK
e-mail: peanaz@hotmail.com

Burgazada'da Sait Faik anılacak

Sait Faik Abasıyanık, her yıl 22 Nisan'da, sevenleri tarafından Burgazada'da bugün müze olan evinde anılıyor.

Balıkçıların, denizin, sıradan insanların küçük dünyalarındaki renkleri Türk hikayeciliğine taşıyan Sait Faik (Abasıyanık), en güzel öykülerini Burgazada'daki evinde kaleme almıştı.

Sait Faik'in öykülerinde Burgazada'nın insanları, özellikle de balıkçıları, kendilerine özgü nitelikleriyle yer alırlar. Yazar adadaki kimi tipleri, çok güçlü bir gözlem yeteneğiyle yakından izlemiş, öykülerinde onları ölümsüzleştirmiştir.

1906 doğumlu Sait Faik, 1948 yılında siroz hastalığına yakalandıktan sonra, Burgazada'daki 'baba evi'nde kalmaya başlar. Ölene dek (1954), burada yaşar. Devasa bir çam ağacının yer aldığı büyük bahçesi, ince **ve** özgün mimarisiyle, köşk yavrusu bu üç katlı, beyaz boyalı güzel evde Sait Faik, olgunluk döneminin en iyi öykülerini kaleme alır.

Burgazada Güzelleştirme Cemiyeti'nin girişimiyle 1964 yılında, Darüşşafaka tarafından müzeye dönüştürülen bu evde, her yıl 22 Nisan'a rastlayan doğumgününde Sait Faik için bir anma töreni düzenleniyor. Yıllardır sürdürülen bu geleneksel anma toplantılarına, yazarın edebiyat çevresinden arkadaşları, adadaki dostları da katılıyorlar.

Sait Faik ile ölümünün son yıllarında tanışma fırsatı bulan Ada Dostları Derneği Başkanı Perihan Ergun, evin müzeye dönüştürülmesi fikrinin Sait Faik'ın annesi Makbule Abasıyanık'a ait olduğunu vurgulayarak yazarın kütüphanesi dahil, evin ve eşyaların, bir müze oluşturulması şartıyla Darüşşafaka'ya miras bırakılmış olduğunu belirtiyor. Burgazada'daki Sait Faik Abasıyanık Müzesi'nde yazarın şahsi eşyası, kitapları, son yıllarda kullandığı giysileri de sergileniyor.

Burgazada'ki Kalpazankaya'da bir heykeli de yer alan Sait Faik, yaşamının son günlerinde İstanbul'un 'çirkinliklerinden' uzak durmayı yeğlemiş ve yazdığı bir öyküde, adanın doğasına tutkusunu şöyle dile getirmişti:

"Nereden gelirse gelsin, dağlardan, kuşlardan, denizden, insandan, hayvandan, ottan, böcekten, çiçekten... Gelsin de nereden gelirse gelsin. Bir hişt hişt sesi gelmedi mi fena. Geldikten sonra yaşasın çiçekler, böcekler, insanoğulları..."

'Bibliomani' kitap müzayedesi

'Kitapçı' Serdar Işın'ın hazırladığı kitap müzayedesi, kitapseverleri yine antika kitaplar ve sıradışı belgelerle buluşturacak. 7 Nisan Cumartesi günü yapılacak müzayedede, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın şehir monografileri ağırlıklı eserleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin atama belgelerinden örnekler, 1932-1935 yılları arasında çıkan ve Yakup Kadri ile Vedat Nedim Tör'ün hazırladıkları 'Kadro' dergisi ile 1955 Fethiye depremine ait kataloglar yer alacak. Müzayedeye ilişkin ayrıntılı bilgiler, Kitapçı, Serdar Işın, İstiklal Caddesi, Hasnun Galip Sokak, No I/D (0212 293 71 98) adresinden alınabilir.

Savaş gemisindeki müze

ABD ve Türk donanmalarında 51 yıl görev yapmış olan 'TCG Gayret' 3 yıldır müze olarak hizmet veriyor. Müze-gemide sergilenen fotoğraf, resim ve dokümanlar yalnızca Türk denizcilik tarihini değil, dünya denizciliğini de kucaklıyor.

Amerika'da 1946 yılında inşa edilen ve 'USS Eversole' adıyla ABD Deniz Kuvvetleri'nde göreve başlayan gemi, 1973 yılında Türkiye'ye getirildi ve 'TCG Gayret' adıyla 22 yıl da Türk Deniz Kuvvetleri'ne hizmet verdi. 1995 yılında ekonomik ömrünü doldurduğu için hizmet dışına ayrılan gemi, 1997 yılında müze olarak tekrar hizmete alındı.

TCG Gayret Müze Komutanı Kd. Yüzbaşı Birol Dermenci, denizcilik tarihi meraklılarının ilgisini çekecek müze-gemide sergilenen materyeli şöyle sıralıyor:

"Atatürk'ün Gülcemal Gemisi'nde, Florya'da, Deniz Köşkü ve Savarona yatında çekilmiş çeşitli fotoğrafları, bu teknelerin maketleri, değişik savaş gemilerinin ve denizaltıların maketleri, Türk denizcilik tarihindeki önemli deniz zaferlerini ve kimi yenilgileri anlatan fotoğraflar,

dünya denizcilik tarihindeki önemli değişimleri dile getiren doküman ve fotoğraflar..."

İstanbul limanındaki müze-gemi, pazartesi dışında her gün, 10.00-18.30 saatleri arasında ziyaret edilebiliyor.

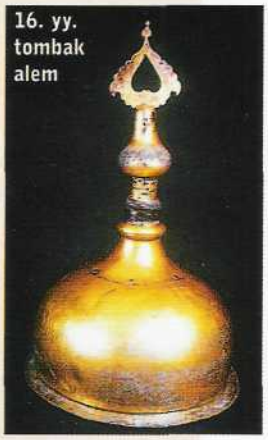

Fikret Mualla'nın figüratif, kağıt üzeri karışık teknik çalışması.

20. yıl müzayedesi

Antik AŞ, 8 Nisan 2001 tarihinde Swissotel'de düzenleyeceği 209'uncu müzayedesiyle, kuruluşunun 20. yılını kutlayacak. Koleksiyonerlerin karşısına ilk kez çıkacak nadide 'parçalardan' oluşan eserler bu müzayedede satışa sunulacak.

Antik AŞ yetkilileri, Modern Türk Resim Sanatı'nın önemli temsilcilerinden Orhan Peker'in 11 yapıtını günışığına çıkararak satışa sunmalarını, 209'uncu müzayedelerinin 'en büyük sürprizi' olarak niteliyorlar. Osmanlı sarayları için özel olarak ısmarlanmış parçaların, önemli ressamlara ait kimi tabloların yanı sıra, özel koleksiyonlardan gelen Avrupa kökenli eserler de bu müzayedede satışa sunulacak. Müzayede konusu yaklaşık 300 parça eserin arasında, 16. yüzyıl yapısı bir tombak alem de bulunuyor. Bu denli eski bir alem Türkiye'de ilk kez bir müzayedede satılacak. 'Chateau De La Ferte Saint Aubin Sardalier' ailesinin koleksiyonunda yer alan Sultan Abdülaziz tuğralı gümüş leğen-ibrik, Sultan II. Abdülhamid tuğralı bir çift gümüş şamdan, yine Sultan II. Abdülhamid tuğralı ve üzeri pırlantalarla bezeli göz kamaştırıcı bir tabaka, müzayedenin nadide parçaları arasında. Hoca Ali Rıza, Fikret Mualla, İbrahim Çallı, Diyarbakırlı Tahsin, Ayvazovski, Cevat Dereli, İbrahim Safi, Avni Arbaş, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi ünlü ressamların tablolarının yanı sıra, tuğralı gümüşler, Sevres, Meissen damgalı Avrupa porselenleri, Yıldız ve Uzakdoğu porselenleri, Avrupa damgalı gümüşler, Kütahya ve Çanakkale seramikleri, Beykoz camlar, kristaller, dünyaca ünlü sanatçıların bronz heykelleri, mobilyalar, özel yapım mücevherler, gravürler, hat levhalar ve el yazması Kur'anı Kerim'lerden oluşan diğer müzayede kalemleri de meraklılarını bekliyor. 8 Nisan Pazar günü, saat 14.00'te Swissotel'de yapılacak müzayedeyi Turgay Artam yönetecek.

16. yy. tombak alem

Eskidji'den iki müzayede

Eskidji Müzayede Evi'nin 1 Nisan Pazar günü Dolapdere'deki müzayede salonunda düzenlendiği 'Türk-İslam Eserleri Müzayedesi'nde, Selçuklu ve Osmanlı döneminden kalma seçkin eserler sanatseverlerin beğenisine sunuluyor. Tuğralı gümüşler, hat levhalar, ferman ve beratlar, el yazması Kur'anı Kerim, opalin ve porselen objeler, müzayedeye çıkarılan parçalar arasında. Eskidji Müzayede Evi 19 Nisan'da da yine Dolapdere'deki salonunda İngiliz, Fransız ve Orta Avrupa'dan gelen antika koltuk, kanepe, halı ve kristal objelerin sunulacağı bir 'Karma Eserler Müzayedesi' düzenliyor.

Auschwitz gerçeği İstanbul'da

II. Dünya Savaşı sırasında toplama ve imha kamplarında yaşananlarla ilgili olarak Türkiye'de düzenlenen ilk belgesel sergi, 19 Nisan-31 Mayıs tarihleri arasında İstanbul, Karaköy'deki Schneidertempel Sanat Merkezi'nde gerçekleşecek. 'Fotoğraf ve Belgelerle Auschwitz' adını taşıyan sergi, II. Dünya Savaşı'nda insanoğlunun tarih boyunca yaşadığı en korkunç soykırımı gözler önüne seriyor. 14 Haziran 1940 ile 17 Ocak 1945 arasında, dört buçuk yıl boyunca Almanya'dan, Avrupa'nın Almanya tarafından işgal edilmiş ülkelerinden ve Alman taraftan hükümetlerce yönetilen ülkelerden yola çıkan sayısız tren konvoyunun son durağı, adı o güne kadar duyulmamış Auschwitz kasabası olmuştu. Savaş sonrasında ortaya çıkan gerçekler, Polonya'daki 'Auschwitz' kasabasının adını, insanın insana yapabileceği en büyük zulmün simgesi olarak, insanlığın belleğine kazımıştı. Sergide Auschwitz gerçeği, o dönemde çekilmiş fotoğraf ve belgelerle ortaya konuyor. Sergi nedeniyle Auschwitz gerçeğini açıklayan bir katalog da yayımlandı. Katalogda, kamptaki gündelik yaşam ve insanlık tarihinin en büyük insanlık suçu, fotoğraf ve belgelerle günümüz insanına aktarılıyor. Savaş yıllarında Avrupa'da bulunan Türk asıllı Yahudileri kurtaran konsoloslar, tutuklanan ve daha sonra Drancy Toplama Kampı'ndan kurtulan Türk asıllı Yahudilerle yapılan söyleşilerin de yer aldığı bir video film de sergi boyunca izlenebilecek.

Mart 2001 sayısında Popüler Tarih, Auschwitz gerçeğine geniş yer vermişti. Söz konusu sayıyı edinmek için, 0 212 630 17 00 nolu telefonu arayabilirsiniz.

Spielberg'den Lincoln'ün yaşamı

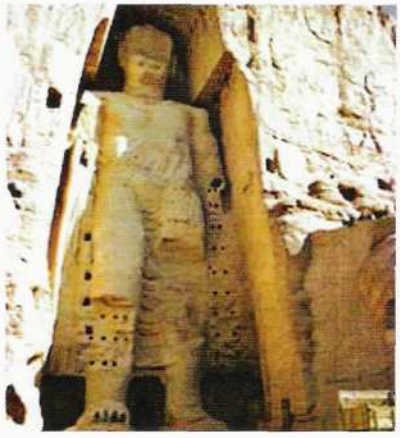
Ünlü yazar Doris Kearns'in ABD Başkanı Abraham Lincoln biyografisini, ünlü yönetmen Steven Spielberg beyazperdeye aktaracak.

Steven Spielberg'in birlikte çalıştığı DreamWorks şirketi, Pulitzer ödüllü yazar Doris Kearns'in henüz yayımlanmamış Abraham Lincoln biyografisinin film haklarını satın aldı. 2003 yılından önce yayımlanması beklenmeyen biyografi, Lincoln'ün 1861-1865 yılları arasındaki başkanlık dönemini anlatıyor. Yazar Doris Kearns, Abraham Lincoln'e farklı bir açıdan bakmak istediğini, özellikle de onu yakından tanıyan insanların fikirlerini ön plana çıkarmaya çalıştığını söylüyor. Yazarın Lincoln biyografisinden önce ele aldığı politik figürler arasında, Franklin Roosevelt, L. Johnson, Fitzgerald ve Kennedy aileleri yer alıyor.

Afganistan'daki kıyım

Afganistan'ın Bamiyan bölgesindeki 53 ve 36 metre yüksekliğindeki iki Buda heykelim geçen ay yıktırmasından sonra şimdi de Taliban yönetiminin, Büyük İskender'den kalma 2400 yıllık Makedon heykellerini yıkmasından korkuluyor.

Yunanistan hükümeti Taliban yönetiminin Makedonya Kralı Büyük İskender döneminden kalan heykelleri hedef almasından edişe ettiklerini açıkladı. Kültür Bakam Evangelos Venizelos, "Maalesef, Avrupa yeterli girişimlerde bulunmadı. Biz kültürel hazinelerin korunmasına yardımcı olmaya hazırız. Yunanistan, bu arkeolojik hazinelere evsahipliği yapmaya ve hatta onları satın almaya hazır" diye konuştu. ABD'deki Metropolitan Müzesi de Afanistan'da iki büyük Buda heykelinin dışında, halen onlarca tarihi kalıntı bulunduğunu ve bu eserleri satın alabileceğini açıkladı.

5 milyonluk dolarlık Artemis

7 yıl önce çalman, MS 1. yüzyıldan kalma 1.2 metre yüksekliğindeki Artemis heykeline yaklaşık 5 milyon dolar değer biçiliyor. İtalyan polisi, Artemis heykelinin, İsviçre'de ele geçirildiğini, oradan İtalya'nın başkenti Roma'ya getirildiğini bildirdi. İsviçre, Almanya, ABD ve İtalya tarafından ortak yürülen operasyonla ele geçirilen heykel, daha önce Almanya ve ABD'ye de götürülmüş.

Ermeni terör örgütü **ASALA** nasıl ortaya çıktı?

popüler

tarih

www.dogusmedia.com Nisan 2001 Sayı 11 2.000.000 TL

ALTIN KANATLAR
yeniden gökyüzünde

HİTLER'İN SON 10 GÜNÜ

ISSN 1302-6577

Bir 20. yüzyıl dehası: Alfred Hitchcock

'Gerilim usta'nın hikayeleri

Uzun bir süre Hitchcock, gerilim sinemasının yetenekli yönetmeni olarak, 'sanat sineması' platformundan uzak tutuldu. 1950'lerin sonlarına doğru ise yeniden 'keşfedildi'.

HAŞMET TOPALOĞLU

Duştan akan tazyikli su kadını rahatlatmıştır. O gün yaşadığı bütün sıkıntılardan, bir an da olsa uzaklaşmaktadır. Banyoya birinin girdiğini fark etmez ancak duş perdesinin ardındaki siluet gitgide belirginleşir. Perde sert bir hareketle açılır, kadın şaşkınlık içinde döner, havaya kalkmış bıçağı görür ve çığlık atarken bıçak hızla iner.

Hiçbir şey için olmasa bile, sadece bu sahneden dolayı sinema tarihinin, işini ve seyircisini en iyi bilir gerilim ustasını hatırlamamak mümkün değil.

Issız bir otelde kendisini ölmüş annesiyle özdeşleştiren Norman Bates karakterini hafızamıza kazıyan İngiliz yönetmen Alfred Hitchcock, insanoğlunun korkularına seslenmeyi çok iyi biliyordu. 'Sapık' filminde otelin ürkütücü sahibini, 'Kuşlar'da her biri tek başına çok masum görünen yüzlerce kuşu, 'Trendeki Yabancı'da zengin ve yakışıklı Farley Granger'ı, seyircinin korku içinde, nefesini tutarak takip ettiği katiller haline getiren bir virtüözdü Hitchcock.

Uzun bir süre Hitchcock, gerilim sinemasının yetenekli yönetmeni olarak, 'sanat sineması' platformundan uzak tutuldu. 1950'lerin sonlarına doğru, genç Fransız sinemacıların ve eleştirmenlerin tombul yanaklı ustadaki cevheri yere göğe koymamaları, sinema dünyasının kibirli eleştiri odaklarını da 'davayı' yeniden gözden geçirmeye itti.

Özellikle de 'Yeni Dalga' akımının saygın ismi François Truffaut'nun Hitchcock'u 'usta' hem de 'üstad' ilan etmesi, 'Spellbound'un, 'Rebecca'nın, '39 Basamak'ın yeni bir gözle yeniden seyredilmesini sağladı.

Aslında Hitchcock 'sanatçı' olarak nitelenmekten memnundu ama dilinin de kemiği yoktu; film çekmek kadar espri yapmak da ona büyük keyif veriyordu. Her seferinde sinemayla ilgili büyük bir söz edecekmiş gibi açıyordu ağzını ancak yoğun mizah dolu deyişler yumurtluyordu:

- "Bir filmin uzunluğu seyircinin idrar torbasının dayanma gücüne göre ayarlanmalıdır."
- "Yaptığım hatalı işler bile para getiriyor ve çekimden bir yıl sonra klasik haline geliyorlar."

Hitchcock'un 1954 yılında çektiği 'Dial M for Murder' adlı filmde başrolleri, Grace Kelly ve Ray Milland oynuyordu.

Alfred Hitchcock, en tanınmış yapıtı olan 'Sapık' filminin setinde (solda). Hitchcock, 'Kuşlar' filminin setinde teknik ekibi kontrol ediyor (altta).

• "Her zaman için seyirciye mümkün olduğunca acı çektirin."

• "Televizyon, cinayeti evimizin içine getirdi; yani ait olduğu yere."

Mizah duygusu o derece gelişmişti ki gerilimin gelişimi **içinde,** hiç çekinmeden kendisine de çok kısa süreli figüran rolleri yaratıyordu.

'Rebecca'nın gerilimli son sekansında, George Sanders'in telefon ettiği kulübenin yanından yürüyüp geçerken, 'Aşktan da Üstün'de öykudeki bütün ilişkilerin çakıştığı partide, bir köşede şampanya içerken ya da 'Çok Şey Bilen Adam'da Faslı akrobatların gösterisini fütursuzca seyrederken hep içindeki o çocuğu sevindiriyordu.

Filmlerine kendi görüntüsüyle imzasını atmakta o kadar kararlıydı ki sadece bir kurtarma sandalında geçen 'Lifeboat' filminde dahi kazazedelerin elindeki gazetenin zayıflama reklamından seyirciye sırıtıyordu. Sadece bir apartman dairesinin salonunda geçen 'Rope' filminde, pencereden görülebilen bir ışıklı reklam panosuna siluetini koydurmasını da es geçenleyiz.

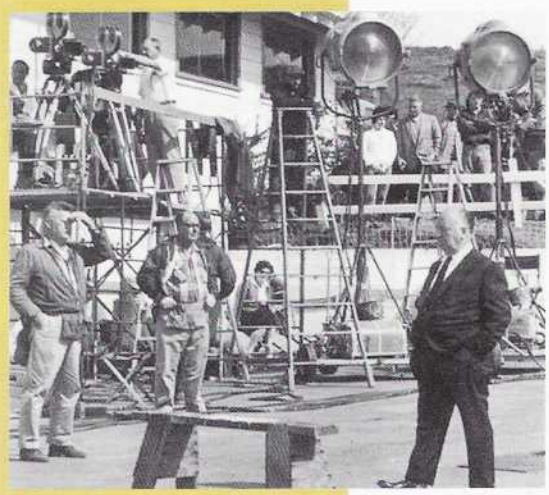
Tabii etrafında oluşturulan efsanevi kimliğin ardında Hitchcock, evinden işine işinden evine giden, tipik aile babası, muhafazakar bir insandı. Filmleri inanılmaz entrikalar, dünyanın taptığı aktör ve aktrislerle doluydu belki ama yaşamda onun için sadece iki şey vardı: Filmler ve karısı Alma.

Bu nevi şahsına münhasır sinemacının kendisini ve kitleleri büyüleyen başarısını ise yine François Truffaut, 1974 Nisan'ında, ustanın filmlerinden seçilen yüz sahnenin gösterildiği özel bir gecede anlatıyordu ve tabii, bir sinema ustasına yakışır bir yorumla:

"Aşk sahnelerinin cinayet sahneleri gibi, cinayet sahnelerinin de aşk sahneleri gibi çekildiğini görmemek imkansız. Bana sorarsanız, Hitchcock sinemasında aşk yapmak ve ölmek tek ve de aynı şey." ,J

Hitchcock'un Oscar'ı yok!

Hitchcock 1930'lu yılların ortasında The Man Who Knew Too Much'la başlayarak birçok ünlü yapıta imza attı. 1955 yılından başlayarak televizyonda 'Alfred Hitchcock Sunar' isimli bir gerilim kuşağının sunuculuğunu yaptı ve şöhretini daha da artırdı. Ancak yaşamı boyunca bir kez olsun Oscar ödülünü kazanamadı; bu da birçok sinemacı tarafından, altın heykelciğin anlamsızlığına en açık örneklerden biri olarak gösterildi. Son filmi 'Family Plot'la (1976) komediye doğru yönelip yönelmediği tartışılıyordu; ama usta 1980 sonrasını göremedi; 29 Nisan (1980) onun ölüm yıldönümü.

Alfred Hitchcock'un önemli filmlerini bir süzgeçten geçirip 'en önemliler' diye bir liste çıkarmakta yarar var:

- Blackmail (1929)
- The Man Who Knew Too Much (1934)
- The 39 Steps (1935)
- Rebecca (1940)
- Spellbound (1945)
- Notorius (1946)
- Dial M for Murder (1954)
- Vertigo (1958)
- North by I\lorthwest (1959)
- Psycho (1960)
- The Birds (1963)

Sponek Birahanesi'nde...

Hem illüzyon hem de sinema

Çok yüksek düzeydeki Osmanlı illüzyon sanatı, gün gelmiş tarihe gömülmüştü. İstanbul halkı artık Avrupalı illüzyonistleri seyreder olmuştu.

METIN AND

Tanzimat dönemi, Gülhane Hatt-ı Hümayunu tarihi olan 1839'da başlar. İlginç olan, Tanzimat tiyatrosu da 1839 yılında başlar. Çünkü İstanbul'da ikisi sirk olmak üzere dört tiyatro binasının yapılması da 1839 yılında olmuştur. Bu çok önemlidir. Çünkü geleneksel tiyatro ile Batı tiyatrosu geleneği arasında iki önemli fark vardı; bunlardan birisi tiyatro binaları, ikincisi de Batı tiyatrosundaki gibi yazılı metinlerin varlığıydı.

Böylece birincisi, 1839'da tiyatroların yapımıyla yerine getirildi. Ancak ikincisi için, bir süre beklemek gerekiyordu. Fakat bu arada, Avrupa'dan ve komşumuz Yunanistan'dan tiyatro toplulukları, opera toplulukları geliyordu.

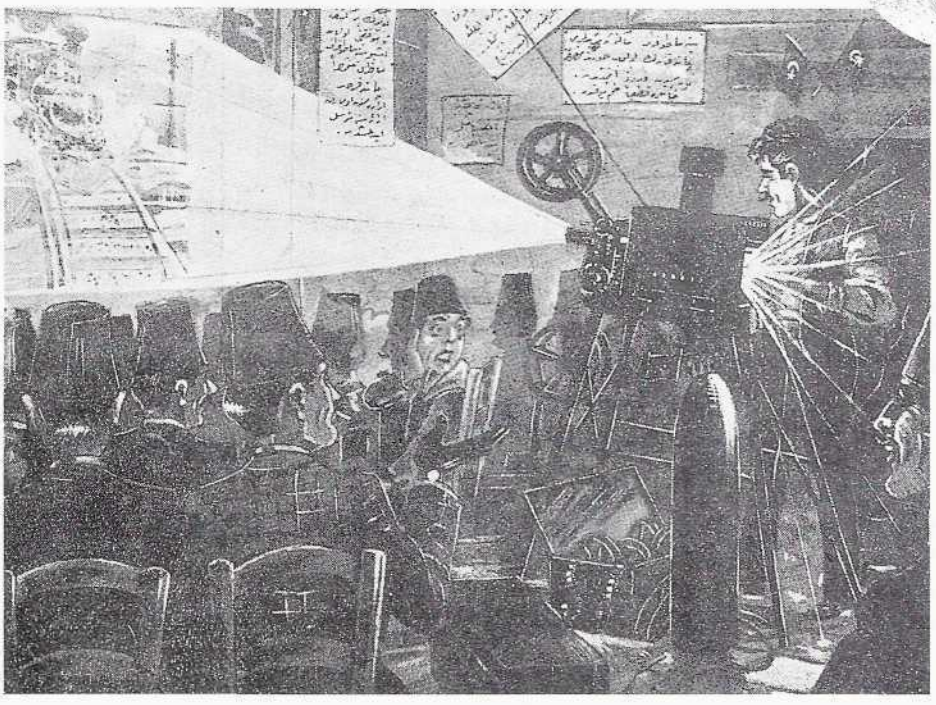
Daha sonraları, İtalyan ve Fransız opera toplulukları gelip kimi kez bütün bir tiyatro mevsimi süresince İstanbul'da kaldılar. Avrupa'nın eski-yeni operalarını sergilediler.

Bu arada illüzyonistler de geliyordu. Çok yüksek düzeyde olan Osmanlı illüzyon sanatı, öteki geleneksel gösterim sanatları gibi tarihe gömülmüştü. Halk artık Avrupalı illüzyonistleri seyrediyordu. Bunların içinde de ön sırada sanatçılar vardı. Üç ayrı olayda bunlar kendi gösterimleri için tiyatro da yapmışlardı.

Bunun ilki üzerine bilgiyi tek bir kaynaktan öğreniyoruz; ne var ki, kaynağın kendisi çok önemlidir: Robert Houdin. Fransız Robert Houdin, modern illüzyon sanatının en önemli kişisidir.

Robert Houdin, 1861'de yayınlanan *'Mysteres et Confidences'* adlı yöntemlerim açıkladığı ve anılarını yazdığı kitabında, Torrini ya da Comte de Grissy adında bir illüzyonistin sözünü eder. Onun Türkiye'ye III. Selim çağında geldiğini anlatır. Sultanın huzurunda gösteri yapmak isteyen Torrini, bir ay geçtiği halde huzura çağrılmaz. Bunun üzerine o da bir tiyatro kurar ve burada halka açık gösterimler verir. Tiyatro dolup taşar.

Sponek Birahanesi'ndeki ilk sinema gösterimi ve Fransız illüzyonist Caseneuve.

1840 yılında İstanbul'a gelen İtalyan İllüzyonist Bartolomeo Bosco ve 'Bosco Tiyatrosu'nun 4 dilde yayımlanan afişi. Altta solda ise mimar Fosatti'nin çizimiyle Naum Tiyatrosu'nun ön cephesi.

Torrini'nin gösterimlerine Sadrazam da gelir, çok beğenir. Sultana da salık verir. Sultan da Torrini'yi Çağırır; ona sarayda bir tiyatro kurmasını, yalnız sahneyi harem kadınlarının bulunduğu altın kafesli yerin karşısına yapmasını buyurur.

Sultanın emrine verdiği işçilerle Torrini, bu geçici tiyatroyu iki gün içinde bitirir. Robert Houdin, bu gösterileri ayrıntılı olarak uzun uzun anlatmıştır. Torrini'nin yaptırdığı bu iki geçici tiyatronun tek kaynağı Robert Houdin olduğu için, doğruluğu üzerinde kuşkuluyuz.

1840 yılında Bartolomeo Bosco adındaki ünlü İtalyan illüzyonist İstanbul'a gelir. Oyunlarını sergilemek için Galatasaray'ın karşısında, bugün Tiyatro Sokağı'nın olduğu yere bir tiyatro yaptırmak için sultandan ferman alır. Bu arazi Mihail Naum Duhani adında Halepli bir Hıristiyanındı. Burada evi de varken 1931 yangınında yanmıştır. Bosco buraya bir tiyatro yaptı.

Elimizde dört dilden (Türkçe, Fransızca, Yunanca ve Ermenice) iki afiş bulunmakta. Bunlardan birinde, Bosco'yu oyun yaparken gösteren bir resim de vardır.

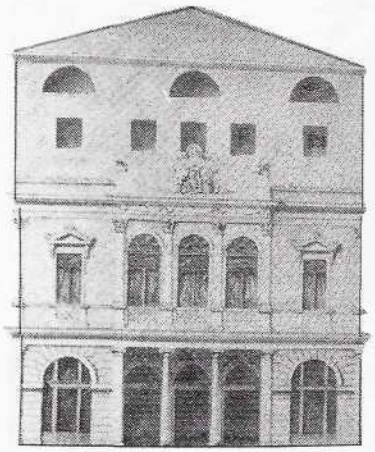
'Bosco Tiyatrosu'nun 9 Ağustos 1840 Pazar günü açılacağını bildiren afiş de elimizdedir. Bosco çeşitli ilan ve afişlerle opera, müzik konularında, tiyatroya nasıl girileceği konusunda, dekorlar hakkında halkı aydınlatıyordu.

Tiyatro İtalyan operası gibi yapıldığından, burada opera da oynanıyordu. İki yıl Bosco'nun yönettiği tiyatro sonra Naum'a geçti; belki Tanzimat'ın en önemli tiyatrosuydu. İtalyan opera toplulukları gösterim veriyorlardı. Naum Tiyatrosu'yla İstanbul aslında Paris, Londra, Milano gibi sanat merkezleriyle boy ölçüşecek düzeye gelmişti.

Naum Tiyatrosu Saray'dan da destek görüyordu. Locaların ortasında sultana ayrılmış büyük bir loca vardı. Sultan buraya birçok kez gelmişti. 1847'de ahşap olan Naum Tiyatrosu yanmış, İtalyan mimar Gaspare ve Guiseppe Fossati yeni planlar yapmışlar, tiyatroya bu kez kagir bina planları hazırlanmış, 1848'de tiyatro tamamlanmıştı. Bin 500 kişi alıyordu, üç sıra locası, çok geniş bir sahnesi vardı.

Yazar Gertraud Heinrich *'Die Fossati-Entwürfe zu Theaterbauten'* adıyla 1989'da yayımlanan kitabında, Fossati'nin bu ve iki tiyatro için yaptığı plan ve resimleri yayımlamıştır. Naum Tiyatrosu ve Beyoğlu'ndaki öteki tiyatrolar üzerine verdiği bilgilerin çoğu, benim İngilizce bir yapıtımdan ve 'Tanzimat Tiyatrosu' kitabımdan alınmıştır. Ben de buraya onun kitabından, Naum Tiyatrosu'nun cephesini gösteren bir fotoğraf aldım.

1870'teki Beyoğlu yangınıyla Naum Tiyatrosu da yok olup gitti.

Naum Tiyatrosu 1853'te yeniden yanmış, William James Smith tarafından tekrar yapılmıştı. Ancak 1870 yılında Beyoğlu'nun üçte birini ve burada bulunan birçok tiyatroyu kül eden büyük yangından sonra Naum Tiyatrosu bir daha yeniden yapılmadı.

İllüzyonistlerin gerçekleştirdiği üçüncü tiyatro ise İstanbul'a beş kez gelen Caseneuve adındaki Fransız illüzyonistin çabalarına dayanır.

İstanbul'a 1893'teki gelişinde Caseneuve, önce Fransız Tiyatrosu'nda gösterim verirken, sonra Galatasaray'ın karşısındaki Hammalbaşı Sokağı 7 numaradaki Sponek Birahanesi'ni tiyatroya çevirmiş, gösterimlerini burada vermiştir. Aynı yerde 1896'da Türkiye'deki ilk sinema gösterimi yapılmıştır. ■

Ekranın en pahalısı...

6 milyon dolarlık adam

'Biyonik Adam' denildiğinde, televizyon meraklıları hemen 'Altı Milyon Dolarlık Adam'ı hatırlayacaktır. Herkül'den daha kuvvetli, trenlerle yarışan, kilometrelerce ötesini çıplak gözle dürbün gibi görebilen bir yaratıktı 'Altı Milyon Dolarlık Adam'.

AYDıN EROL

Türk seyircisi 'Altı Milyon Dolarlık Adam'la 1976 yılının yaz ayları sona erdiğinde tanıştı. Ancak bu tanışma hiç de beklendiği gibi 'renkli' olmadı. Aslında dizi, dünya televizyonları için renkli çevrilmişti. Türk izleyicisi ayrıca dizinin orijinal müziklerini de dinleyemedi. Seslendirme sırasında dizinin özgün sesleri silindiğinden filme hayat veren müzikler de dinlenememişti.

Lee Majors ile Richard Anderson, 'Altı Milyon Dolarlık Adam' dizisinde.

O GÜNLERDE TEKTİ

İzleyicinin beğenisini toplayan dizinin devam bölümleri, ABC Televizyon şirketi tarafından kısa sürede çevrildi.

'Altı Milyon Dolarlık Adam', belki o günlerde tekti. Ama daha sonra benzer birçok dizi çevrildi. Şimdiki dizilere örnek teşkil eden, o dönemde, 'rüyaları süsleyen', 'hayal aleminde yaşayan bir yaratık' olarak tanımlanan bu 'yenilmez armada'da, hemen herkes kendinden bir şeyler buluyordu. Kah denizin altında, kah uzayın derinliklerinde, kah gökyüzündeydi ve hiçbir yerde yenilmiyordu. Her defasında da iyilerin yanındaydı.

DİZİNİN İKİNCİ PAKETİ

Televizyon izleyicilerinin 'Altı Milyon Dolarlık Adam' serüveni pek uzun sürmedi. Dizinin 22 bölümden oluşan ikinci paketinin çekim hazırlıkları sürerken, hiç beklenmedik bir olay, yapımcıların planlarını altüst etti: Filmin iki başrol oyuncusu Lee Majors ile Richard Anderson, sette kavga ederek büyük bir kaosa neden olmuşlardı.

Stüdyo yetkililerinin tüm çabalarına rağmen iki sanatçı birbirlerine ağızlarına geleni söylemekten çekinmediler ve o gün, her ikisi de şirketle yaptıkları anlaşmayı bozdu.

'Biyonik Adam' yani Lee Majors ile Biyonik Adam'ın ya-

'Altı Milyon Dolarlık Adam'ın baş oyuncusu Lee Majors, 70'li yılların popüler aktörlerinden biriydi.

ratıcısı Dr. Oscar Goldman'ı oynayan Richard Anderson arasında birdenbire patlak veren anlaşmazlığın kökü, birkaç yıl öncesine dayanıyordu.

51 yaşındaki aktör Richard Anderson, yıllarını sinema ve televizyona adamış bir sanatçıydı. 1956 yılında ilk filmi 'Yasaklanan Gezegen-Forbidden Planet'i çevirmişti. Birçok filmden sonra rol aldığı 'Dedektif Perry Mason' dizisinde de büyük başarı sağlamıştı.

Özetle, Richard Anderson'u sinema seyircisi de televizyon seyircisi de yakından tanıyordu. Ama Lee Majors, sinema seyircisi için meçhul bir isimdi. Televizyon seyircisinin gözünde sadece 'Altı Milyon Dolarlık Adam'dı. Ve Majors, bu hızla gelen şöhreti pek hazmedemedi.

Önceleri çok iyi anlaşan ikili arasındaki kavgayı hayretler içinde izleyenler, kime hak vereceklerini şaşırdılar. Ama olan olmuş, yollar ayrılmıştı.

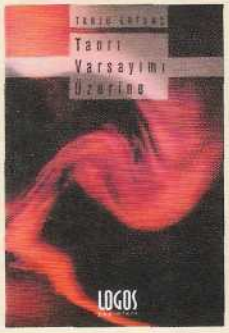
Ve güzel giden serüven de kısa bir süre sonra yerini ayrılığa, dolayısıyla da buruk bir vedaya bıraktı. ■

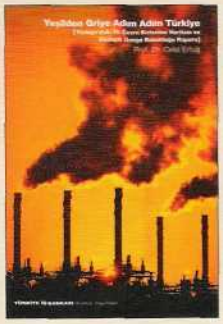
'Biyonik adam' Lee Majors 'Charlie'nin meleği' Fawcett ile evlendi

Kurgubilim türü sayılabilecek bu dizinin baş oyuncusu Lee Majors, o dönemlerin en çok sevilen aktörüydü. Lee Majors, şöhretin zirvesinde olduğu dönemde, Farrah Fawcett *(fotoğrafta)* adında bir 'oyuncu adayı' ile evlendi. Lee Majors, kamera karşısındaki oyunun havasına kendini iyice kaptırmıştı. Sanki gerçekte de 'Altı Milyon Dolar' harcanıp üstün bir insana dönüştürülmüş gibi davranıyordu. 0 sıralarda 'Charlie'nin Melekleri' dizisinin çekim hazırlıkları da başlamıştı. Farrah Fawcett, dizide Jaclyn Smith ve Kate Jackson ile başrolleri paylaştı. Adı sanı duyulmamış oyuncu, bu diziyle yıldızlaştı. Lee Majors karısının yıldızının birdenbire parlamasını önemsememiş gibi görünüyordu; ama gerçekte huzursuzdu. Karı koca durmadan kavga ediyorlardı. Farrah Fawcett, artık Hollywood'da önemli bir oyuncu kimliğine büründüğü için, kocasının böbürlenmelerine kulaklarını tıkamıştı. Kısacası bu evliliğin de sonunun yaklaştığı bir gerçekti. Bir süre sonra 'Altı Milyon Dolarlık Adam' dizisi yayından kaldırılınca Lee Majors, Hollywood'da eski itibarını kaybetti. Filmciler de televizyoncular da ona iş vermiyorlardı. Farrah Fawcett'in ise yıldızı iyice parlamıştı. Lee Majors, Farrah Fawcett'in eşi olarak tanınmaktan rahatsız oldu. Karı koca, yollarını ayırmanın en doğru karar olacağına inandılar. Bu sıralarda Farrah Fawcett, Ryan O'Neal ile tanışmıştı ve kısa sürede aralarında büyük bir aşk doğdu. 'Altı Milyonluk Adam'ın karısı bu kez de 'Aşk Hikayesi'nin unutulmaz oyuncusuyla beraberdi. Farrah Fawcett, Ryan O'Neal ile beraberliğini 17 yıl sürdürdü. Bu beraberlikten bir oğlu dünyaya geldi.

Tanrı Varsayımı Üzerine
Tanju Ertunç
Logos Yayınları
160 sayfa

Yeşilden Griye Adım Adım Türkiye
Prof. Dr. Celal Ertuğ
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
260 sayfa

Marks ve Oryantalizmin Sonu
Bryan S. Turner
Çeviren: Çağatay Keskinok
158 sayfa

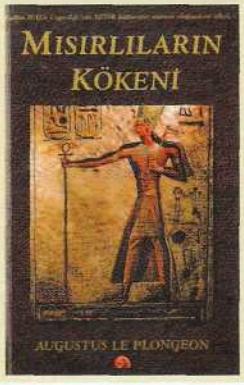
Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi (2. Cilt)
Memet Fuat
Adam Yayınları
492 sayfa

Bitik Adam
Thomas Bernhard
Çeviren: Sezer Duru
Yapı Kredi Yayınları
120 sayfa

Mayalar Mısırlıların dostu muydu?

Fransız bilim adamı Dr. Augustus Le Plongeon ve eşi Alice 1880 yılında Yukatan'a gitmişler ve Maya uygarlığına ait kalıntılar üzerinde çalışmaya başlamışlar. Tam 14 yıl burada yaşayan Plongeon'lar, Mayalar üzerine önemli bilgiler edinmişler. Daha sonra İngiliz hükümeti Le Plongeon'a Nil boyunca uzanan büyük anıtları fotoğraflama görevini vermiş. Bu iki ayrı uygarlık üzerine çalışmalarının ardından Le Plongeon "Mısırlıların Kökeni' adlı çalışmasını kaleme almış. 1914 yılında The Word dergisinde dizi halinde yayımlanan bu kitabın metinlerinde Le Plongeon, Akdeniz bölgesinin eski uygarlıklarının, Batı yarımküresindeki uygarlıklar ve halklarıyla ilişki içinde olduklarını kanıtlamayı amaçlıyor, örnekler gösteriyor.

Mısırlıların Kökeni
Augustus Le Plongeon
Çeviren: Rengin Ekiz
Ege Meta Yayınları
201 sayfa

Vecihi Hürküş adını duydunuz mu?

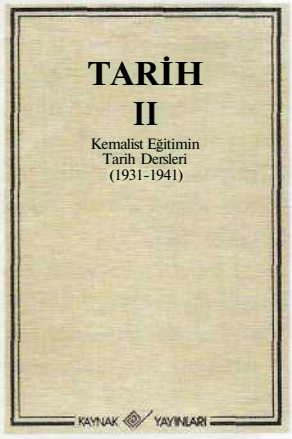
Bir Tayyarecinin Anıları, 1915'te başlayıp 1969'a kadar süren 'uçuş' serüvenini anlatan bir yapıt. Yazarı Vecihi Hürkuş, Kafkas cephesinde ilk Türk hava zaferini kazanan, İzmir Hava Meydanı'na ilk giren ve işgal eden; İstiklal Savaşı'nda ilk ve son uçuşu yapan; ilk Türk askeri ve sivil tayyaresini inşa eden; ilk kadın Türk pilotunu yetiştiren kişi.
Ancak ne yazık ki, böylesine başarılı hizmetler veren Vecihi Hürkuş yoksulluk içinde hayata veda etti. Kendisinin kaleme aldığı anılarına, kızları tarafından yine kendi notlarından derlenen bölümlerin eklendiği kitabı keyifle okuyacaksınız.

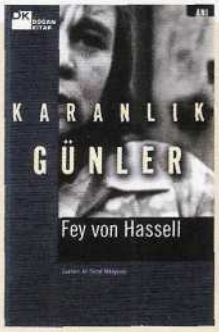
Bir Tayyarecinin Anıları
Vecihi Hürkuş
Yapı Kredi Yayınları
424 sayfa

Liselerde okutulan tarih

Kaynak Yayınları, 1931-41 yılları arasında liselerde okutulan tarih kitaplarını yayımlamaya başladı. Şu anda iki cildi piyasada olan kitaplar, o dönemin ideolojisi ve tarih anlayışı üstüne okura ilginç ipuçları veriyor.
Cumhuriyet'in ilanından sonra tarih çalışmalarında, Atatürk tarafından bir seferberlik başlatılmıştı. 23 Nisan 1930'da yapılan VI. Türk Ocakları Kurultayı'nda, Türk Tarih Heyeti oluşturuldu. Bu heyet önce bir metin hazırladı. Bu metin, küçük değişikliklerle, Türk Tarihinin Ana Hatları başlığıyla yayımlandı. İşte bu kitaptan yararlanılarak hazırlanan dört ciltlik lise tarih kitapları, on yıl süreyle liselerde okutuldu.

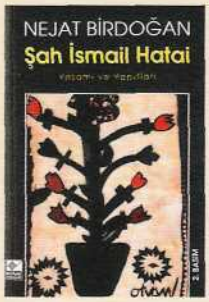
Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri başlığıyla yayımlanan kitaplar, hem şimdiki tarih kitaplarıyla kıyaslamak hem de bilgilenmek için ilginç bir okuma deneyimi olabilir.
Kemalist Eğitimin
Tarih Dersleri (1931-1941)
Kaynak Yayınları

Karanlık Günler
Fey von Hassell
Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu
Doğan Kitap
308 sayfa

Eşekli Kütüphaneci
Fakir Baykurt
Adam Yayınları
144 sayfa

Şah İsmail Hatai
Nejat Birdoğan
Kaynak Yayınları
556 sayfa

Milli İktisat Tarihi

Ulaş Kipal ve Özgür Uyanık, çalışmalarında Kemalist Devrim'in 1929'daki genel buhranından II. Dünya Savaşı'na kadar süren 'Devletçilik' pratiğini inceliyorlar. İki bölümden oluşan kitapta önce II. Meşrutiyet'ten Mondros Ateşkesi'ne kadar olan dönem ele alınıyor sonra da Anadolu iktidarının zaferinden 1929'a kadar olan süreç değerlendiriliyor. Yazarlar, söz konusu dönemde Türkiye'nin kendi öz kaynaklarıyla sanayileşme çabasını tam bağımsızlık yönünde atılmış önemli bir adım olarak niteliyorlar.

Türkiye Milli İktisat Tarihi
(Devletçilik)
Ulaş Kipal-Özgür Uyanık
Kaynak Yayınları

Neruda'nın iki aşkı

'Postacı' filmini izleyenler bilir; ya da 'Ateşli Sabır' (A. Skarmeta) kitabını okuyanlar... Filmde Pablo Neruda'nın yaşamı, bir postacı gencin aşk öyküsü eşliğinde anlatılır. Filmi seyrettikten (ya da romanı okuduktan) sonra iki temel izlek kalır aklımızda: Aşk ve devrim. Kaynak Yayınları arasından çıkan kitap işte bu iki izleğin şiirlerini bir araya getiriyor. Kitap, Neruda'nın âşık olduğu Rosario de la Cerde için yazdığı şiirlerden; 'Yürekteki İspanya' ise İspanyol devrimi üstüne kaleme aldığı şiirlerden oluşuyor.

Kaptanın Dizeleri ve Yürekteki İspanya
Pablo Neruda
Çeviren: Erdoğan Alkan
Kaynak Yayınları
182 sayfa

Mu uygarlığı

'Truman Show' filmini izleyenler bilir; öğretmen derste çocuklara sırayla ne yapmak istediklerini sormaktadır. "Kristof Colomb olmak, dünyayı keşfetmek istiyorum" der biri. Geç kaldın! Otur yerine, diye cevaplar öğretmen. Çünkü dünyanın keşfi tamamlanmıştır. İnsan elinin değmediği bir nokta bile kalmamıştır. Şimdi yeni hedef uzayın derinlikleridir: Mars'ta su var mı? Güneş sisteminin dışında başka bir sistem olabilir mi? Vb...

Öğretmenin iki sözcükle özetlediği 'gerçek', bugün bütün insanlığı etkiliyor aslında. Bir kere sözcüğün kendi anlam yükü değişiyor, hafifliyor hatta erozyona uğruyor. Artık keşif sözcüğü, sözgelimi yeni açılan bir kahve, bar, lokanta vb. yerler için kullanılıyor (Cafe Epsilon'u keşfettiniz mi? Vb.) Ne var ki 'keşifin içeriğini değiştirmek pek işe yaramıyor. Yeni anlam yükünün istenen doyumu sağlamadığı çok iyi biliniyor. (Biraz da bu nedenle 'doyumsuzluk' çağında yaşamıyor muyuz?) Pek çoğumuzun geriye, tarihe yeniden bakmaya yönelmesinin altında yatan sebeplerden biri bu olsa gerek: Geçmişte, bir yerlerdeki 'gizem'in peşine düşen çalışmalara yöneliyor, 'gerçek' bir keşif duygusu yaşamak istiyoruz. Mısır, Maya uygarlıkları, Kayıp Kıta Atlantis bizi hâlâ çok heyecanlandırıyor.

Bu arayış hep vardı, ama son yıllarda, yalnızca uzmanları değil, kitleleri de etkisi altına alması dikkat çekici. Tarih ve anı kitaplarındaki artış bunun kanıtı. Mısır'la başlayan dalga yükselerek eski tarih üstüne kaleme alınmış inceleme ya da kurmaca yapıtlarla çoğalıyor.

Geçenlerde elime geçen, ansiklopedi hacminde bir yapıtın adı 'Gizemli Yerler Sözlüğü'ydü. Bu yazıyı yazmama neden olan yeni bir kitapsa 'Batık Kıta Mu'nun Çocukları' başlığını taşıyor. Mu ülkesi, Pasifik Okyanusu'nda bulunan büyük bir kıta üstünde, doğudan batıya 9 bin 500 km uzunluğunda bir yermiş.

Günümüzden 12 bin yıl önce çok büyük bir depremle çökmüş, üzerindeki 60 milyon insanla birlikte kocaman bir sualtı mezarlığına dönüşmüş. Yazar James Churchward *(üstteki fotoğraf),* Kayıp Kıta Mu uygarlığının gizlerini çözmek için tam elli yılını harcamış. 70 yıl önce dilimize çevrilmiş kitabın yeni basımını okumak heyecan veriyor insana. Churchward'ın iddiaları ne kadar gerçek bilmiyoruz, ama yaşadığımız sürece 'gizem'e ihtiyacımız olduğu bir gerçek.

HAZıRLAYAN: SERHAT AYAN
serhat@ayan.org

Koca Sinan'ın 'gerçek' ölümü

Ona 'Koca Sinan' demelerinin nedeni, hayata geçirdiği 450'nin üstündeki mimari yapı değildi. O sessiz sedasız, Osmanlı İmparatorluğu'nun en görkemli günlerinde dünya mimarlık tarihinin önde gelen eserlerini yarattı. İstanbul'u düşünün bir kere... Onun eserlerini çıkarın, onun ilham verdiği eserleri bir kenara koyun, geriye kalanları şöyle bir düşünün. Eğer İstanbul sadece böyle olsaydı (ki yavaş yavaş o noktaya doğru da gidilmiyor değil) yaşanır bir yer olmaktan çıkmaz mıydı?
Büyük usta aramızdan ayrılalı çok uzun zaman geçti ama o hâlâ aramızda eserleriyle yaşıyor.
Yaşıyor yaşamasına ancak bu büyük usta için kurulmuş, şöyle eli yüzü düzgün bir internet sitesine rastlayamadık. İşin daha ilginç tarafı, kendi adına açılmış olan bir fakülte var ki bu fakültenin internet siteleri içinde dahi bir Mimar Sinan bilgisi bulmak mümkün olmadı. Yarattığı eserlerle yüzyıllara meydan okuyan Mimarbaşı Koca Sinan, internette hatırlanmayı bekliyor...
www.imagins.com/MM/Sinan.htm

3. Dünya Savaşı'na beş kala

Tüm olay, Castro karşıtı bin beş yüz Kübalı'nın Domuzlar Körfezi (Bahia de los Cochinos) kıyılarına çıkmasından kaynaklanıyordu. Ne var ki bu küçük topluluk, ABD hükümeti tarafından finanse edilmekteydi. Ancak Küba da o kadar 'boş' değildi. Birbirlerini protesto ettiler, ambargolar uygulandı, üçüncü ülkeler ABD'nin burnunun dibine füze yerleştirdi, 15 Nisan 1961 yılında ABD yapımı üç uçak Kübalı pilotlar tarafından bir Küba üssünü bombaladı. Ardından çıkarma, ardından Kübalılar tarafından ele geçirilenler, bunlar için istenen savaş tazminatı, 28 milyon dolarlık mecburi ilaç ve yiyecek yardımı... Dünya barışının ecel terleri döktüğü dakikalar yaşandı. Domuzlar Körfezi, bir isim, bir tarih olarak belleklere kazındı.
www.britannica.com/bcom/eb/article/2/0,5716,14022+1+13849,00.html?query=bay%20of%20pigsmembers.aol.com/yo1460/
www.brigada2506.com/
www.mtholyoke.edu/acad/intrel/cuba.htm

Yalandan casusluk hikayesi

İkinci Dünya Savaşı'nı atlattıktan sonra ABD, en büyük casusluk davasını 1950'li yıllarda yaşadı. Atom bombasının sırları çalınmıştı. Önce 1950 yılında

Julius Rosenberg tutuklandı. Suçlamalar o derece kesindi ki kimse bu tutuklama kararına karşı koyamadı. Ardından karısı Ethel Rosenberg hapse atıldı. 1951 yılının Nisan ayında elektrikli sandalyede idamlarına karar verildi. 1953 yılında uygulandı.
www.ncs.pvt.kl2. va.us/ryerbury/2ros/2ros.htm
www.crimelibrary. com/rosen/rosenmain.htm
www.english.upenn.edu/~afilreis/50s/meeropol-on-rosenbergs.html

Dumlupınar'a göz yaşları

Dumlupınar denizaltısı 1931 yılında Türk donanmasına katıldı ve donanmamızın nadide bir parçası oldu. 1953 yılında, 4 Nisan gecesi saat 02.15'te bir şileple çarpışan ve omzundan yara alan denizaltımız, 46 kulaç derinliğe gömüldü. Kazada 81 denizci şehit oldu.
www.preveze.com
http://www.lostsubs.com/
www.naval.ca/article/young/nuclearsubmarineaccidents_bymichaelyoung.html

Osmanlı'da koç: Hamel

Mart ayının son haftasında doğanlarla Nisan ayının ilk 10 gününde doğanlar arasında belirgin kişilik farkları vardır.

METİN AND

İçinde on üç, dışında beş yıldızdan oluşur. Bu burca 'bere-i felek' ya da 'burc-ı bere' denir. Şems ile birlikte anılır; Nevruz'un başlangıcı güneşin Hamel burcuna girdiği zamandır.

Edebi yapıtlarda bahar anılırken 'güneş-hamel-nevruz' üçlüsüne gönderme yapılır.

İlk parlak yıldızı dışarıda Şerateyn ile Natıh'dır. Üçlü yıldızlarına da 'Butayn' denir.

Kamer'in Hamel burcuna gelmesi olumlu yorumlanır. Bu durumda işe başlamak, önemli kişileri görmek, ava, sefere gitmek iyidir. Bu burç minyatürlerde hep bir koç ile gösterilir.

Hamel burcunda doğanlar buyurmayı, komuta etmeyi severler, aceleci, sert olurlar, birden öfkelenirler.

Bu burcun insanları sağlam bedenli, çok kaşlı ve etkili bakışlı olurlar. Bunun yanı sıra, Hamel burcu insanı için 15, 30, 45, 60 arası kritik yaşlardır.

Koç burcunda doğanlar iyi memur, simsar, denetçi, mimar olurlar. Kılavuzluk, oyunculuk, yazarlık meslekleri de onlara yakındır. Gezgin olmaya da yatkındırlar.

Hamel burcunda martın son haftasında doğanlar egemen kişilerdir. Nisanın ilk 10 gününde doğanlar sadık, samimi, sevgilerinde değişken ölürlerken; Nisan ayının 10'u ila 20'si arasında doğanlar cömert, çabuk etkilenen, tehlikeye atılan kişilerdir. ■

Osmanlı'da burç adları

Koç	Hamel
Boğa	Sevr
İkizler	Cevza
Yengeç	Seretân
Aslan	Esed
Başak	Sümbüle
Terazi	Mizan
Akrep	Akreb
Yay	Kavs
Oğlak	Cedi
Kova	Devl
Balık	Hût

Bu sayfada kullanılan minyatürler, Topkapı Sarayı Müzesi ve Fransa'daki Ulusal Kütüphane'den sağlanmıştır. Solda; İkd al- Cuman fi Tarih Ehl ez-zaman, TSM B 274 Üstte; Metaliü'l Saade, BN suppl. Turc 242

23 Nisan 1929, Kastamonu

Basında ilk kez yayımlanan bu fotoğraf, 23 Nisan 1929 günü Kastamonu'da 'Merkez Çay Muhtelit Mektebi' öğrencilerinin 23 Nisan kutlamaları sırasında çekilmiştir. (Saime Sabri Karayel Arşivi)

1929 yılının 23 Nisan'ı, Türk çocukları için ayrı bir önem taşıyordu. Çünkü o yıl 23 Nisan günü, ilk kez 'Çocuk Bayramı' olarak kutlanmıştı.

Anadolu'nun her yerinde tüm okullar, bu özel gün için haftalar öncesinden hazırlıklara başlamışlardı. Savaşlardan, hastalıklardan, yoksulluktan neredeyse 'gülmeyi' unutan çocuklar bu bayramda ellerinden geldiğince 'şık' olmaya çalışmışlar, onlara bu güzel günü armağan eden Atatürk'e bağlılıklarını bildirmişler ve beklentilerini kendilerince dile getirmişlerdi.

Kastamonu Merkez Çay Muhtelit Mektebi öğrencileri ve öğretmenleri de, 23 Nisan 1929'u coşkulu bir bayram sevinci içinde geçirmişlerdi.

Ellerinde, 'önemli' mesajlar içeren küçük pankartlar taşıyorlardı. Cumhuriyet'in çocukları, 'Yalnız Yatmak', 'Her Gün Banyo Yapmak', 'Susturulmamak' istiyorlardı. 'Sağlam Anne ve Baba' ise savaşlarla geçen yılların ardından, en önemli istekleri arasında yer alıyordu. Ülke kurtulmuştu; artık Cumhuriyet vardı. Ama yoksulluk, kolay kolay bitecek gibi değildi. Küçük kızların bazılarının 'bayramlık elbiseleri', grapon kağıdındandı. Onlar yine de gelecekten umutluydular. 'Bayramlarını', yüzlerinde 'önemsenmenin' gururuyla kutlamışlardı.

1929'da 'Çocuk Bayramı' olarak kutlanan 23 Nisan; bir yıl sonra, 1930'da 'Çocuk Haftası'na dönüştürüldü. Böylece, 23-29 Nisan arasındaki günler, tüm Türkiye'de 'çocuklar'ın çeşitli etkinliklerinin sergilendiği bayram günleri oldu.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

